

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

اسلامي ښوونه او روزنه - لسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې کور د تورې
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولو کور دی
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجر دي
هم ایماق، هم پشه پان	براهوي دي، قزلباش دي
لکه لمر پر شنه آسمان	دا هیواد به تل خلپري
لکه زړه وي جاویدان	په سینه کې د آسیا به
وایو الله اکبر وایو الله اکبر	نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: اسلامي ښوونه او روزنه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د اسلامي زده کړو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

ادیت کوونکي: د پښتو ژبې د ادیت دپارتمنت غړي

ټولګی: لسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره

قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربک

د لوی او ښوونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تاسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سیموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤلیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

د موضوعاتو فهرست

د عقایدو برخه

- لومړی لوست: د عقایدو علم ۱
- دویم لوست: د الله تعالی پر وجود ایمان ۴
- دریم لوست: د الله تعالی وحدانیت (یو والی) ۷
- څلورم لوست: د الوهیت توحید ۹
- پنځم لوست: د الله تعالی نومونه او صفات ۱۳
- شپږم لوست: د الله تعالی د نومونو شمېر او د صفتونو ډولونه ۱۷
- اووم لوست: د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱) ۲۱
- اتم لوست: د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲) ۲۴
- نهم لوست: کلام د الله تعالی صفت دی ۲۷
- لسم لوست: پر ملائکو ایمان ۳۰
- یوولسم لوست: د حدیثو برخه ۳۴
- دولسم لوست: د احادیثو اهمیت ۳۵
- دیارلسم لوست: په چارو کې تدبیر ۳۹
- څوارلسم لوست: د سولې اهمیت ۴۲
- پنځلسم لوست: په کارونو کې آسانتیا ۴۵
- شپاړسم لوست: د ظلم مخنیوی ۴۸
- اوولسم لوست: د غضب درملنه ۵۱
- اتلسم لوست: غوره خلک ۵۴
- نولسم لوست: د ایمان خصلتونه ۵۶
- شل لوست: تعصب ۶۰
- یو ویشتم لوست: د مؤمن شان (حالت) ۶۴
- دوه ویشتم لوست: پر تکلیفونو صبر ۶۹
- درویشتم لوست: د مسلمان حقوقونه ۷۳
- درویشتم لوست: دوه مخی ۷۷
- څلور ویشتم لوست: د خوب آداب ۸۱

۸۵	د فقهي برخه
۸۶	پنځه ويشتم لوست: اسلام د ژوندانه نظام
۸۸	شپږ ويشتم لوست: د اسلام اقتصادي نظام
۹۰	اووه ويشتم لوست: د اسلامي اقتصاد ځانگړتياوې
۹۲	اته ويشتم لوست: د اسلامي اقتصاد بنيگنې
۹۴	نهه ويشتم لوست: د ميراث د علم اساسات
۹۷	دېرشم لوست: د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)
۹۹	يو دېرشم لوست: د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)
۱۰۱	دوه دېرشم لوست: د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)
۱۰۳	درې دېرشم لوست: ذوي الفروض او د هغوی برخې
۱۰۶	څلور دېرشم لوست: د بنځينه ذوي الفروضو احوال
۱۰۹	پنځه دېرشم لوست: عصبات
۱۱۱	شپږ دېرشم لوست: د برخو (سهمونو) مخرجونه
۱۱۳	اووه دېرشم لوست: عول
۱۱۵	اته دېرشم لوست: د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق
۱۱۷	نهه دېرشم لوست: تصحيح
۱۱۹	څلوېښتم لوست: د وارثانو ترمنځ د متروکې د تقسيم طريقه
۱۲۱	يو څلوېښتم لوست: تخارج
۱۲۳	دوه څلوېښتم لوست: رد
۱۲۵	درې څلوېښتم لوست: جهاد
۱۲۸	څلور څلوېښتم لوست: د جهاد لاسته راوړنې
۱۳۱	پنځه څلوېښتم لوست: څوک په جهاد مکلف دي؟
۱۳۳	شپږ څلوېښتم لوست: د اسلام له نظره د جهاد ډولونه
۱۳۷	اووه څلوېښتم لوست: سوله او احکام يې
۱۳۹	اته څلوېښتم لوست: د ذمې عقد (تړون)

د عقایدو علم

شرعي احکام په عمومي ډول په دوو برخو وېشل شوي دي

۱- عملي احکام: هغه دي چې د اعمالو په کیفیت پورې اړه لري کوم چې د بدن د غړو په واسطه سرته رسېږي او فرعي احکام هم ورته ویل کېږي، لکه: د لمانځه فرضیت، د زنا حرام والی او داسې نور.

۲- اعتقادي احکام: هغه دي چې عقیدې پورې اړه لري، د زړه اعمال دي، د بدن په ظاهري غړو نه تر سره کېږي او اصلي احکام هم ورته وايي، لکه: د الله تعالی په وجود، وحدانیت، د آخرت په ورځ او داسې نورو باور کول.

د لومړي ډول احکامو علم ته د شریعت احکام او فقهې علم ویل کېږي او دویم ډول علم ته د توحید، صفاتو او عقایدو علم ویل کېږي چې موږ دلته له دغه دویم ډول علم څخه بحث کوو.

د عقایدو تعریف

عقاید د عقیدې جمع ده، عقیده په لغت کې کلک تړلو ته وايي او د اسلامي علومو په اصطلاح کې په دوو معناوو راغلې ده.

لومړی: د الله تعالی د قدیم ذات په وحدانیت او پر ټولو هغو لارښوونو چې محمد ﷺ د الله تعالی له لوري انسانانو ته رسولې، کلک ایمان او باور لرل.

دویم: هغه قضایا او جملې چې د مؤمن له څیزونو څخه بحث کوي.

د تعریف شرح

عقیده کلکو تړلو ته وايي او عقاید په دې نامه سره، ځکه یادېږي چې انسان هم په هغه څه چې عقیده لري خپل زړه تړي او کلک یقین ورباندې کوي، خو دا یقین باید دومره غښتلی او پوخ وي چې هېڅ ډول شک او شبهه پکې ځای ونه لري، ځکه عقیده په عربي ژبه کې پوخوالي او ټینګښت ته وايي، سست باور عقیده نه ګڼل کېږي.

فعالیت: لاندې پوښتنو ته ځواب ووايست او هم د عقیدې د لفظ لومړۍ او دویمه معنا پکې وټاکئ:

۱- په الله تعالی عقیده لرل څه حکم لري؟

۲- تاسې ته عقیده په یوې اونۍ کې څو ساعته تدریس کیږي؟

د عقایدو د علم موضوع

د عقایدو د علم موضوع د الله تعالی ذات، صفات او د پیغمبر رسالت دی چې په هغه کې په ملایکو، آسماني کتابونو، انبیاءو، د آخرت په ورځ، حساب، جنت، جهنم او د خیر او شر په تقدیر ټولو ایمان لرل شامل دي.

د عقایدو د علم غرض

د عقایدو د علم غرض او گټه په دنیا او آخرت کې د انسان بریالیتوب او نېک بختي ده، هغه څوک چې د الله تعالی په کتاب او د هغه د پیغمبر په سنتو په سمه توګه باور ولري او پيروي یې کوي، هېڅکله به نه په دنیا او نه په آخرت کې ناکام شي. د دې علم په زده کړه د انسان عقیده سمیږي او حقیقتونه د ځان، کایناتو او خپل خالق په هکله په رښتینې بڼه پېژني.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د تعریف، موضوع او غرض په اړه بحث وکړي.

د عقایدو د علم نومونه

د عقایدو علم په نورو نومونو هم نومول شوی، لکه: د توحید علم، اصول الدین، الفقه الاکبر، الإیمان.

فعالیت: زده کوونکي دې د اسلامي عقیدې د پېژندلو په اړه په خپلو کې سره خبرې وکړي.

د عقایدو د علم فضیلت او ارزښت

د عقایدو علم له نورو ټولو علومو څخه غوره او د شرف خاوند دی، ځکه د هر علم شرف او فضیلت د هغه علم پر موضوع پورې اړه لري، د عقایدو د علم موضوع له شرف

څخه ډکه موضوع ده چې هغه د الله تعالی ذات، اسماء، صفات، د هغه د وحدانیت، او پر بندګانو باندې د الله تعالی حقونه دي. همدارنګه پر انبیاءو او ټولو هغو شیانو باندې علم چې پر آخرت پورې تعلق لري.

د عقایدو د علم حکم

د عقایدو د علم زده کول فرض عيني او فرض کفایي دي.

فرض عيني: په اجمالي ډول پر هر مسلمان نارینه او ښځه باندې فرض عین دي چې په ټولو هغو شیانو باندې عام او مجمل ایمان راوړي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له لوري د هغوی خبر ورکړی دی، لکه: په توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په ورځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضیت رینستنی ګڼل او داسې نور.

فرض کفایي: په تفصیلي ډول د عقایدو د علم د دلایلو زده کول فرض کفایي دي. د مثال په ډول: په هغو آیتونو او حدیثونو باندې ځان پوهول چې توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په ورځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضیت یې ثابت کړی وي.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د فضیلت او حکم په هکله نورو ته معلومات ورکړي.

۱. عقیده د لغت او اصطلاح له مخې تعریف کړئ.
۲. د عقایدو د علم موضوع څه شی ده؟
۳. د عقایدو د علم غرض څه شی ده؟
۴. د عقایدو علم څه اهمیت لري؟ بیان یې کړئ.
۵. د عقایدو د علم حکم بیان کړئ.

زده کوونکي دې د علم په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د الله تعالى پر وجود ايمان

ځمکه، آسمانونه او هغه څه چې په دې دواړو کې موجود دي آیا په خپله پيدا شوي او که داسې ذات وجود لري چې دغه موجودات يې پيدا کړي دي؟
د کایناتو دغه نظم چې هېڅ گډوډي پکې نه لیدل کېږي او په منظم شکل پر مخ ځي آیا په خپل سر روان دي او که تنظیموونکي لري؟

د الله تعالى د وجود دلايل

د الله تعالى پر وجود نقلي او عقلي دلايل شتون لري چې ځينې يې په لاندې توگه بيانېږي:

لومړی نقلي دليل

د الله تعالى د وجود د اثبات لپاره په قرآن کریم کې ډېر زیات دلیلونه ذکر شوي، لکه: **اللَّهُ تَعَالَىٰ فِي الْبَقَرَةِ** په سورت کې داسې فرمایي: **﴿وَاللَّهُمَّ إِلَهَ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾** **﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾** [البقرة: ۱۶۳-۱۶۴]

ژباړه: او ستاسې معبود یو دی، له هغه پرته بل هېڅ معبود نشته، هغه ډېر مهربان او خورا ښوونکی دی. د آسمانونو او ځمکې په پیدایښت، د شپې او ورځې په اوږدو او اوږدو او په هغو بهیو کې چې خلکو ته د گټې وړ شيانو وړلو راولو لپاره په سمندر کې روانېږي او په هغو اوبو کې چې الله تعالى له آسمانه نازلې کړي دي، بیا په هغو سره مړه ځمکه را ژوندۍ کوي او په ځمکه کې یې هر راز ساکنین موجودات خواره کړي دي او د بادونو په لگېدو او د آسمان او ځمکې تر منځ په اېل کړی شوې ورېځ کې د هغو خلکو لپاره د قدرت ښې نښانې دي چې له پوهې نه کار اخلي.

له پورتنیو مبارکو آیتونو څخه د استدلال طریقه

دا آیتونه صراحتاً دلالت کوي چې ستاسې معبود یو دی، په رحمن او رحیم سره یې ستایلی دی او د یووالي لپاره یې د مخلوقاتو څخه ډول ډول دلیلونه بیان کړي دي، دا

ټوله هستي چې د کوم نظم او قانون څخه پيروي کوي د دې هرو مرو ناظم او چلوونکی شته، که نه، نو هر څه به گډوډ وای. نو پورتنی آیتونه، لکه: څرنگه چې نقلي دلیل حسابي همدا ډول عقلي دلیل هم گڼل کيږي.

فعاليټ: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور نقلي دلیونه هم ذکر کړي.

د الله تعالی پر وجود باندې عقلي دلیل

ډېر زیات عقلي دلایل شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي، د بېلگې په توگه: هغه واقعې چې د امام ابوحنیفه (رح) او دهرې تر منځ پېښه شوې وه، د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره تر ټولو غوره دلیل دی: له دهریانو څخه څو کسه امام ابو حنیفه (رح) ته راغلل او له ده څخه یې د الله تعالی د وجود په اړه پوښتنه وکړه، (د دوی نیت د امام ابو حنیفه (رح) په شک کې اچول وو) امام ابوحنیفه (رح) ورته وویل: زه په یوه ډېر حیرانوونکي کار بوخت یم. دوی وپوښتل هغه څه کار دی؟ ابو حنیفه (رح) ورته وویل: چا راته وویل: دلته یوه کښتۍ ده چې هېڅوک پکې نشته، په خپله په سیند کې چلېږي، د سیند په غاړه درېږي، په خپله سامان باروي، بیا په خپله سیده نورو ښارونو ته ځان رسوي، هلته خپل سامانونه په خپله کښته کوي، هر شی، لکه: خرما، جامې او داسې نور توکي بېل بېل له خپلو همجنسو توکو سره ځای پر ځای کوي، هېڅ شی یو له بل سره نه ترې گډيږي، سره له دې چې په دې کې هېڅوک نشته، نه څوک شته چې هغه وچلوي او نه څوک شته چې هغې ته لارښوونه وکړي.

دوی وویل: نو آیا ته دا خبره منې؟ دا خبره، خو له لېوني پرته بل څوک نه قبلوي، ځکه کښتۍ له لرگي څخه جوړه شوې ده، نو څرنگه به لرگی په خپله حرکت وکړي؟ څرنگه به په خپله وچلېږي؟ څرنگه به په خپله سامان بار کړي؟ په دې وخت کې امام ابو حنیفه (رح) دوی ته وویل: تاسې شخړه کوئ، په داسې حال کې چې تاسې په خپلو سترگو باندې دغه کاینات وینئ، دغه ستوري چې حرکت کوي چا پیدا کړي؟ لمر او سپوږمۍ ته په دغه منظم ډول څوک حرکت ورکوي؟ دغه مخلوق چا په ځمکه کې خور کړی

دی؟ دغه ورېځ چا پیدا کړې ده؟ په پای کې دهرې په پر کېدو سره له نور بحث نه تېر شو او توبه یې وایستله.

همدارنگه نور ډېر عقلي دلیلونه شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي او هر څه چې الله تعالی پیدا کړي د هغه پر وجود باندې دلیلونه دي کله چې انسان په دغو مخلوقاتو کې فکر او سوچ وکړي، نو وایي: **﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾** [آل عمران: ۱۹۱] ژباړه: ای زموږ پالونکي (ربه)! دا مخلوقات تا عبث (بې حکمته او بې گټې) نه دي پیدا کړي، پاکي ده تا لره (له ټولو عیبونو څخه) نو وساته موږ د دوزخ له اور څخه.

د الله تعالی ذات قدیم دی

د الله تعالی ذات قدیم دی، همېشه و او همېشه به وي، د ده د وجود ابتداء نشته، په دې اړه الله تعالی فرمایي: **﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾** [الحديد: ۳] ژباړه: همغه لومړی هم دی او وروستی هم. یعنې الله تعالی اول دی ابتداء نه لري او آخر دی انتهاء (پای) نه لري.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور عقلي دلیلونه بیان کړي.

د الله تعالی پر وجود د ایمان حکم

د الله تعالی پر وجود ایمان (باور او یقین) لرل فرض دي که څوک د الله تعالی له وجود څخه منکر شي کافر دی.

۱. د کایناتو له شتون څخه د خالق پر وجود څنگه دلیل نیسی؟
۲. د الله تعالی پر وجود باندې یو نقلي دلیل ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دلیل ذکر کړئ.
۴. په الله تعالی باندې ایمان څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د وجود په اړه یوه مقاله ولیکي.

د الله تعالى وحدانيت (يو والی)

د ټولو مخلوقاتو پيدا کوونکی يوازې الله تعالى دی. په ذات، نومونو او صفاتو کې شریک او ساری نه لري، د هېچا مرستې ته اړ ندی، بلکې ټول مخلوقات ده ته اړ او محتاج دي.

د توحيد تعريف

توحيد يو گڼلو ته وايي او په اصطلاح کې د الله تعالى يو گڼل توحيد بلل کېږي.^۱

د تعريف شرح

د الله تعالى توحيد دا معنا لري چې الله تعالى په ذات او صفاتو کې ځانگړی دی او له هغه سره ساری او شریک نشته.

د توحيد ډولونه

د الله تعالى توحيد په درې ډوله دی:

د ربوبیت توحيد.

د الوهیت توحيد.

د نومونو او صفاتو توحيد.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالى د توحيد په هکله يو له بل سره خبرې وکړي.

د ربوبیت توحيد

د ربوبیت توحيد په دې عقیده لړل دي چې د مخلوقاتو پيدا کوونکی، رزق ورکوونکی، تدبیر نیوونکی، عزت او ذلت ورکوونکی، خیر او شر رسوونکی او په ټولو مخلوقاتو کې له اسبابو پرته متصرف او واکدار يوازې يو الله تعالى دی.

نو يوازې الله تعالى خالق او مالک دی. له اسبابو پرته مرسته يوازې له الله تعالى څخه غوښتل کېږي، په ټول عالم کې يوازې الله تعالى له اسبابو پرته تصرف کوي، مخلوقات په خلقت او پایښت کې ټول الله تعالى ته محتاج دي، الله تعالى د عالم د نظام په چلولو کې د هېچا مرستې ته اړتیا نه لري.

د ربوبیت د توحید د اثبات دلیلونه

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الزمر: ۶۲] ژباړه: الله تعالى د هر شي هستوونکی دی، هماغه د هر شي کار ساز او چلوونکی دی. همدا راز فرمایي: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبِيرًا﴾ [الإسراء: ۱۱۱] ژباړه: او ووايه ټوله ثنا او ستاينه هغه خدای لره ده چې هغه نه څوک په زوی ولی سره نیولی، نه په پادشاهۍ کې څوک شریک ورسره شته، نه یې د بې وسۍ له امله ملا تړی شته او پوره لویي یې بیان کړه. د ربوبیت د توحید غوښتنه دا ده چې باید هر ډول عبادت، زاري او فریاد، د مرستې آواز، ټول دنیوي او اخروي حاجتونه له الله تعالى څخه وغوښتل شي، ورسره د نورو متصرفینو او مرستندویانو له نیولو څخه په کلکه ډډه وشي، ځکه چې یوازې الله تعالى د هر ډول عبادت او بندګۍ لایق دی.

همدارنگه الله تعالى فرمایي: ﴿وَإِنْ يَسْأَلْكَ اللَّهُ بَصُورًا فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَسْأَلْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [الأنعام: ۱۷] ژباړه: که الله تاته کوم تکلیف در ورسوي، نو له هغه نه پرته بل څوک نشته چې تا له تکلیف څخه وژغوري، که هغه ذات تا ته کومه ښېګڼه او ګټه در واړوي، نو هغه به هر څه قادر ذات دی.

په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۶] ژباړه: او ای پیغمبره! زما بندګان که له تا نه زما په اړه پوښتنه وکړي، نو هغوی ته ووايه چې زه ورته ډېر نژدې یم، بلونکی چې کله ما وبلي زه د هغه بلنه اورم، نو هغوی ته ښایي چې زما بلنې ته لږ لږ وایي، او پر ما ایمان راوړي، ته دا خبره هغوی ته واوروه، کېدای شي چې هغوی سمه لار ومومي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ربوبیت د توحید د اثبات په اړه عقلي دلیلونه بیان کړي.

۱. توحید تعریف کړئ!
۲. توحید په څو ډوله دی؟
۳. د ربوبیت له توحید څخه مراد څه دی؟
۴. د ربوبیت پر توحید باندې نقلي دلیل ذکر کړئ.

د الوهيت توحيد

- آيا پرته له الله تعالى څخه بل څوك د عبادت وړ شته؟

- بنده بايد له چا څخه مرسته وغواړي؟

- چا ته د عجز سر ښكته كړي؟

د الوهيت تعريف

اله معبود ته وايي. الوهيت مصدر او د الله تعالى صفت دی، د الوهيت د توحيد معنا دا ده چې يوازې الله تعالى معبود دی او په معبوديت کې شريك نه لري.

د تعريف شرح

د عبادت وړ يوازې الله تعالى دی. يوازې الله تعالى ته بايد د عجز سر ښكته شي، امر يې ومنل شي او له منهياتو څخه يې ځان وژغورل شي چې دا په حقيقت کې د الوهيت توحيد دی او د عبادت توحيد هم ورته وايي.

د الوهيت توحيد

د الوهيت توحيد په دې باندې عقیده لرلو ته وايي چې يوازې الله تعالى د عبادت وړ دی. عبادت په شرعي اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی دی.

۱. په خاصه معنا: عبادت په خاصه معنا سره له لمانځه، روژې، زکات او حج څخه عبارت دی او همدارنگه نورې هغه چارې چې موخه ورڅخه يوازې د الله تعالى امر پر ځای کول وي او عادي چارو پورې اړه ونه لري هم د عبادت په مفهوم کې داخلې دي.

۲. په عامه معنا: عبادت په عامه معنا سره دې ته ويل کېږي چې د ژوند په ټولو ډگرونو کې يوازې د الله تعالى امر ومنل شي، که هغه عبادت په خاصه معنا سره وي، که معاملات وي، که دکورني ژوند احکام وي او که پر امنيت، سياست او اقتصاد پورې تړلي احکام وي.

يو انسان هلته موحد گڼل کېږي چې د ژوند په ټولو ډگرونو کې د الله تعالى اطاعت وکړي او ټول هغه عادتونه او نظريات چې د اسلام له سپېڅلي دين سره مخالف وي رد کړي.

د الوهیت د توحید د اثبات دلیلونه

په قرآن کریم او سنتو کې د الوهیت په توحید باندې بې شمېره دلیلونه شته چې یو څو یې په لاندې توګه بیانېږي.

قرآن کریم: الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾** [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: له الله، (هغه) ژوندي ابدی ذات پرته چې ټول کائنات یې تنظیم کړي دي، بل هېڅ خدای نشته.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالى فرمایي: **﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾** [الکهف: ۱۱۰] ژباړه: اې پیغمبره! ووايه چې زه یوازې ستاسو په څېر انسان یم، او ما ته وحې شوې چې ستاسې معبود یو الله (ج) دی.

الله تعالى د الاخلاص په سورت کې فرمایي: **﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾﴾** [الإخلاص: ۱، ۲]

ژباړه: اې پیغمبره! ووايه چې الله تعالى یو دی، الله تعالى بې نیازه دی چا ته اړ ندی. همدارنګه الله تعالى په یو بل آیت کې فرمایلي دي: **﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾** [البقرة: ۲۵۶]

ژباړه: د دین په چارو کې څه زور او مجبورول نشته، سمه خبره له غلطو مفکورو څخه جلا کړای شوې ده، اوس چې څوک له کوم طاغوت نه منکر شي او پر الله ایمان راوړي هغه یوه داسې کلکه اسره ونيوله چې هېڅکله ماتېدونکې نه ده.

د طاغوت تعریف: طاغوت هغه چا ته ویل کېږي چې د الله تعالى په مقابل کې یې پیروي کېږي، که هغه انسان وي او که بتان.

په یوه حدیث شریف کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: **عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "يَا عَدِيُّ اطْرَحْ هَذَا الْوَتْنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتُهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةٍ، فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [التوبة: ۳۱] حَتَّىٰ فَرَعَ مِنْهَا، فَقُلْتُ: إِنَّا لَسَنَّا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُجْرِمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتَحَرِّمُوهُ وَيُحْلُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَتَسْتَحِلُّونَهُ؟" قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: "فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ"^(۱) ژباړه: عدي بن حاتم رضي الله تعالى عنه وایې چې زه رسول الله صلی الله علیه**

وسلم ته راغلم او زما په غاړه کې له سرو زرو څخه جوړ شوی صلیب ځوړند و، رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ای عدي! له غاړې څخه دې دغه بت ایسته کړه ما هغه بوت ایسته کړ، وروسته بیا زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغلم چې ده مبارک د براءت مبارک سورت تلاوت کاوه، نو دا آیت یې تلاوت کړ: ((دوی خپل عالمان او روحانیون له الله ^(ج) پرته خپل (خدایان) نیولي دي)) کله چې له تلاوت څخه فارغ شو، نو ما ورڅخه پوښتنه وکړه او ومې ویل: موږ خو د دوی عبادت نه کولو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول، تاسو به هغه شیان حرام گڼل؟ دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حلالول چې بیا به تاسو هغه حلال گڼل؟ ما ورته وویل همداسې خو وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: همدا د دوی عبادت کول دي.

حدیث شریف: د الله تعالی د الوهیت په توحید باندې ډېر زیات شمېر مبارک احادیث دلالت کوي چې د هغو له جملې څخه موږ دلته د جابر بن عبد الله رضی الله عنه روایت شوی حدیث ذکر کوو: رسول الله صلی الله علیه وسلم په حج کې تلبیه په لوړ آواز پیل کړه: «لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ لَكَ، وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ». ژباړه: په طاعت ولاړ یم تاته، ای الله ^(ج) په هغه څه کې چې تا پر موږ نازل کړي، ستا اطاعت کوو، ای هغه ذاته چې شریک او ساری نه لرې ستا اطاعت کوو، یقیناً چې ټولې ستاینې او نعمتونه یوازې تا لره دي او پاچاهي هم یوازې ستا ده، نشته شریک او سیال تا لره.

په همدې حدیث شریف کې جابر بن عبد الله رضی الله عنه وایي: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د صفا غونډۍ ته وخوت، مخ یې کعبې ته کړ، داسې یې وفرمایل: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَتَجَزَّ وَعُدُّهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ» ^(۱) ژباړه: له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، الله یو دی شریک نه لري، د عالم پاچاهي یوازې ده لره ده، غوره صفتونه ټول ده لره دي او دی په هر څه توانمن دی. له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، هغه یو دی، خپله وعده یې پوره کړه (د مکې په فتحه کې، د کفارو په ماتولو او داسې نورو کې) یې د خپل بنده مرسته وکړه او په یوازې ذات یې کفري لښکرو ته ماتې ورکړه.

عقلي دليل: هر هغه څوك چې د الله تعالى په ربوبيت باور لري او وايي چې يوازې الله تعالى د دې مخلوق پيدا كوونكی او تدبير كوونكی دی، بل هېڅوك نه شي كولاى چې څه شى پيدا كړي، يا چا ته گټه او يا زيان ورسوي، نو لازمه ده چې په دې هم اقرار وكړي چې يوازې همدغه ذات د بندگۍ مستحق هم دی، بايد يوازې د ده بندگي وشي او يوازې د ده شكر ادا شي، د شيانو په تحليل او تحریم كې يوازې د ده اوامرو ته غاړه كېښودل شي.

فعاليټ: زده كوونكي دې د الوهيت د توحيد په هكله څو نور دليلونه ذكر كړي.

د الوهيت د توحيد حكم

د الله تعالى د الوهيت په توحيد باندې ايمان او باور لرل فرض او منكر يې كافر دی.

۱. الوهيت تعريف كړئ!
۲. د الوهيت توحيد څه ته وايي؟
۳. د الله تعالى د الوهيت د توحيد لپاره دليلونه ذكر كړئ!
۴. طاغوت تعريف كړئ.
۵. د الله تعالى د الوهيت د توحيد حكم څه دی؟

زده كوونكي دې د الله تعالى د الوهيت د توحيد په اړه يوه مقاله وليكي.

د الله تعالى نومونه او صفات

الله تعالى د ښکلو نومونو خاوند دی، د الله تعالى په نومونو باندې په اجمالي توګه باور درلودل، د اسلامي عقیدې برخه ده او که څوک په تفصیلي توګه ورباندې وپوهېږي، الفاظ یې یاد کړي او په معنا یې ځان پوه کړي، نو د ستر اجر وېر ګرځي.

د نومونو او صفاتو تعریف

اسماء د اسم جمع ده، اسم نوم ته وايي، د الله تعالى اسماء هر هغه لفظ ته ویل کېږي چې په قرآن کریم او سنتو کې یې یادونه شوې وي او د الله تعالى په ذات دلالت وکړي، لکه: رحمان، رحیم، غفور، ودود او داسې نور.

صفات د صفت جمع ده، د الله تعالى صفات هغه د کمال معاني دي چې الله تعالى خپل ځان په قرآن کریم کې ورباندې ستایلي او د الله رسول په هغو، په خپلو ویناوو سره موصوف کړي وي، لکه: د علم، قدرت او ارادې صفتونه.

د نومونو ډولونه

د الله تعالى نومونه په دوه ډوله دي:

- ۱- ذاتي نوم چې یوازې د الله تعالى په ذات دلالت کوي، هغه د (الله) کلمه ده.
- ۲- صفتي نومونه چې د الله تعالى په ذات او صفت دواړو دلالت کوي، لکه: قادر، علیم، حکیم، سمیع او بصیر.

د صفتي نومونو او صفاتو تر منځ توپیر

د الله تعالى صفتي نومونه د هغه له صفاتو سره په معنا او شمېر کې توپیر لري: لومړی: په معنا کې توپیر: لکه: پورته چې بیان شو صفتي نومونه د الله تعالى په ذات دلالت کوي سره له یو صفت، ځکه دا هر یو نوم د الله تعالى په ذات او په هغه پورې په قایم یو صفت دلالت کوي چې قادر په قدرت، علیم په علم، حکیم په حکمت، سمیع په سمع او بصیر په بصر د الله تعالى له ذات سره یو ځای دلالت کوي، نو صفتي نوم په ذات او صفت دواړو دلالت کوي او صفت په یو څیز دلالت کوي.

دويم په شمېر کې توپیر: د الله تعالی صفات د هغه له نومونو څخه زیات دي، ځکه هر صفتي نوم یو صفت په ځان کې لري، ځینې صفات د الله تعالی په افعالو پورې اړه لري، د افعالو نهایت او پای نشته، د بېلګې په توګه: اخذ (نیول)، تسخیر (تابعدار ګرځول)، امساک (بندول) او بطش (راګیرول، او حمله کول) او داسې نور د الله تعالی صفتونه دي، ځکه دا افعال په قرآن کریم کې الله تعالی ته ثابت دي،^(۱) خو الله تعالی ته موږ د دې صفاتو پر بنسټ د آخېد، مُسَخَّر، مُمَسَّک او باطش نومونه نه شو ایښودلی، ځکه د الله تعالی اسماء توقیفی دي، له ځانه څوک نوم نه شي ورته ایښودلای.

د الله تعالی د نومونو د اثبات دلایل

الله تعالی د ښو نومونو خاوند دی، د اثبات لپاره یې په قرآن کریم او نبوي احادیثو کې ډېر زیات دلایل شته چې په لنډ ډول دلته ځینې له هغو څخه ذکر کېږي.

قرآن کریم

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأعراف: ۱۸۰]

ژباړه: او د الله تعالی ډېر ښه نومونه دي، نو په هماغو یې و بولئ، هغه خلک پرېږدئ چې د ده په نومونو کې کوږوالی کوي، دوی چې څه کوي د هغو بدله به مومي.

الله تعالی په بل مبارک آیت کې فرمایي: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ [الإسراء: ۱۱۰] ژباړه: ورته ووايه: الله را وبولئ یا رحمان، هر یو چې رابولئ، نو د (الله) هغه ډېر ښه نومونه دي.

دغه مبارک آیت دا په ډاګه کوي چې د الله تعالی نومونه ثابت دي او ټول په یوه الله تعالی دلالت کوي.

حدیث شریف

په یوه مبارک حدیث شریف کې داسې راغلي دي: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ وَإِذَا دُعِيَ

۱ الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ﴾ (البقرة: ۶۳)، ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلُكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَمُتَّبِعُكُمُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ (الحج: ۶۵)، ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ﴾ (الدخان: ۱۶).

په أَجَاب» (۱) ژباړه: رسول الله ﷺ له يوه سړي څخه واورېدل چې ويل يې: يا الله زه له تا څخه سوال كوم، ځكه ته الله يې، يو يې، بې نيازې يې، هغه ذات چې هېڅوك يې نه دي زېږولي، او نه خو له چا زېږېدلى او نه يې څوك سيال شته. د دې خبرو له اورېدو وروسته نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چې دغه سړي له الله تعالى څخه د ده په هغه لوى نامه سره سوال وكړ چې كه په دغه نوم سره سوال ورڅخه وشي وركوي يې او كه غوښتنه ترې وشي قبلوي يې.

فعاليت

زده كوونكي دې د قرآن كريم ځينې هغه آيتونه ذكر كړي چې د الله تعالى نومونه پكې ذكر شوي دي.

د الله تعالى د نومونو حكم

د الله تعالى په ټولو هغو نومونو چې په قرآن كريم او يا د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په مباركو صحيحو احاديثو كې راغلي دي، ايمان راوړل فرض دي.

د الله تعالى د نومونو او صفاتو په هكله د اهل سنت او جماعت تگلاره

په دې هكله دوه مطلبونه د بيان وړ دي.

۱- اهل سنت والجماعت ټول هغه نومونه او صفات چې الله تعالى ځان ته ثابت كړي يا پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورباندې ستايلي، الله تعالى ته ثابت گڼي، هېڅ ډول تعطيل، تحريف، تمثيل او تكيف نه پكې كوي، په دې توگه چې معطل او بې معنا يې نه گڼي، معناوې يې بل لور ته نه اړوي، مثالونه نه ورته بيانوي او له څرنگوالي څخه يې خبرې نه كوي.

الله تعالى فرمايي: **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** [الشورى: ۱۱] ژباړه: د هغه په څېر هېڅ شى نشته او هغه اورېدونكى او ليدونكى دى. د دې آيت په لومړۍ برخه كې تمثيل او تكيف او په دويمه برخه كې يې تعطيل او تحريف نفي شوى دى.

فعاليت: زده كوونكي دې د الله تعالى د نومونو او صفاتو په هكله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بيان كړي او له پورتنې آيت څخه دې د استدلال طريقه ذكر كړي.

۲- د الله تعالى نومونه توقيفي دي، په دې توگه چې ټول له قرآن كريم او حديثونو څخه اخيستل شوي، څوك نشي كولاى چې الله تعالى ته له ځانه نوم كيږدي، البته د الله تعالى د نومونو ژباړه نورو ژبو ته علما د خلكو د پوهې لپاره روا بولي، لكه: رب ته چې په پښتو كې څښتن او په فارسي كې خدا ويل كيږي، نو په عقل سره الله تعالى ته نوم نشي اېښودل كېداى ځكه الله تعالى فرمايلي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ [الأعراف: ۳۳]

ژباړه: ورته ووايه: زما رب خو ښكاره او پټ بې حيا كارونه حرام كړي، گناه، په ناحقه تېرى، دا چې له الله سره هغه څه شريك و گڼي چې د هغه په هكله يې څه سند نه دى را نازل كړى او دا چې په الله پورې داسې څه ووايي چې تاسې پرې نه پوهيږئ. د الله جلّ جلاله پر نومونو او صفاتو ځان پوهول له بندگانو سره د الله جلّ جلاله په پېژندلو كې مرسته كوي، او همدارنگه له الله جلّ جلاله سره د مينې او تقوا د زيات والي لامل كيږي.

۱. د نومونو او صفاتو تعريف بيان كړئ.
۲. د الله تعالى نومونه په څو ډوله دي؟
۳. آيا د الله تعالى د نومونو او صفاتو تر منځ توپير شته؟
۴. د الله تعالى د نومونو د اثبات دلايل بيان كړئ.
۵. د الله تعالى د نومونو حكم بيان كړئ.
۶. د الله تعالى د نومونو په هكله د اهل سنت و الجماعة تگلاره بيان كړئ.

كورنۍ دنده

زده كوونكي دې په خپلو كتابچو كې د قرآن كريم ځينې هغه آيتونه وليكي چې په هغې كې د الله تعالى نومونه ذكر شوي دي.

د الله تعالى د نومونو شمېر او د صفتونو ډولونه

په تېر لوست کې مو د الله تعالى د نومونو او صفاتو د تعريف او د اثبات د دلايلو په اړه يو څه زده کړل. په دې لوست کې د الله تعالى د نومونو د شمېر او صفاتو د ډولونو په اړه معلومات ترلاسه کوو.

د الله تعالى د نومونو شمېر

د الله تعالى د نومونو يادونه په قرآن کريم او نبوي حديثو کې شوې ده:

- قرآن کريم: الله تعالى فرمايي: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ﴿هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ [الحشر: ۲۲ - ۲۴]

ژباړه: الله (ع) هغه ذات دی چې له هغه پرته بل هېڅ معبود برحق نشته، په پټه او په ښکاره هر څه باندې پوهېدونکی، همغه رحمن او رحيم دی. الله هغه ذات دی چې له هغه پرته کوم معبود برحق نشته، هغه باچا دی، ډېر مقدس، له ټولو عیبونو څخه سالم، امان ورکوونکی، ساتونکی، په ټولو برلاسی. په زوره د خپل حکم نافذوونکی او د لویۍ څښتن، لویې کوونکی، پاک دی الله له هغه شرک نه چې خلک یې کوي، الله هغه ذات دی چې د هستوونې پلان جوړوونکی د هغه نافذوونکی او د هغه سره سم صورت جوړوونکی دی، د هغه ډېر غوره نومونه دي هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، د هغه په پاکۍ سره ستاینه کوي او هغه برلاسی او حکمت والا دی.

فعالیت: په پورتنیو آیتونو کې د الله تعالى ذکر شوي نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

حدیث شریف: په حدیث شریف کې راغلي: عن ابي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (إن لله تسعة وتسعين اسماً - مائة إلا واحداً - من أحصاها دخل الجنة^(۱)) ژباړه: يقينا د الله تعالى (۹۹) نهه نوي نومونه دي، - يو کم سل - چا چې وشمارل (حفظ يې کړل) جنت ته به ننوزي. ځينو پوهانو د قرآن کریم په مختلفو برخو کې د الله تعالى ذکر شوي نومونه سره راټول کړي او همدا نه نوي ورڅخه جوړ شوي دي. خو سمه وينا داده چې د الله تعالى نومونه په نه نوي کې منحصر نه دي، بلکې د الله تعالى نومونه له دې پرته نور هم ډېر دي.

په حدیث شریف کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه له رسول الله ﷺ څخه روايت کړی: «مَا قَالَ عَبْدٌ قَطُّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحَزَنٌ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِي حُكْمِكَ عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسِكَ أَوْ أُنْزِلَتْهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتُ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيعَ قَلْبِي وَنُورَ صَدْرِي وَجَلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُزْنِهِ فَرَحًا»^(۲)

ژباړه: هېڅکله يو بنده چې خواشينتوب يا غم ورته رسيدلی وي دا کلمات نه وايي مگر خفگان او غم يې الله تعالى لرې کوي او پر ځای يې خوښي ورکوي: اې الله زه ستا بنده او ستا د بنده او مينځې زوی يم، زما تندۍ ستا په لاس کې دی، زما په هکله ستا حکم نافذ او قضا دې عادلانه ده، زه له تا څخه ستا په هر هغه نامه سوال کوم چې ځان دې پرې نومولی، يا دې په خپل کتاب کې نازل کړی، يا دې خپل کوم مخلوق ته ورښودلی، يا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې چې ته دا قرآن زما د زړه سپرلی، د سينې رڼا، د خواشينتوب لرې کوونکی او د خفگان له منځه وړونکی وگرځوې. نو له دې وينا څخه چې رسول الله فرمايې: (او يا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې)، څرگندېږي چې الله تعالى نور نومونه هم لري چې له ده پرته بل څوک ورباندې نه پوهېږي.

۱ متفق عليه، بخاري: ۲۵۸۵ شمېره حدیث، مسلم: ۲۶۷۷ شمېره حدیث.

۲ د احمد مسند ۷ ټوک ۳۴۱ مخ

د الله تعالى په نومونو او صفاتو د ايمان گټې

۱- د الله تعالى پېژندنه، هغه څوک چې د الله تعالى نومونه او صفات وپېژني، د الله تعالى په هکله يې معرفت زياتېږي، په الله تعالى باندې يې ايمان پخېږي، او د توحيد عقیده يې پياوړې کېږي.

۲- په اسماء حسنى سره د الله تعالى ستاينه، په ذکر کې له غوره ډولونو څخه ده: الله تعالى فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ [الاحزاب: ۴۱] اې مؤمنانو! الله ياد کړئ په کثرت سره.

۳- له الله تعالى څخه د ده د نومونو په وسيله غوښتنه او دعا کول، الله تعالى فرمايي: ﴿وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ او الله تعالى لره غوره نومونه دي نو په هغو سره يې راوبولئ.

۴- د دنيا او آخرت نېکمرغي.

د الله تعالى د صفتونو ډولونه

د الله تعالى صفتونه په دوه ډوله دي: ۱- ذاتي صفتونه ۲- فعلي صفتونه

۱- ذاتي صفتونه هغو صفتونو ته ويل کېږي چې الله تعالى يې په ضد نه موصوفېږي، دغه صفتونه د الله تعالى له ذات سره لازمي دي او هېڅکله له الله تعالى څخه نه جلا کېږي. د الله تعالى ذاتي صفتونه له قدرت، ارادې، سمع، بصر، علم، حیات او کلام څخه عبارت دي.

۲- فعلي صفتونه: هغو صفتونو ته ويل کېږي چې الله تعالى يې په ضد موصوفېږي، لکه: رحمت چې ضد يې غضب دی.

د الله تعالى فعلي صفتونه ډېر زيات دي، خو موږ دلته د بېلگې په ډول يو څو ذکر کوو: تخليق (پیدا کول)، ترزيق (رزق ورکول)، احیاء (ژوندي کول)، اعزاز (عزت ورکول) او داسې نور.

فعاليات: زده کوونکي دې د ذاتي او فعلي صفتونو تر منځ توپیر بیان کړي.

۱. د الله تعالى د نومونو شمېر څومره دی؟
۲. د الله تعالى د نومونو په هکله د قرآن کریم څو مبارک آیتونه ذکر کړئ.
۳. د الله تعالى د نومونو په هکله د نبی کریم ﷺ څو مبارک حدیث ذکر کړئ.
۴. د الله تعالى په نومونو او صفاتو باندې د ایمان گټې بیان کړئ.
۵. د الله تعالى صفات په څو ډوله دي؟
۶. د الله تعالى ذاتي صفات څو دي؟
۷. د الله تعالى فعلي صفات تعریف کړئ.
۸. د الله تعالى د فعلي صفاتو یو څو مثالونه بیان کړئ.

زده کوونکي دې د الله تعالى د نومونو او صفتونو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کړنډو کمه نه وي.

د الله تعالى ذاتي صفتونه (۱)

قدرت او اراده

- قدرت او اراده د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالى د قدرت او ارادې په ضد سره موصوف کېدای شي؟

د قدرت تعریف

قدرت له هغه صفت څخه عبارت دی چې له امله یې یو څوک توانېږي چې د خپلې ارادې سره موافق کوم کار تر سره کړي او یا یې پرېږدي.^(۱)

قدرت د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په هر څه باندې په خپل ازلي او قدیمي قدرت سره چې د ده ازلي صفت دی، قادر دی. د ده لپاره نوی قدرت نه پیدا کېږي او په ضد سره یې چې عجز دی نه موصوفیږي.

د قدرت د اثبات دلایل

الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾** [البقرة: ۱۰۹]

ژباړه: یقیناً الله تعالى په هر څه قادر دی.

الله تعالى په یو بل مبارک آیت کې فرمایي: **﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا﴾** [فاطر: ۴۴]

ژباړه: هېڅ شی د الله تعالى بېوسې کوونکی نه دی، نه په آسمانونو او نه په ځمکه کې، هغه پر هر څه پوهېږي او په هر څه باندې قدرت لري.

د الله تعالى د قدرت پر صفت د ایمان حکم

د الله تعالى د قدرت پر صفت باندې ایمان راوړل فرض دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالى د قدرت د صفت په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

۲ - د ارادې تعریف

د یو کار په پایلو کې له ښه غور او فکر کولو وروسته د هغه کار د کولو او یا پرېښودلو قوي عزم او قصد ته اراده ویل کېږي.^(۲)

۱ - التعريفات - (۱ / ۲۲۱)

۲ - الفروق اللغوية - (۱ / ۳۵)

اراده او مشیت د الله تعالی ذاتي صفت دی، هېڅ شی د الله تعالی له ارادې پرته نه شي پیدا کېدای، بلکې هر شی که کوچنی وي او که لوی، که خیر وي او که شر، ګټه وي او که نقصان، ایمان وي او که کفر او داسې نور ټول د الله تعالی په ارادې سره پیدا کېږي، که ټول مخلوقات یو ډېر واړه شي ته د حرکت ورکولو لپاره را ټول شي، د الله تعالی له ارادې څخه پرته حرکت نشي ورکولای او الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې مجبورتیا ده نه موصوفېږي.

د ارادې د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾** [البروج: ۱۶].

ژباړه: الله تعالی ښه سرته رسوونکی د هغه څه دی چې اراده یې وکړي.
الله تعالی په بل مبارک آیت کې فرمایي: **﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾** [البقرة: ۱۸۵].

ژباړه: الله تعالی تاسې ته د آسانی اراده لري او په تاسې باندې د سختۍ اراده نه لري.
الله تعالی په یو بل مبارک آیت کې فرمایي: **﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾** [یس: ۸۲]
ژباړه: هغه څو چې کله د یوه شي اراده کوي، نو د هغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کېږي.

عقلي دلیل

که چېرې الله تعالی د خپلې ارادې خاوند نه وای، نو بیا څو به د بل چا تر امر لاندې وای او د بل چا تر امر لاندې والی د الله تعالی په حق کې نقص دی او نقص د الله تعالی په حق کې باطل دی، همدارنګه که چېرې الله تعالی د بل چا تر امر لاندې شي، نو بیا په قدرت سره نه موصوفېږي، ځکه قدرت تر هغه شي پورې تعلق نیسي کوم پورې چې اراده تعلق نیسي، نو ثابته شوه چې الله تعالی مرید دی او اراده د الله تعالی ازلي صفت دی.

د الله تعالی د ارادې په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د ارادې په صفت باندې ایمان راوړل فرض دی.

د ارادې ډولونه

د اهل سنت و الجماعت علماوو اراده په دوه ډوله وېشلې ده.
لومړۍ: قدری او کوني اراده.
دویمه: امري او شرعي اراده.

۱. کوني اراده: دا اراده د مشېت سره مرادفه ده، ټولو موجوداتو ته شاملېږي، نو هر هغه څه چې منځ ته راځي، ټول د الله تعالی په اراده سره پیدا کېږي. دا اراده د الله تعالی په دې قول

سره ثابت شوي ده چې فرمايي: **﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأْتَمًا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ﴾** [الأنعام: ۱۲۵]

ژباړه: چا ته چې الله تعالى د لارښوونې اراده وکړي، د هغه سینه د اسلام لپاره پرانېزي او چا ته چې په گمراهۍ کې د غورځولو اراده وکړي، د هغه سینه تنگوي او داسې فشار پرې راولي چې (څنگه د اسلام تصور په ذهن کې را گرځوي نو) داسې ورته معلوميږي ته به وایې په سختۍ سره د آسمان لوري ته خېژي.

همدارنگه الله تعالى فرمايي: **﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾** [البقرة: ۲۵۳]

ژباړه: خو الله تعالى چې څه غواړي هغه کوي.

۲. ديني او شرعي اراده: له دې ارادې سره مينه او رضا لازمه ده، ځکه الله تعالى فرمايي:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]

ژباړه: الله تعالى پر تاسې آسانتيا راوستل غواړي، سختي راوستل نه غواړي.

همدارنگه الله تعالى فرمايي: **﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾** [المائدة: ۶]

ژباړه: الله تعالى نه غواړي چې ژوند درباندي تنگ کړي، هغه خو غواړي چې تاسې پاک او سوتره کړي او خپل نعمت پر تاسې پوره کړي، ښايې چې تاسې شکر ويستونکي شئ.

فعاليت: زده کوونکي دې د ارادې د ډولونو په هکله يو له بل سره خبرې وکړي.

- ۱- قدرت څه ته ويل کېږي؟
- ۲- د الله تعالى د قدرت د اثبات دلايل ذکر کړئ.
- ۳- د الله تعالى د قدرت په صفت د ايمان حکم څه دی؟
- ۴- اراده څه ته ويل کېږي؟
- ۵- د الله تعالى د ارادې د اثبات دلايل ذکر کړئ.
- ۶- د الله تعالى د ارادې په صفت د ايمان حکم بيان کړئ.
- ۷- د الله تعالى اراده په څو ډوله ده؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دوو صفتونو (قدرت او ارادې) په اړه يوه مقاله وليکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د الله تعالى ذاتي صفتونه (۲)

سمع، بصر، علم او حیات

- آیا تاسو پوهیږئ چې سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالى صفتونه دي؟
- سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالى د نوموړو صفتونو پر ضد ستایل کیږي؟

سمع

د سمع تعریف

سمع په عربي ژبه کې له هغه قوت څخه عبارت دی چې آوازونه پرې اورېدل کیږي، خو دلته له سمعې څخه د الله تعالى هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالى خپل ځان ته په قرآن کریم کې ثابت کړی او موږ یې په کیفیت نه پوهیږو.

سمع د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى ټول آوازونه، په خپلې ازلي سمعې سره چې دده ازلي صفت دی اوري، خو موږ یې په کیفیت نه پوهیږو، ډېر خفي شی هم د الله تعالى له سمعې (اورېدلو) څخه نه شي پېدلای، الله تعالى د دې صفت په ضد سره چې کونوالی دی نه موصوفیږي.

بصر

د بصر تعریف

بصر د لیدلو هغه قوت دی چې په سترگو کې وجود لري او په هغه سره شکلونه، رنگونه، روښنایی، تیارې او داسې نور لیدل کیږي، خو دلته له بصر څخه د الله تعالى له هغه ذاتي صفت څخه مراد دی چې الله تعالى په قرآن کریم کې د خپل ځان لپاره ثابت کړی او موږ یې په کیفیت نه پوهیږو.

بصر د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په خپل ازلي او قدیمي بصر سره چې دده ازلي صفت دی ټول شکلونه او رنگونه ويني، خو موږ یې په کیفیت نه پوهیږو، د الله تعالى له بصر (لیدلو) څخه ډېر کوچنی شی هم نشي پېدلای او د دې صفت په ضد سره چې ږوندوالی دی نه ستایل کیږي.

د سمع او بصر د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾** [الحج: ۷۵] ژباړه: یقیناً الله تعالی اورېدونکی او لېدونکی دی.

همدارنگه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمایي: **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** [الشوری: ۱۱] ژباړه: «د کایناتو هېڅ شی هغه ته ورته نشته او هغه اورېدونکی او لېدونکی دی.»

علم.

د علم تعریف

علم هغې پوهې ته ویل کېږي چې له واقعیت سره مطابقت ولري. علم د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په ټولو موجوداتو باندې عالم دی او د ده له علم څخه ډېر واړه شیان هم نشي پټېدلای، بلکې په ښکاره او پټو ټولو شیانو باندې په خپل علم چې د ده ازلي او قدیمي صفت دی عالم دی او د دې صفت په ضد سره چې ناپوهي ده، نه ستایل کېږي.

د علم د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي: **﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾** [لقمان: ۲۳] ژباړه: په باوري ډول الله ^(ج) د سینو په پټو رازونو پوهیږي. په یو بل آیت کې الله تعالی فرمایي: **﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾** [الأنعام: ۵۹] ژباړه: له هماغه سره د غیبو کلیدګانې دي چې له هغه نه پرته بل څوک پرې نه پوهیږي، په وچه او لمده کې چې هر څه دي له ټولو څخه هغه خبر دی، له ونې څخه کومه رالوېدونکې پاڼه داسې نشته چې هغه پرې عالم نه وي. د ځمکې په ترمې پردو کې کومه دانه داسې نشته چې هغه ورڅخه باخبر نه وي، وچ او لامده ټول په یو روښانه کتاب کې لیکل شوي دي.

ژوند (حیات)

د ژوند تعریف

ژوند د مرګ ضد دی او حیات د الله تعالی ازلي او ذاتي صفت دی، الله تعالی په خپل ازلي ژوند سره حی (ژوندی) دی او د دې صفت په ضد سره چې مرګ دی نه موصوفېږي.

د حیات د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي: **﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾** [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: الله، له الله ^(ج) پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، هغه الله ^(ج) چې ژوندی او د کارونو تنظیموونکی دی.

همدارنگه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمایي: **﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾** [غافر: ۶۵] ژباړه: همغه تل تر تله ژوندی دی، له هغه پرته هېڅ معبود نشته، تاسې همغه وبولئ د هغه لپاره د خپل دین په خالص گرځولو سره.

د پورتنیو صفتونو حکم

د الله تعالی د سمع، بصر، علم او ژوند په صفتونو باندې ایمان لرل فرض دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د ذاتي صفتونو په هکله په ډله ییزه توګه خبرې وکړي.

۱. سمع، بصر، علم او ژوند تعریف کړئ.
۲. د سمع، بصر، علم او ژوند د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. د سمع، بصر، علم او ژوند د صفتونو حکم بیان کړئ.
۴. سمع، بصر، علم او ژوند د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
۵. آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوف کېدای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دغو څلورو صفتونو په اړه چې په لوست کې ولوستل شول یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

کلام د الله تعالى صفت دی

- آیا تاسو پوهیږئ چې کلام د الله تعالى صفت دی؟
 - کلام د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دی؟
 - آیا الله تعالى د کلام په ضد سره موصوفیږي؟
- د دې پوښتنو ځوابونه به په لاندې لوست کې ولولو.

د کلام تعریف

کلام په عربي ژبه کې هغه څه ته ویل کیږي چې له حروفو او غبرونو څخه مرکب شوی وي، خو دلته له کلام څخه د الله تعالى ذاتي صفت مراد دی چې هغه قدیم دی، په څرنگوالي باندې یې موږ نه پوهیږو او نفسي کلام هم ورته ویل کیږي.

د تعریف شرح

کلام د الله تعالى په ذات پورې قائم دی، په ضد سره یې چې ګونګوالی دی، نه موصوفیږي.

د کلام د اثبات دلایل

الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: **﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾** [النساء: ۱۶۴].
ژباړه: او له موسی (علیه السلام) سره الله تعالى په ځانګړي ډول خبرې وکړې.
همدارنګه په یو بل مبارک آیت کې الله تعالى فرمایي: **﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ﴾** [الشوری: ۵۱] ژباړه: او هېڅ انسان ته دا نشته چې الله ورسره و غږیږي، پرته له دې چې وحې به وي، یا له پردې ها خوا، یا کوم رسول ولېږي او هغه د ده په حکم سره څه چې غواړي وحې کړي، یقیناً هغه لوړ مرتبه حکمت والا دی.

د کلام په صفت د ایمان حکم

د الله تعالى د کلام پر صفت باندې ایمان راوړل او باور کول فرض دي.

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، الله تعالی د خپلو بندگانو د لارښوونې لپاره رالېږلی دی، قرآن کریم د ټولو آسماني کتابونو وروستی کتاب دی. له دې کتاب څخه وروسته د قیامت تر ورځې پورې بل کتاب نه نازلېږي.

د قرآن کریم تعریف

قرآن د لغت له مخې د مصدر کلمه ده، د یو ځای کولو او تلاوت په معنا دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّا عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنَهُ﴾ فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ [القيامة: ۱۷-۱۸] ژباړه: بې شکې د هغه جمع کول او پر تا لوستل یې زموږ په ذمه دي، نو کله چې هغه موږ ولوست، بیا یې ته ورپسې لوله.

په اصطلاح کې: قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې په عربي ژبه نازل شوی، په صحیفو کې لیکل شوی، موږ ته په پرله پسې، پرته له کومې شېبې څخه را نقل شوی دی، تلاوت یې عبادت ګڼل کېږي، یو سل او څوارلس سورتونه لري.

په قرآن کریم باندې د ایمان حکم

په دې باندې یقین او باور کول فرض دي چې قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، د ده پر ذات پورې قایم دی، که څوک د قرآن کریم (د الله تعالی د کلام) له قدیم والي څخه منکر شي کافر کېږي.

د قرآن کریم نومونه

قرآن کریم په ډېرو نومونو یاد شوی دی چې ځینې یې په لاندې ډول بیانېږي: قرآن: الله تعالی فرمایي: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ [البقرة: ۱۸۵] د روژې میاشت هغه ده چې قرآن پکې نازل کړی شوی.

الکتاب: الله تعالی فرمایي: ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ﴾ [البقرة: ۱] ژباړه: دا هغه کتاب دی چې (هېڅ) شک پکې نشته، د متقینو لپاره لارښوونه ده.

الحکیم: الله تعالی فرمایي: ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾ [يونس: ۱] ژباړه: دا له حکمتونو څخه د یوه ډک کتاب آیتونه دي.

نور: الله تعالى فرمايې: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا﴾ [النساء: ١٧٤]. ژباړه: او تاسو ته مو څرگنده رڼا نازلې کړې (چې قرآن دی).

الفرقان: الله تعالى فرمايې: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ [الفرقان ١ آيت] ژباړه: هغه ذات برکتناک دی چې فرقان يې د دې لپاره نازل کړ، تر څو د ټولو خلکو لپاره د وېرې خبر ورکوونکی وي.

الروح: الله تعالى فرمايې: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ [الشورى: ٥٢].

ژباړه: او په همدې توگه موږ تاته هم په خپل امر سره روح راوړلو.

فعاليټ: زده کوونکي دې د قرآن کریم نور نومونه هم ذکر کړي.

١. کلام تعريف کړئ.
٢. د کلام د اثبات دلايل ذکر کړئ.
٣. د کلام پر صفت باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٤. قرآن کریم تعريف کړئ.
٥. د قرآن کریم د قدم په هکله د اهل سنتو نظر بيان کړئ.
٦. پر قرآن کریم باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٧. د قرآن کریم نومونه له دليلونو سره ذکر کړئ.

زده کوونکي دې د قرآن کریم په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پر ملائکو ایمان

په تېرو درسونو کې موږ د الله تعالیٰ پر وجود، وحدانیت، نومونو او صفاتو باندې د ایمان په اړه پوره معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې به ملائکو، باندې د ایمان په اړه بحث کوو.

د ملائکو تعریف

ملائکه د ملک جمع ده، په لغت کې استازي ته ویل کېږي. د عقایدو د علم په اصطلاح کې ملائیکې د الله ﷻ هغه نوراني او لطیف مخلوق دی چې د الله ﷻ له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي.

د تعریف شرح

ملائیکې د الله تعالیٰ له غوره مخلوقاتو څخه دي، له نور څخه پیدا شوې دي، په سترگو نه لیدل کېږي، له ټولو گناهونو څخه پاکې او معصومې دي، په هېڅ صورت د الله تعالیٰ له اوامرو څخه سر غړونه نه کوي، بلکې هر کار چې الله تعالیٰ ورته وفرمایي، هغه تر سره کوي، د نارینه یا ښځینه نسبت نه ورته کېږي، په هر ډول ښکلو شکلونو سره ځانونه جوړولای کولای شي، د اوسېدلو ځای یې آسمانونه دي، له نفسي غوښتنو او شهواتو څخه پاکې دي، خوراک، څښاک او خوب نه کوي.

د ملائکو د وجود د اثبات دلایل

د ملائکو وجود او خلقت د قرآن کریم په مبارکو آیتونو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مبارکو احادیثو ثابت دی:

۱. قرآن کریم: الله تعالیٰ د قرآن کریم په مختلفو آیتونو کې د ملائکو یادونه کړې ده، لکه څرنگه چې د النجم سورت کې فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمُوعَنَّ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْإِنْسِي﴾ [النجم: ۲۷] ژباړه: یقیناً کوم کسان چې آخرت نه مني هغوی به پرېښتو باندې د ښځینه معبودانو نومونه ږدي.

الله تعالیٰ په یوه بل مبارک آیت کې فرمایي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةَ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مِّنْى وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [فاطر: ۱] ژباړه: ثنا ستاینه د الله لپاره ده چې د آسمانونو او ځمکې جوړوونکى او د پیغام رسوونکو، پرېښتو ټاکونکى دی. (داسې پرېښتې) چې د هغو دوه دوه، درې درې او څلور څلور وزرونه دي، د هغه چې څنگه خوښه وي دخپل مخلوق په جوړښت کې زیاتوالی راولي، بېشکه هغه پر هر څه قادر دی. همدارنگه الله تعالیٰ د النحل سورت په دویم آیت

کې فرمايې: **﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾** [النحل: ۲]. ژباړه: الله جل جلاله دغه ملايکې او روح چې په خپل کوم بنده يې وغواړي د خپل حکم سره يې نازلوي.

۲. حديث شريف

له نبي کریم صلی الله عليه وسلم څخه د ملايکو په اړه زيات احاديث روايت شوي دي چې دلته په لنډ ډول يو حديث بيانوو: **«عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورِثُهُ»**^(۱) ژباړه: له حضرت عايشې رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: جبرائيل عليه السلام به ما ته تل د گاونډي په هکله توصيه کوله تر دې چې ما ته دا گومان پيدا شو چې يو گاونډی به له خپل گاونډي څخه ميراث وړي.

په ملايکو باندې د ايمان حکم

په ملائکو باندې ايمان راوړل، باور او يقين کول فرض دي، منکر يې د اسلام له کړۍ څخه وتلی گڼل کېږي.

ملايکې له ټولو گناهونو څخه معصومي دي

د قرآن کریم زيات شمېر آيتونه د ملايکو پر عصمت دلالت کوي، لکه: څرنگه چې الله تعالى فرمايې: **﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾** [التحریم: ۶] ژباړه: په هغه څه کې چې الله تعالى امر ورته کوي نافرماني يې نه کوي او هغه څه سرته رسوي چې امر ورته کېږي.

همدارنگه په يوه بل آيت کې فرمايې: **﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْثُرُونَ﴾** [الأنبياء: ۲۰] ژباړه: شپه او ورځ تسبيح وايي لټي نه کوي.

همدارنگه نور ډېر آيتونه شته چې د ملايکو په عصمت باندې دلالت کوي چې دلته په همدې ذکر شويو آيتونو بسنه کوو.^(۲)

د ملايکو صفتونه

په قرآن کریم او نبوي سنتونو کې د ملايکو ډېر زيات صفتونه ذکر شوي دي چې په لنډ ډول يې ذکر کوو.

۱. ملايکې له نور څخه پيدا شوې دي.

۱ - صحيح البخاري ت - (۱۵ / ۱۹۸)

۲ - الموافق للامام عضد الدين عبد الرحمن بن أحمد الايجي، (۳ / ۴۵۳).

۲. ملايکې په سترگو نه ليدل کيږي، خو که چېرې دوی چاته د څرگندېدو اراده وکړي نو ليدل يې شوني دي.
۳. ملايکې خپل ځانونه په ښو او ښکلو شکلونو سره جوړولای شي.
۴. الله تعالى ملائکې انبياؤ ته د وحې او داسې نورو ارزښتناکو کارونو په سرته رسولو گمارلې دي.
۵. پرته له ستونزې څخه د ځمکې او آسمان تر منځ تگ او راتگ کولای شي.
۶. ځينې ملايکې د دوو، ځينې د دريو، ځينې د څلورو او ځينې له دې څخه د زياتو وزرونو خاوندانې دي.
۷. الله تعالى له انسانانو څخه مخکې ملايکې پيدا کړې دي.
۸. ملائکې سره له دې چې معصومي دي او تل د الله تعالى عبادت کوي، خو بيا هم له الله تعالى څخه ډېرې وېرېږي.
۹. الله تعالى ته ملايکې ډېرې نژدې او مقربې دي.
۱۰. ملائکې د خارق العاده توان خاوندانې دي.

د ملايکو دندې

- ملايکو ته الله تعالى ډېر لوی لوی کارونه او دندې ورسپارلې دي، دوی ته الله تعالى دا توان ورکړی چې ورسپارل شوې دندې په ښه توگه سرته ورسوي، د ملايکو د دندو ډولونه په لاندې ډول بيانېږي.
۱. الله تعالى پېغمبرانو ته د وحې په رسولو باندې جبرائيل عليه السلام مکلف کړی دی جبرائيل عليه السلام د ټولو ملايکو څخه غوره او د الله تعالى په وړاندې معزز دی چې د (الروح الامين) په نامه سره يې ياد کړی دی.
 ۲. ميکائيل عليه السلام ته د اورښتونو او نباتاتو د پالنې دنده ور سپارل شوې ده. ميکائيل عليه السلام هم د الله تعالى په وړاندې لوړه مرتبه او لوی مقام لري، ځکه الله تعالى د جبرائيل په څنگ کې ذکر کړی دی.
 ۳. اسرافيل عليه السلام ته د قيامت لپاره د شپې وېلو دنده ور سپارل شوې ده.
 ۴. ملك الموت (عزرائيل) او د ده ملگرو ته د ارواحو د قبض کولو دنده ور سپارل شوې ده.

۵. کرام کاتبین ته د خلکو د عملونو د لیکلو دنده ورسپارل شوې ده.
۶. نکیر او منکر ته په قبر کې له مړو څخه د پوښتنو کولو دنده ورسپارل شوې ده.

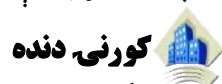
په ملایکو باندې د ایمان گټې

۱. د الله تعالی په عظمت پوهېدل.
۲. له مخلوق څخه د الله تعالی غنا، (که موږ له الله تعالی څخه سرغړونه وکړو، نو د الله تعالی نور مخلوقات شته چې د هغه عبادت وکړي او الله تعالی له دې ټولو څخه بې پروا او غني دی.
۳. له مؤمنانو سره د الله تعالی له مینه څخه خبرتیا چې دا د دې لامل کېږي چې بنده گان د الله تعالی ډېر اطاعت او پیروي وکړي.
۴. د الله تعالی له قدرت او د ده د لښکر له قوت څخه خبرتیا، د ده په نصرت او مرسته ایمان راوړل چې دا په جهاد او دعوت کې د ثبات لامل کېږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ملایکو د عصمت او صفتونو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

۱. ملایکې تعریف کړئ.
۲. ملایکې له څه شي څخه پیدا شوې دي.
۳. د ملایکو د اثبات په اړه یو څو دلیلونه ذکر کړئ.
۴. په ملایکو باندې د ایمان حکم بیان کړئ.
۵. په لنډ ډول د ملایکو صفات ذکر کړئ.
۶. په لنډ ډول د ملایکو دندې ذکر کړئ.
۷. په ملائکو باندې د ایمان څو گټې بیان کړئ.

زده کوونکي دې د ملایکو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د حديثو
برخه

د احادیثو اهمیت

په تېرو ټولګیو کې مو ولوستل چې حدیث د پیغمبر ﷺ د اقوالو، افعالو، او تقریراتو څخه عبارت دي. په دې لوست کې غواړو چې د احادیثو اهمیت وپېژنو.

۱- حدیث د الله ﷻ وحې ده

وحې په دوه ډوله ده

یوه جلي وحې چې له قرآن کریم څخه عبارت ده، او بله خفي وحې چې د پیغمبر ﷺ له احادیثو څخه عبارت ده، ځکه چې پیغمبر ﷺ به خپل اقوال او افعال د جبرائیل علیه السلام په لارښوونو ترسره کول. الله ﷻ فرمایي: ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [النجم: ۳، ۴].

ژباړه: او هغه {پیغمبر ﷺ} له نفسي خواهش څخه تاسې ته خبرې نه کوي، بلکې دا وحې ده چې پر هغه نازلېږي، نو حدیث چې د پیغمبر ﷺ خبرې دي او هم د الله ﷻ له طرفه پر خپل پیغمبر نازله شوې وحې ده، لکه: چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ»^(۱).

ژباړه: ځان پوه کړئ! بیشکه ماته کتاب (قران کریم) راکړل شوی، د هغه په څېر نورڅه هم راکړل شوي دي (یعنې احادیث) په همدې بناء د پیغمبر ﷺ احادیث د الله ﷻ خفي وحې ده.

۲- د پیغمبر ﷺ پیروي.

لکه: څرنگه چې دقرآن کریم د لارښوونو پیروي پر مسلمانانو فرض ده، همداسې د پیغمبر ﷺ د سنتونو، او احادیثو پیروي هم پر مسلمانانو لازمه ده، ځکه د الله ﷻ پیروي د رسول الله ﷺ په پیروي کې نغښتې ده، لکه: څرنگه چې د الله ﷻ مینه د پیغمبر ﷺ په مینه پورې تړلې ده. نو څوک چې د پیغمبر ﷺ تابعداري او پیروي نه کوي او د الله ﷻ نژدېوالی په بله لاره کې لټوي، هېڅکله خپل مرام ته نه شي رسیدای. الله ﷻ فرمایي: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ . . .﴾ [آل عمران: ۳۱]

ژباړه: ورته ووايه اې پیغمبره! که چېرې په رښتیا د الله ﷻ سره مینه کوئ، نو زما پیروي وکړئ، الله به هم درسره مینه وکړي.

همداراز پیغمبر ﷺ فرمایي: «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ»^(۱)

ژباړه: چا چې زما پیروي وکړه په حقیقت کې یې دالله ﷻ پیروي وکړه، اوچا چې زما نافرمانی وکړه هغه دالله ﷻ نافرمانی وکړه.

دپیغمبر ﷺ داقوالو، افعالو، اوکړنوڅخه سرغړونه لویه بد مرغی، اوگمراهي ده.

الله ﷻ فرمایلي دي: «وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا» [النساء: ۱۱۵]

ژباړه: اوڅوک چې د رسول ﷺ څخه سر غړونه کوي، وروسته له هغې چې سمه لار ورته څرگنده شي، د مؤمنانو له لارې څخه پرته بله لاره خوښه کړي، نو هماغه لوري ته به یې وروگرځوو چې ده ورته مخه کړې ده، دوزخ ته به یې ورننباسو او هغه دورتلو بد ځای دی.

همدا راز پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «تَرَكْتُ فِيكُمْ أُمُورَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِمَا كَتَبَ اللَّهُ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ»^(۲)

ژباړه: ما ستاسې لپاره دوه اساسه پرېښي دي چې هېڅکله به گمراه نه شئ، خو پورې چې تاسې پر هغې منگولې لگولې وي چې یو دالله ﷻ کتاب او بل دالله ﷻ د رسول سنت دي.

د پیغمبر ﷺ پیروي دا ده چې د هغه ویناوې ومنل شي، لارښوونې یې عملي شي، د ژوند په ټولو برخو کې د هغه دسیرت پیروي وکړل شي او د هغه پر ویناوو د هیچا وینا غوره ونه گڼل شي.

۳- حدیث دقرآن کریم شرحه ده

پیغمبر ﷺ په خپلو اقوالو، افعالو او تقریراتو سره قرآن کریم تفسیر او شرحه کړی دی.

الله ﷻ فرمایلي دي: «وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ. . .» [النحل: ۴۴]

ژباړه: اونازل کړی مو دی تاته ذکر {قرآن کریم} د دې لپاره چې ته بیان کړې خلکو ته هغه لارښوونې چې دوی ته رالېږل شوي دي.

۱ - البخاری.

۲ - موطأ امام مالک

له همدې امله كه چېرې دقرآن كريم په ځينو آيتونو كې اجمال پروت و د پيغمبر ﷺ په احاديثو كې د هغې توضيح او تفسير بيان شوى دى، لكه: چې الله ﷻ فرمايلي دي: **﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾** [البقرة: ۸۳]

ژباړه: لمونځ قايم كړئ. پيغمبر ﷺ په خپلو احاديثو سره د لمانځه د درولو طريقه، د ركعتونو شمېر، او د لمانځه وختونه په ځانگړي ډول بيان كړي دي.

۴- احاديث د شريعت دويم اصل او مصدر دى

په شريعت كې ځينې حكمونه له قرآن كريم څخه ثابت دي، خو ځينې نور يې د پيغمبر ﷺ په احاديثو ثابت شوي دي، لكه: په ميراث كې دجدي (نيا) شپږمه برخه، دكافر او مسلمان ترمنځ له يوبل څخه د ميراث د نه وړلو حكم، دكورنيو خړو د غوښو خوړلو حرمت، د سرسايې وجوب، د ځينو وحشي ژوو حرمت او داسې نور.

كوم احكام چې په احاديثو ثابت دي دهغو حيثيت دقرآن كريم د حكمونو په څېردى الله ﷻ فرمايې: **﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾** [الحشر: ۷]

ژباړه: او څه چې پيغمبر تاسې ته دركړي هغه واخلي، او له كوم شي څخه چې يې منع كړي ياستئ مه يې كړئ. د پيغمبر ﷺ احاديث د بې شمېره ټولنيزو، اقتصادي، سياسي، اخلاقي، او حقوقي مسايلو دويم مصدر دى.

۵- دا احاديثو يادول

حديث يادول خورا لوى فضيلت لري، پيغمبر ﷺ هغه چاته چې احاديث په يادو يادوي، ورباندې عمل كوي، د عزت او لوى مقام دعا كړې ده او فرمايلي يې دي: **«نَصَّرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبْلَغَهُ...»** ^(۱)

ژباړه: الله ﷻ دې تر او تازه لري هغه شخص چې زموږ حديث واوري، بيا يې ياد كړي او هم يې نورو ته ورسوي.

فعاليت:

زده كوونكي دې په ډله ييزه توگه ځينې هغه احاديث له يادو ووايې چې په تېرو ټولگيو كې يې ياد كړي وو.

۱. د خفي وحې په اړه دقرآن كريم دليل ذكر كړئ.
۲. احاديث د قرآن كريم شرحه ده دا څه معنلري؟ څرگند يې كړئ.
۳. د شريعت اصول او مصادر كوم كوم دي؟ نومونه يې واخلي.
۴. دا احاديثو يادول څه فضيلت لري؟

د لوست د مهمو ټكو په نظر كې نيولو سره په خپلو كتابچو كې د حديثو د اهميت په اړه يوه مقاله وليكئ.

په چارو کې تدبير

عن أنس رضي الله عنه أن رجلاً قال للنبي ﷺ: أوصني يا رسول الله ! فقال له النبي ﷺ: (خُذِ الْأَمْرَ بِالْتَّدْبِيرِ فَإِنْ رَأَيْتَ فِي عَاقِبَتِهِ خَيْرًا فَأَمْضِ وَإِنْ خِفْتَ غَيًّا فَأَمْسِكْ). [شعب الإيمان للبيهقي]

د راوي پېژندنه

انس بن مالک بن نضر ابو حمزه انصاري خزرجي ؓ پوره لس کاله د رسول الله ﷺ په خدمت کې تېر کړي وو او په کوچنيوالي کې د بدر په غزا کې شریک شوی. په لمانځه کولو کې رسول الله ﷺ ته ډېر ورته و. انس بن مالک یو له هغو صحابه وو څخه دی چې زیات شمېر حدیث یې روایت کړي دي. له ده څخه د روایت شویو احادیثو شمېر څه د پاسه دوه زره اودوه سوو احادیثو ته رسېږي. د پیغمبر ﷺ له وفات څخه وروسته د جهاد او فتوحاتو په دوره کې په بصره کې استوگن شو او په بصره کې وروستی صحابي و چې د هجرت په سلم کال څه د پاسه د سلو کلونو په عمر وفات شو.

د ځینو کلمو معنا

- ۱_أوصني: د امر لفظ دی: ماته نصیحت وکړه.
- ۲_خُذِ: د امر لفظ دی: واخله، ونیسه، وکړه.
- ۳_الْأَمْرُ: چاره، کار.
- ۴_التَّدْبِيرُ: پایلوته په پام لرنې سره چارې سرته رسول.
- ۵_فَأَمْضِ: د امر لفظ دی: پس ترسره یې کړه، سرته یې ورسوه.
- ۶_غَيًّا: د خیر ضد، ضلالت او بې لارې.
- ۷_فَأَمْسِكْ: د امر لفظ دی: ځان ترې وساته، مه یې کوه.

د حدیث ژباړه

له انس ؓ څخه روایت دی چې یوه سړي پیغمبر ﷺ ته وویل: ای د الله رسوله! ماته نصیحت وکړه، نو رسول الله ﷺ ورته وویل: کارونه په پوره غور او تدبیر سره کوه، که دې د کار په پایلو کې خیر او ښېگڼه لیده، نو وړاندې څه او تر سره کوه یې، او که خرابي په نظر درتله، نو ځان ترې وساته.

د حديث حكمت

داسلام سپېڅلى دين تل د انسان د هوسا ژوند په هڅه كې دى. او ځاى په ځاى انسان ته په دې هكله لازمي او اړينې لارښوونې كوي. تدبير يا په كارونو كې سوچ، د چارو پر پايلو نظر لرل، احتمالي گټې او زيانونه سره پرتله كول، هدفونه ياد ساتل او په دې توگه د چارو د لړۍ ژوره څارنه او وخت په وخت د هغو ارزونه هغه څه دي چې انسان ته د ژوند په چارو كې برى او موفقيت په برخه كوي، گټې يې خوندي او تر ممكنه حده پورې د زيانونو مخه نيسي.

فعاليت:

د رسول الله ﷺ له سیرت څخه د هغه له کارونو څو بیلگې په گروپي توگه په گوته کړئ او د پلان او تدبير نښې په کې وښايست.

د حديث شريف گټې

۱_ په نصيحت دصحابه وو ټينگار

صحابه کرام خپلو ځانونو او خپلو چارو ته متوجه وو او تل به د کمال په لټه کې وو. دوى به له پيغمبر ﷺ څخه د ځانگړو توصيو او نصيحتونو غوښتنه کوله به او رسول الله ﷺ به هغوى ته هر اړخيز نصيحتونه کول چې وروسته په صحابه کرامو او تابعينو کې دغه کار يو نېک سنت وگرځيد او چې کله به سره جلا کېدل او يا به پر سفر روانيدل نو يو بل ته به يې ويل: ماته نصيحت وکړه! او هغوى به د مينې او لورېنې نه په ډک زړه ورته د خير او نېکمرغۍ نصيحتونه کول.

۲_ د تدبير غوښتنې

په چارو کې د تدبير غوښتنه دا ده چې انسان مخکې له دې چې په کوم کار لاس پورې کړي لومړى دې د هغه کار په اړه پوره غور وکړي، له خپلو نژدې دوستانو او تجربه لرونکو کسانو سره دې مشوره وکړي، خپل نيت دې جوړ کړي، شرعي اصول او معيارونه دې په نظر کې ونيسي، موخې دې په گوته کړي، دهغه کار په وسايلو او امکاناتو دې هم غور وکړي او له هغه وروسته دې په پاک الله ^(ع) دې توکل وکړي او په قوي هوډ سره دې په کار پيل وکړي. چې دغې عمليې ته (کړښنده)، (خطه) او (پلان) ويل کېږي.

۳_ چارې په غور او تدبير سره سرته رسول او له تلوار څخه ځان ژغورل.

د بېرې، او وارخطايۍ په خلاف کارونه په تدبير، آرام فکر، سړې سينې، پيل او پايلو ته په پام لرنې سره سرته رسول ستره هوښياري ده چې رسول الله ﷺ پرې امر کړى دى، لکه: چې

ابوذر رضي الله عنه ته په خطاب کې فرمايې: (اې ابوذره! د تدبير په خبر هوښياري نشته!). د همدې لپاره اسلام د تدبير او غور نسبت د الله لوري ته کړی او هغه يې د نبوت او پيغمبرۍ يوه برخه گرځولې او بېړه يې د شيطان له لوري گڼلې: رسول الله ﷺ فرمايې: (تاني تأمل، د رنگ او فکر کول د الله ﷻ له لوري دي او بېړه د شيطان له لوري ده). په بل حديث شريف کې فرمايې: ښه رويه، په چارو کې غور او اعتدال د نبوت څلورويشتمه برخه ده.^(۱)

۴_ د کاري جريان څارنه او ارزونه او له موخو سره د هغه تطبيقول.

د حديث شريف د وروستۍ جملې غوښتنه داده چې د کار په اوږدو کې انسان بايد وخت په وخت د کار جريان وڅاري چې څومره په خپل مطلوب مسير باندې روان دی، که کار له پلان سره سم روان و او له خپلو موخو سره تړلی او نژدې و، نو کار بايد دوام وکړي څو بشپړ شي او که داسې نه و، بلکې د وخت، مال او وسائلو ضياع وه او ټاکل شوي هدفونه ورڅخه نه ترلاسه کېدل، نو بايد کار ودرول شي.

۵_ تدبير او توکل.

توکل يو شرعي امر دی او مسلمان ته ښايې چې تل په الله ﷻ توکل وکړي. د توکل رښتينی او شرعي مفهوم دادی چې يو مسلمان بايد د کار ټول شرايط، اسباب، وسايل برابر کړي، په کار کې زړه نازړه نشي او په پوره عزم سره په کار پيل وکړي او سر ته يې ورسوي.

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

آ_ التدبير، ب_ أمض، ج_ غيا، د_ أمسك،

۲_ د لوست حديث شريف په لنډه توگه وژباړئ.

۳_ په چارو کې د تدبير غوښتنې څه دي؟

د تدبير په هکله يوه مقاله وليکئ چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د سولې اهميت

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مَنْ دَرَجَةِ الصَّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟» قَالُوا: بَلَى. قَالَ: «إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ. وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ». [سنن أبي داود]

د راوي پيژندنه

نوم يې عويمر دعامر زوی د خزر ج له قبيلې څخه ؤ او په ابودرداء يې شهرت درلود. ډېر لوی فقيه صحابي و. پيغمبر ﷺ ورته دحکيم الامة لقب ورکړی و. کله چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړ، نو پيغمبر ﷺ دده او سلمان فارسي ﷺ ترمنځ د مواخات (ورورگلوۍ) تړون وټاړه. په ټولو غزاگانو کې له رسول الله ﷺ سره ملگری و. حضرت عثمان ؓ ددمشق قاضي مقرر کړی و. نوموړی دهجرت په (۳۲) کال دحضرت عثمان ؓ دخلافت په دور کې په دمشق کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوې

۱. أَلَا أُخْبِرُكُمْ: آیا تاسو خبر نه کړم؟
۲. بِأَفْضَل: په غوره عمل.
۳. إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ: دخلکو ترمنځ سوله راوستل.
۴. الْحَالِقَةُ: ددين له منځه وړونکې.

د حديث ژباړه

له حضرت ابودرداء ؓ څخه روايت دی چې رسول اکرم ﷺ وفرمايل: آیا تاسې دداسې عمل څخه خبر نه کړم چې له روژې، لمانځه او صدقې څخه يې درجه لوړه ده؟ صحابه کرامو وويل: بلې (هو کې) يارسول الله! بيا پيغمبر ﷺ وفرمايل: هغه عمل دخلکو ترمنځ سوله روغه راوستل دي، خپل منځي فساد اواختلاف دين له منځه وړي.

د حديث حكمت

داسلام له ځانگړنو څخه يوه دكورنيو، پرگنو، قومونو، او نژادونو ترمنځ اتفاق، ورورگلو، او يو له بل سره په كړنو كې د همغږۍ رامنځ ته كول او ټينگول دي، هر هغه عمل چې دغه وحدت ته زيان رسوي او يا يې كمزوري كوي، داسلام سپېڅلى دين دهغه د له منځه وړلو ټولې لارې په ډېر دقت سره په گوته كړي دي، ترڅو مسلمانان د وروڼو او خويندو په څېر د مينې او اتفاق تر سيوري لاندې د خوشحالي شپې او ورځې تېرې كړي، يو له هغو اسبابو څخه چې ټولنيز وحدت ته گواښ دى د دوو يا زياتو كسانو تر منځ اختلاف دى پيغمبر ﷺ په پورتنۍ حديث شريف كې د اختلاف له منځه وړل د ډېرو عباداتو په پرتله غوره او بهتر عمل گڼلى دى.

فعاليت

زده كوونكي دې د سولې د گټو په هكله په خپلو منځو كې خبرې وكړي.

د حديث شريف گټې

۱_ د سولې ارزښت داسلام له نظره

داسلام له نظره د سولې ارزښت له نفلي روژې، نفلي لمونځ اوفلي صدقې څخه غوره دى، ځكه چې په روژه او لمونځ كې يوازې فردي مصلحت پروت دى، خو په سوله كې فردي او ټولنيز دواړه مصلحتونه پراته دي او هم په ټولنه كې د فساد د مخنيوي لار ده.

۲_ سوله يووالى رامنځ ته كوي

په دې حديث شريف كې مسلمانان سولې ته هڅول شوي دي، د دې لپاره چې سوله هم ملي يووالى تمثيلى او هم د الله ﷻ په رسۍ (قرآن كريم) باندې دمنگولو لگولو مقصد ترسره كېږي. خپلمنځي اختلافات په دين كې ډېره لويه نيمگړتيا ده، نو څوك چې د خلكو له منځ څخه د فساد او دښمنۍ د وركولو هڅه كوي، دومره لوړه مرتبه لري چې د نفلي لمونځ كوونكو، روژې او خيرات وركوونكو له مرتبې څخه لوړه ده.

۳- خپلمنځي اختلافات دينی اړتياوې

د اختلاف دوام د خپلو خپلوانو سره د صله رحمې پرې کېدلو، د متقابل درناوې له منځه وړلو، د نېکو عملونو د نه قبلیدلو، د ظلم د دوام، په زړونو کې د کرکې او نفرت زیاتېدلو، او د مقابل لوري په هکله د دسیسو په کار اچولو لامل ګرځي چې دا ټول د اسلام له نظره ناروا کارونه دي او له دين او دیندارۍ سره په ټکر کې دي.

فعالیت

یو شمېر زده کوونکي دې د دوو کسانو ترمنځ د سولې راوستلو تمثیل وکړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ.

آ- أَفْضَلُ.

ب- إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ.

ج- الْحَالِقَةُ.

۲- په پورتنی حدیث شریف کې ولې پر سولې دومره زیات ټینګار شوی دی؟

۳- خپلمنځي اختلافات څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

د لوست د مهمو ټکو په پام کې نیولو سره د سولې د ارزښت اهمیت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

په کارونو کې آسانتيا

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خَيْرَ رَسُولٍ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ. [متفق عليه]

د راوي پيژندنه

حضرت عايشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر صدیق ؓ لور، د پیغمبر ﷺ مېرمن او د مسلمانانو مور ده د هجرت په دویم کال پیغمبر ﷺ ور سره واده وکړ، خورا فقیهه او عالمه ښځه وه، په ځانگړي ډول د پیغمبر ﷺ د ژوندانه په هکله یې پوره معلومات درلودل، له پیغمبر ﷺ څخه یې (۲۲۱۰) دوه زره دوه سوه لس حدیثونه روایت کړي دي او د هجرت په ۵۸ کال کې وفات شوه.

د ځینو کلمو معناوې

۱. مَا خَيْرٍ: واک او اختیار نه دی ورکړل شوی.
۲. بَيْنَ أَمْرَيْنِ: په دوه کارونو کې.
۳. قَطُّ: هېڅکله.
۴. إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا: مگرداچې د هغو اسان به یې غوره کاوه.
۵. أَبْعَدَ: ابعده د بعد له مادې څخه اخیستل شوی، دلرې والي معنا لري.
۶. وَمَا انْتَقَمَ: انتقام اوبدله یې نه ده اخیستې.
۷. تُنْتَهَكَ: دانتهاک له مادې څخه اخیستل شوی چې: دپښولاندې کولومعنا ترې نه مراد ده.
۸. حُرْمَةُ اللَّهِ: دالله ﷻ اوامر، نواهي، او احکام.

د حدیث ژباړه

حضرت عايشه رضي الله تعالى عنها فرمايي چې هېڅکله رسول الله ﷺ ته په دوو کارونو کې د یوه د خوښولو اختیار نه دی ورکړل شوی، مگر ده ﷺ به آسانه عمل ترې غوره کاوه، که چېرې گناه به پکې نه وه، خو که هغه به گناه وه، نو تر ټولو خلکو نه زیات به یې ځان ترې لرې ساته او پیغمبر ﷺ هېڅکله د خپل ځان لپاره له چا څخه غچ نه دی اخیستی، مگر دا چې د الله ﷻ حقوق به تر پښولاندې کېدل بیا به یې یوازې د الله ﷻ د رضا په خاطر انتقام اخیسته.

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د اسلام په سپېڅلې دين کې د آسانی خو بېلگې ووايي.

د حديث حکمت

رسول الله ﷺ خورا ډېر غوره صفات درلودل، لکه: عفو، صبر او زغم، استقامت، پراخه سينه، په کړو وړو کې آساني کول، د جفا کوونکو سره په غوره توگه چلند کول او داسې نور چې ځينې يې په دې حديث کې ذکر شوي دي.

د حديث گټې

۱- د اسلام سپېڅلې دين د آسانی دين دی

اسلامي تعليمات او ټول تکليفي احکام د آسانی او له مشقت څخه د لرېوالي پر اساس بنا دي چې په هر وخت او هر حالت کې پرې عمل کېدای شي. الله ﷻ خپل بندگان په داسې څه نه دي مکلف کړي چې له کولو يې ناتوانه وي، لکه: چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُم فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]

ژباړه: او الله ﷻ په دين کې پر تاسې څه سختي نه ده راوستې.

په بل آيت کې الله ﷻ فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]

ژباړه: الله ﷻ غواړي چې له تاسې څخه درانه بارونه سپک کړي، ځکه چې انسان له بيوسي او کمزورۍ پيدا کړ شوی دی. پيغمبر ﷺ پر دې اساس خپل امت ته په عملي بڼه وربښودلي دي چې ديني او دنيوي کارونه په داسې توگه سرته ورسوي چې سختي پکې نه وي.

۲- په ژوند کې د پيغمبر ﷺ پيروي

لکه: چې پيغمبر ﷺ دشريعت د آسانتيا اصل او قانون په خپلو عملي کړنو کې پلي کړی و، نو هر مسلمان ته ښايي چې د پيغمبر ﷺ پيروي وکړي او په ديني او دنيوي کارونو کې آسانه او هغه چې تل يې د سرته رسولو وس ولري ځانته غوره کړي.

۳- د حلم، عفوې او صبر مقام

صبر او تېرېدنه د يوه ريښتني مسلمان له غوره اخلاقي صفتونو څخه دوه صفتونه دي. هغه څوک چې د قدرت په وخت کې عفو غوره او له انتقام اخيستلو څخه لاس واخلي او د نورو له ظلم او تېري څخه تېر شي په حقيقت کې يې د نبي کریم ﷺ د لارې او سنتو پيروي کړې ده.

الله تعالى عفوه کوونکي داسې ستایلي دي: ﴿وَالْكَافِرِينَ الْغَائِبِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۴]

ژباړه: اوپرهبز گاران هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او د خلکو له (بلې) تېرېدونکي وي او الله (داسې) احسان کوونکي خوښوي.

۴_ د الله ﷻ احکامو ته په درنه سترگه کتل او د بې حرمتۍ څخه یې د ځان ژغورل
قهر او غوسه گڼ شمېر اسباب لري چې ځینې یې ناسم او ځینې یې په دین کې ستایل شوي دي چې په غیرت هم ورڅخه تعبیر کېږي، غیرت هغه وخت د ستاینې وړ دی چې د الله ﷻ د اوامرو، حدود، او حکمونو تر پېښو لاندې کېدلو په وړاندې عکس العمل وي، نو پر داسې مهال سستي کول د ایمان دکمزورۍ څخه پرته بل مفهوم نه لري، که څوک د الله ﷻ او د رسول ﷺ حکمونو او دیني اساساتو او مقدساتو ته د سپکاوي او بې احترامۍ د جرم مرتکب شي، باید هغه ته سزا ورکړل شي، ځکه د داسې چا په حق کې بې پروايي لویه گناه ده.

فعالیت: زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته پر هغو مواردو چې غوسه پکې ستایل شوې ده په خپلو منځونو کې دې خبرې وکړي.

۱. لاندې کلمې معنا کړئ:

الف: خَيْر:

ب: بَيْنَ اَمْرَيْنِ:

ج: اَيَسْرُهُمَا:

د: قَطُّ:

۲. د ښو اخلاقو څو مثالونه ذکر کړئ.

۳. د حرمة الله څخه څه مراد دی؟ واضح یې کړئ.

د ښېنې په اړه یوه مقاله ولیکئ چې له لسو کرښو څخه کمه نه وي.

د ظلم مخنیوی

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: أَنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا أَفَرَأَيْتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ أَنْصُرُهُ قَالَ تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ. {رواه البخاري}

د ځينو عبارتونو معناوې

- ۱- أَنْصُرْ أَخَاكَ: دخپل (مسلمان) ورور مرسته وکړه.
- ۲- تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ: له ظلم څخه یې راوگرځوه.
- ۳- فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ: بې له شکه دغه کار له هغه سره مرسته ده.

د حديث ژباړه

د انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې نبي اکرم صلي الله عليه وسلم فرمايلي: د خپل ورور سره مرسته وکړه، که هغه ظالم وي او که مظلوم. يوه سړي ورته وويل: ای د الله رسول! که چېرې مظلوم وي مرسته به یې وکړم، مگر که ظالم وي بيا یې څرنگه مرسته وکړم؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل: له ظلم څخه یې راوگرځوه، بې له شکه دا مرسته ده، له هغه سره.

د حديث سبب ورود

په مسلم شريف کې له جابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت دی چې د پيغمبر اکرم صلي الله عليه وسلم په زمانه کې دوه کسان سره په جنگ شول يو يې مهاجر او بل يې انصاري و. مهاجر غبر وکړ چې اې مهاجرو! د مهاجر مرسته وکړئ، انصاري هم غبر وکړ چې اې انصارو! د انصاري مرستې ته راورسېږئ. پيغمبر صلي الله عليه وسلم راووت او ويې وويل: داڅه د جاهليت د زمانې خبرې کوئ؟! اصحابو وويل: په الله جل جلاله قسم چې داسې نه ده. دې دوو کسانو يو بل سره ووهل، پيغمبر صلي الله عليه وسلم وفرمايل: دا پروا نه لري، بايد هر يو له تاسو څخه د خپل ورور سره که هغه ظالم او يا مظلوم وي مرسته کړې وای.

د حديث حكمت

د ظلم او تېري ټول ډولونه حرام دي او له منځه وړل يې د هر مسلمان دنده ده، اسلام خلکو ته په عدل او انصاف امر کړی دی، له مسلمان څخه په کلکه غوښتنه کوي چې په نیکو اخلاقو باندې ځان سمبال کړي، دا ځکه چې د هر ډول پرمختګ او قانونیت د پلي کیدلو اساس عدل او انصاف دی، څرنگه چې ظلم او تېری د ټولو بدمرغيو لامل دی، نو ځکه پیغمبر ﷺ په دې حديث شریف کې د هر ډول ظلم مخنیوی لازم بللی دی. د دې حديث له مخې له ظلم سره مبارزه یوه شرعي وجیهه ده، مسلمان مکلف دی چې له مظلوم سره مرسته وکړي، حق یې ورته واخلي او ظالم له ظلم کولو څخه منع کړي.

فعالیت

په ډله ییزه توګه د فردي او اجتماعي ظلمونو څومثالونه ووايئ.

د حديث شريف گټې

۱_ د ظلم او ظالم مخنیوی اړینه ده

په هره ټولنه کې زورور او کمزوری ژوند کوي، ظلم چې عموماً د زورورو له خوا د کمزورو په مقابل کې ترسره کېږي یو ناوړه خصلت دی. ظلم ټول انسانیت له منځه وړي، نو باید د مخنیوي لپاره یې ټول انسانان یو موټی شي، که چېرې خلک د ظلم په وړاندې یو له بل سره مرسته ونه کړي، د ظالم لاس له ظلم څخه لنډ نه کېږي، مظلوم د ظالم له پنځو ونه ژغورل شي، نو ظلم به دومره پراخه شي چې د ځمکې پرمخ به ژوندي انسانان تر خاورو لاندې او ولاړې آبادۍ به رانسکورې شي، نو مسلمان مکلف دی چې د ظلم په وړاندې ودرېږي او د ظالم مخنیوی وکړي.

۲_ له مظلوم سره مرسته لازمه ده

د هغو حقوقو له جملې څخه چې یو مسلمان یې پر بل لري له مظلوم سره مرسته کول دي، که چېرې داسې څوک ولیدل شي چې پر هغه ظلم او تېری کېږي، نو پر نورو مسلمانانو لازم دي چې له هغه سره د هرې ممکنې وسیلې له لارې مرسته وکړي او له ظلم څخه یې وژغوري، دا هغه حق دی چې داسلام سپېڅلي دین ټول مؤمنان یې پرې مامور کړي دي.

۳_ له ظالم سره مرسته يعنې څه؟

کله چې د ظالم لفظ ذکر شي فکر کيږي چې ظالم هغه څوک دی چې يوازې پر نورو تېرى کوي، خو داسې نه ده، ځکه ظالم هغه چاته هم ويل کيږي چې پر خپل ځان ظلم کوي، لکه: شرک، کفر، ځان وژنه، صغیره او کبیره گناهونه چې دا پر خپل ځان او نفس يو ډول ظلم دی، نو لازمه ده چې د هر ډول ظالم لاس له ظلم څخه ونيول شي، ترڅو د دنيوي او اخروي سزاگانو څخه وژغورل شي، له گناه څخه د ظالم ژغورنه په حقيقت کې له ظالم سره مرسته کول دي.

فعاليت

له ظلم څخه لاس نيونه څرنگه کيږي؟ د ښوونکي په مرسته په ډله ييزه توگه يې لارې چارې په گوته کړئ.

۱- د حديث راوي معرفي کړئ.

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

أ - اُنْصُرْ أَخَاكَ

ب - تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ

ج - فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ

۳_ ظالم چاته ويل کيږي؟

کورنۍ دنده

پورتني حديث په يادو زده کړئ او هم لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د غضب درملنه

عن عطية قال: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». [سنن أبي داود]

د راوي پېژندنه

عطية د عروة زوی د بنو سعد له قبیلې څخه د رسول الله ﷺ یو جلیل القدر صحابی و، له روایاتو څخه وروسته یې له پیغمبر ﷺ سره ملاقات کړی او له هغه مبارک څخه یې ځینې احادیث هم روایت کړي، په شام کې یې هستوګنه غوره کړه او اولادونه یې په بلقاء سیمه کې اوسېدل.

په ځینو روایاتو کې د عطية بن سعد او په ځینو نورو کې د عطية بن عمرو په نامه یاد شوی. د ده لمسی عروة د محمد بن عطية زوی د عمر بن عبدالعزيز له خوا د یمن والي ټاکل شوی و.

د ځینو کلمو معنا

- ۱- الْغَضَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ: قهراو غوسه د شیطان له خوا وي.
- ۲- خُلِقَ مِنَ النَّارِ: له اور څخه پیدا شوی.
- ۳- تُطْفَأُ: مړ کېږي
- ۴- فَلْيَتَوَضَّأْ: اودس دې وکړي.

د حدیث ژباړه

د عطية عوفي ﷺ څخه روایت دی چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: بې له شکه غوسه د شیطان له طرفه وي او شیطان له اور څخه پیدا شوی دی او اور په اوبو مړ کېږي هرکله چې له تاسو څخه څوک په غوسه شي، نو اودس دې وکړي.

د حدیث حکمت

د غوره اخلاقو له جملې څخه یو هم د قهر او غوسې څخه ځان ساتل دي، ځکه قهر او غوسه د شیطان له وسوسو څخه پیدا کېږي او شیطان د انسان ازلي دښمن دی، پیغمبر ﷺ موږ ته د شیطان له دسیسو څخه د خلاصون او ژغورنې ټولې لارې راپه ګوته کړې دي چې له هغو څخه یو له غوسې څخه ډډه کول دي، ځکه غوسه انسان ډېرو ناوړو کارونو ته اړ باسي چې په انسان کې دده د ناکامۍ لامل کېږي.

فعالیت

زده کوونکي دې د غوسې د اړتیاو په هکله یو بل ته معلومات ورکړي.

د حديث گټې او احكام

۱- غضب كمزوري او زغم قوت دى

ډېر ژر غوسه كېدل د انسان د كمزورتيا نښه ده، لكه: چې د غضب په مقابل كې زغم د قوت نښه ده، دا ځكه چې د غوسې پر وخت انسان پر خپلو حواسو كنټرول له لاسه وركوي، كه دا حالت دوام ومومي ډېرې ناخوالې رامنځ ته كوي، هغه څوك چې د غضب په حساسه لحظه كې خپل ځان اداره كړي، يقيناً ځان يې د بديو څخه وژغوره او هم يې د غضب په مقابل كې خپل قوت څرگند كړ.

۲- د غوسې پروخت خپل ځان اداره كول برياليتوب دى

كله چې انسان په غوسه شي، نو حيواني طبيعت پرې غالب شي، د انسان په باطن كې د شر قوه برلاسى مومي چې په نتيجه كې بشري نفس د خپلو غوښتنو تابع كوي، د الله ﷻ د اوامرو مخالفت ته يې اړ باسي او له نېكيو څخه يې منع كوي، نو په داسې حالت كې انسان ته په كار ده چې له خپل نفس سره مبارزه وكړي، د خپل نفس د كنټرولولو په نيت اودس وكړي چې همدا د نفس د كنټرول تر ټولو غوره لار ده.

۳- د غوسې بدې پايلې

غوسه دبد اخلاقي سرچينه او يوه وژونكې وسله ده، كه چېرې په ژوند كې د غوسې لار تعقيب كړاى شي، نو گټې دردي او ټولنيزې ستونزې ورڅخه راولاړېږي.

۱- د غوسې دردي زيانونه

غوسه ډېر مادي، معنوي، روحي او ديني ضررونه لري، دا هغه مهال په ډاگه كيږي چې كله د غوسه ناك شخص حالت ته وكتل شي: رنگ يې بدلېږي، د بدن وينه يې په جوش راځي، د وجود غړي يې بې واكه كيږي، په خبرو كې يې گلوډي رامنځ ته كيږي، ژبه يې په سپكو ويناوو پيل كوي، كله كله ورڅخه د فسق او كفر الفاظ هم صادريږي دا ټول هغه څه دي چې دده دين او بدن دواړه زيانمنوي.

ب - د غوسې ټولنيز زيانونه

غوسه د خلكو په زړونو كې كركه او نفرت پيدا كوي چې په پايله كې د وگړو ترمنځ اختلافات راپاروي، مسلمانان يوله بل څخه جلا كوي، دښمني زياتوي، ژوند تريخوي او د ټولنو د بربادۍ سبب گرځي.

۴- د غوسې لاملونه

په دې حديث شريف كې د غوسې لامل شيطان ښودل شوى دى، دا په دې معنا چې د كوم انسان زړه د الله ﷻ له ذكر او ياد څخه خالي وي، نو په هغه زړه كې شيطان ځاى نيسي، شيطان دده پر زړه او ټول جسم باندې مسلط كيږي، آن تردې پورې چې د انسان زړه او ټول بدن د شيطان د وسوسو تابع شي بيا كبر، په خلكو ټوكې او مسخرې كول، په مال، ځان، نسب او څوكۍ غرور كول او داسې نور خويونه د انسان په زړه كې ځاى ونيسي، او تل د خلكو د هرې كړنې په مقابل كې ډېر ژر په قهر كيږي، نو هر مسلمان ته

په کار ده چې تل خپله رابطه له خپل رب سره کلکه او خپل زړه د الله ﷻ په یادولو ژوندی وساتي، خو د شیطان د دسیسو او وسوسو ښکار نشي.

۵- د غوسې مخنیوی او درملنه

غوسه د نورو ناروغيو په څیر یو ډول ناروغي ده، د اسلام سپېڅلی دین ددغې خطرناکې ناروغۍ د درملنې او مخنیوي لارې رانښودلې دي چې ځینې یې په لاندې ډول دي.

۱- پرهر چا لازمه ده چې ځان په ښو اخلاقو سمبال کړي، غوره صفتونه خپل عادت وگرځوي، لکه: صبر، زغم، په ژوند کې ثبات، په ویناوو او کړنو کې فکر کول او داسې نور.

۲- د غوسې پر وخت د(اعوذ بالله من الشیطن الرجیم) ویل.

۳- خپل حالت بدلول: که چېرې د غوسې پر وخت انسان ولاړ وي باید کښي او که ناست وي ډډه دې ووهي، ځکه چې په ولاړه کې انسان انتقام او اقدام ته تیار وي او کله چې کښي او یا ډډه ووهي، د غوسې جوش یې کميږي.

۴- اودس کول: دا هغه درملنه ده چې په دې حدیث کې یې ذکر شوی دی، دا ځکه چې غوسه د انسان په وجود کې حرارت او گرمي پیدا کوي او وینه په جوش راولي، خو اودس یا غسل په جسم کې سوړوالی راولي او د وینې حرارت راټیټوي.

همدا راز اودس د عبادت هغه برخه ده چې په کې د الله ﷻ ذکر او یاد ترسره کېږي، دا هرڅه شیطان سپکوي او تېښتې ته یې اړ باسي.

فعالیت

زده کوونکي دې د غوسې د له منځه وړلو په هکله یو بل ته معلومات ورکړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

- الْغَضَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ
- خُلِقَ مِنَ النَّارِ
- تُطْفَأُ
- فَلْيَتَوَضَّأْ

۲- د غضب اسباب په لنډه توګه بیان کړئ.

۳- د غضب درملنه او علاج څه دی؟ په لنډه توګه یې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ او حدیث په یادو زده کړئ.

غوره خلک

عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: «خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ»
[مسند الشهاب القضاعي]

د راوي پيژندنه

نوم يې جابر او د پلار نوم يې عبد الله، د مدينې منورې د خزر ج له قبيلې څخه و، پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو، پيغمبر ﷺ ورته په يوه شپه کې پنځه ويشت ځله د مغفرت دعاء کړې وه، د بدر او احد څخه پرته يې په ۱۹ غزاگانو کې له رسول الله ﷺ سره يې برخه اخيستې ده، په خپل وخت کې د مدينې منورې لوی مجتهد او مفتي و، د هجرت په (۷۸) کال يې له فاني دنيا څخه سترگې پټې کړې.

د ځينو کلمو معناوې

- ۱- خير الناس: غوره له خلکو څخه.
- ۲- انفعهم: زيات خير رسوونکي له دوی څخه.
- ۳- للناس: دخلکو لپاره.

د حديث ژباړه

جابر ﷺ فرمايې چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: په انسانانو کې غوره هغه څوک دی چې نورو خلکو ته زيات خير او گټه رسوي.

د حديث حکمت

د ځينو خلکو په آند ښه او غوره کس هغه دی چې د ښه نسب، ډېر ثروت او قدرت څښتن وي، خو پيغمبر ﷺ له نورو خلکو سره نېکي کول، خلکو ته مادي او معنوي گټې رسول د غوره والي معيار گڼلی دی، دا ځکه چې د اسلام سپېڅلی دين د خير او ښېگڼې دين دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په ډله ييزه توگه له خلکو سره د نېکۍ کولو يو څو مثالونه ووايې.

د حديث شريف گټې

۱- د الله تعالی مرسته

د الله ﷻ پر وړاندې خلک په يو ډول نه دي، هغه څوک چې د خلکو سره په روا کارونو کې مرسته کوي د هغه سره د الله ﷻ مرسته مل وي او مينه يې ورسره زياته وي، نو بايد موږ له خلکو سره په نیکو کارونو کې مرسته وکړو، خو د الله ﷻ مرسته او مينه مو په برخه شي.

۲- ښېگنه څه ته وايي؟

پيغمبر ﷺ انسانان دې ته هڅوي چې له نورو سره ښېکې وکړي، هغوی ته خیر ورسوي، خوشي وروبښي او له هغوی څخه غمونه او تکليفونه لرې کړي. مثلاً که چېرې څوک وړی وي ډوډۍ دې ورته ورکړي، که څوک پوروړی وي د پور په ادا کولو کې دې ورسره مرسته وکړي، له ناروغ سره دې د علاج په برخه کې همکاري وکړي او ناپوهانو ته دې د زده کړې لاره هواره کړي. پيغمبر ﷺ د داسې خويونو څښتنانو ته د الله ﷻ د مرستې او مينه زيری ورکړی دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په ډله ييزه توگه ښه او بد خويونه په گوته کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

- خير الناس:
- انفعهم:
- للناس:

۲- د حديث لنډه معنا وواياست.

۳- غوره خلک څوک دي؟

کورنۍ دنده

۱- حديث شريف له معنا سره په يادو زده کړئ.

۲- (په ښوونځي کې د خير او گټې کارونو) تر عنوان لاندې يوه لنډه مقاله وليکئ.

د ایمان خصلتونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَذْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ ». [متفق عليه]

د راوي پېژندنه

عبدالرحمن بن صخرالدوسي چې پر ابو هريره يې شهرت درلود، د هجرت په اووم کال د خيبر له غزا څخه مخکې د دېرشو کالو په عمر د اسلام په مبارک دين مشرف شو، په همدغه غزا کې يې برخه هم واخيسته، کله چې مدينې منورې ته ورسېد، په نبوي جومات کې يې د علم د زده کړې په غرض په اصحاب صفة کې شامل شو، له همدې امله يې له رسول الله ﷺ څخه (۵۳۷۴) حديثونه روايت کړي دي.

دغه جليل القدر صحابي په تقوی او پرهېزگاري کې مشهور او د قوي ذکاوت خاوند و چې د هجرت په اته پنځوسم (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوې

۱_ الْإِيمَانُ: باور او د زړه کلک تصديق.

۲_ بَضْعٌ: په عربي ژبه کې له دريو څخه تر نهو پورې عدد ته وايي.

۳_ شُعْبَةٌ: برخه.

۴_ أَفْضَلُهَا: غوره يې.

۵_ أَذْنَاهَا: کوچنۍ، او ټيټه يې.

۶_ إِمَاطَةُ: لرې کول

۷_ الْأَذَى: زيان رسوونکي شيان.

د حديث ژباړه

له حضرت ابوهريره ؓ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: ايمان د څه د پاسه اويا خويونو څخه عبارت دی چې غوره يې د (لااله الا الله) کلمه ويل دي، ټيټه درجه يې له لارې څخه د زيان رسوونکو شيانو لرې کول دي او حياء د ايمان يوه برخه ده.

فعالیت

زده کوونکي دې په ډله ییزه توګه په لارو کې د ضرري شیانو مثالونه وښيي.

د حدیث ګټې

۱_ دایمان خصلتونه

پیغمبر ﷺ ایمان له داسې ونې سره تشبیه کړې چې ډېر ښاخونه ولري، ځینې یې اوچت، ځینې یې متوسط، او څه یې ټیټ وي، دا په دې معنا چې ایمان له ډېرو خصلتونو او خویونو څخه عبارت دی چې د ژوند له اوچتې سطحې څخه پیل او د ژوند تر ټیټې سطحې پورې ځانګړي احکام او سپیڅلې لارښوونې لري چې د بېلګې په ډول یې په دې حدیث کې د عقیدې په برخه کې کلمه طیه، د ټولنیز ژوند په برخه کې د لارې پاکول، او د اخلاقو په برخه کې د حیاء ذکر راغلی دی.

۲_ د توحید کلمه

د توحید کلمه د (لا إله إلا الله محمد رسول الله) څخه عبارت ده چې د الله ﷻ په الوهیت او وحدانیت دلالت کوي، د ټولو ادیانو او پیغمبرانو د دعوت اساس او بنسټ په دې مبارکه کلمه ولاړ دی، نو پر هر مسلمان لازم دي چې د دې کلمې په معنا ځان پوه کړي، پر غوښتنو یې عمل وکړي او تر سیوري لاندې یې ژوند تېر کړي. (لا إله إلا الله) یوازې د ژبې کلمه نه ده او نه یوازې مفکوره ده، بلکې په الله ﷻ د ایمان عنوان دی، علم او عمل دی، د عقیدې، شریعت او د ټولنې د هوسا ژوند د متضمن نظام نوم دی.

۳_ د لاله الا الله فضیلت

(لااله الا الله) داسې ستره کلمه ده چې په ویلو یې انسان د اسلام په مبارک دین کې داخلېږي، له تېرو ګناهونو څخه داسې پاکېږي، لکه: چې له مور څخه نوی زېږېدلی وي او له هلاکېدو څخه ژغورل کېږي. پیغمبر ﷺ فرمایي: «مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ». ^(۱)

ژباړه: د چا چې اخرنۍ وینا (لااله الا الله) وي جنت ته به داخل شي.

پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ، وَضَعْنَ فِي كَفِّهِ وَوَضَعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كَفِّهِ مَالَتْ بِهِنَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ^(۲)

۱ - سنن أبی داود.

۲ - الدعاء للطبراني

ژباړه: که چېرې اووه اسمانونه او اووه طبقې ځمکه د تلې په یوه پله کې واچول شي او د (لااله الا الله) کلمه د تلې په بله پله کې واچول شي، نو هرومرو به کلمه طيبه پرې درنه وي.

۴_ د (لااله الا الله) غوښتنه:

د دې کلمې غوښتنه په الله ﷻ، د هغه پر ملايکو، د هغه په رسولانو او د هغه ﷺ پر کتابونو ايمان درلودل دي. همدا راز د الله ﷻ او د هغه دلېرل شوي پيغمبر ﷺ اتباع او پيروي کول، يوازې د الله ﷻ څخه وېره او د هغه سره مينه، د مافوق الاسباب اميد يوازې د الله ﷻ څخه کول، له الله ﷻ څخه د حاجتونو غوښتل، يوازې الله ﷻ ته عاجزي او سر ټيټول، د هغه د نعمتونو شکر ادا کول او د مصيبت پر وخت يوازې له هغه څخه مرسته غوښتل دي.

۵_ له لارو او سرکونو څخه د زيان رسوونکو شيانو لرې کول

په نظافت او پاکوالي د اسلام سپېڅلي دين ډېر ټينگار کړی او هغه يې د ايمان نيمايې برخه گڼلې ده. د دې لوست په حديث شريف کې د لارو پاک ساتلو ته د ايمان يوه برخه ويل شوې ده چې دا د چاپېريال د پاک ساتلو په ارزښت دلالت کوي.

د دې حديث شريف په بنسټ د هر مسلمان دا دنده ده چې د لارو په پاک ساتلو کې هڅه وکړي او له هر هغه څه څخه چې لارويانو ته د زيان رسولو او د لارې د ککړتيا لامل گرځي ځانونه وساتي.

۶_ حياء د ايمان يوه برخه ده

حياء له داسې خصلت څخه عبارت ده چې انسان له ناوړو کارونو، سپکو عادتونو او پوڅو ويناوو څخه ژغوري، حياء، ځکه د ايمان برخه گڼل شوې چې د حق لوري ته بلنه کوي او د خير خوا ته انسانان هڅوي.

حيا ټوله خير ده پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ»

ژباړه: حيا ټوله خير ده.

خوکه چهرې حیا د زده کړې مانع وگرځي، یا د خپل حق د غوښتلو په لاره کې خنډ شي او یا هم د حق ویلو مانع وگرځي، نو بیا دا حیا نه، بلکې د انسان په کمزورۍ دلالت کوي.

۱- ابوهریره رضی الله عنه څوک و؟

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

• الْإِيمَانُ:

• بَضْعٌ:

• شُعْبَةٌ:

• إِمَاطَةٌ:

• الْأَذَى:

۳- د توحید غوښتنې څه دي؟

۴- له لارې څخه د زیان رسوونکو توکو لرې کول څه اهمیت لري؟ په اړه یې لنډه معلومات ورکړئ.

د حیا په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

تعصب

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ». [سنن أبي داود]

د راوي پېژندنه

نوم يې جبير او د پلار نوم يې مطعم د قريشو له قبيلې څخه و، ډېر حليم او په علم الانساب كې يې خورا زياته پوهه درلوده. يو له هغو كسانو څخه و چې هغه پاڼه يې خپرې كړه كومه چې د بنو هاشم او بنو مطلب د مقاطعې په غرض قريشو ليكلې وه، هغه شخص و چې قريشو د بدر د بنديانو په سر د خبرو لپاره د استازي په توگه د پيغمبر ﷺ حضور ته لېرلی و، كله چې د پيغمبر ﷺ حضور ته راغی او د (الطور) سورت تلاوت يې واورېده، نودده په زړه يې زياته اغېزه وكړه، هماغه و چې د حديبې له سولې څخه وروسته يې اسلام ومانه. نوموړی د هجرت په (۵۸) كال كې وفات شو.

د ځينو كلمو معناوې

- ۱- لَيْسَ مِنَّا: زموږ له ډلې (دين) څخه نه دی.
- ۲- مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ: څوك چې قوم پرستی، نژاد پرستی... ته بلنه كوي.
- ۳- مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ: څوك چې د قوم پرستی، نژاد پرستی... لپاره جنگيږي.
- ۴- مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ: څوك چې د قوم پرستی، نژاد پرستی په لاره كې مړ شي.

د حديث شريف ژباړه

له جبير بن مطعم ﷺ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوك چې تعصب ته بلنه كوي، زموږ له ډلې څخه نه دی، هغه څوك چې د عصبيت په خاطر جگړه كوي او زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوك چې د عصبيت په فكر مړ شي.

د حديث حكمت

عصبيت (تعصب كول له قبيلې، قوم، ژبې، نژاد، سيمې او داسې نورو سره) هم د جاهليت د زمانې راپاتې ميراث دی چې تل بشریت گواښوي او آرامې ټولنې ړنگوي، له همدې امله پيغمبر ﷺ په كلکو الفاظو سره عصبيت ناروا او حرامه پديدۀ گڼلې ده، نو په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د ايمان له غوښتنې سره سم د جاهليت له دې ناولې پديدې سره په هر شكل كې چې وي مبارزه وكړي.

د حديث شريف گټې

۱- تعصب د جاهليت شعار

له خپلې کورنۍ، قبيلې، نژاد، ژبې او سيمې څخه په ناحقه دفاع او ملاتړ کولو ته تعصب ويل کيږي.

له اسلام څخه مخکې به خلکو له خپلو خپلوانو، کورنيو او قبيلو څخه په حق او باطل دواړو حالتونو کې دفاع کوله، دا کار لوی زېږورتوب او شجاعت گڼل کېده، کله چې د اسلام مبارک دين څرک وواهه، نو د نورو ظالمانه او جاهلانو رسمونو په څېر يې د قوم پرستۍ، او نژاد پرستۍ لمنه هم ور ټوله کړه، عصبيت يې کلک وغنده، خلکو ته يې امر وکړ چې په اسلام کې يو له بل سره د مرستې اساس يوازې پر عدالت او تقوى ولاړ دی.

الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ۲]
ژباړه: او يو له بل سره په نېکۍ او تقوى کې مرسته وکړئ، د گناه او ظلم په کارونو کې يوله بل سره مرسته مه کوئ.

۲- په اسلام کې د برترۍ معيار

د جاهليت په دوره کې به خلکو د عصبيت په خاطر په پټو سترگو جنگونه کول، يو د بل پر خلاف به يې دسيسې جوړولې، په قوم، نسب او حسب به فخر کول لوی وياړ بلل کېده، خو د اسلام سپېڅلې دين تواضع او د ژوندانه په چارو کې يوله بل سره مرسته او نېک عملونه د برترۍ معيار وټاکه او خلکو ته يې په ډاگه کړه چې په مسلمانانو کې هغه څوک غوره دی چې له الله ﷻ څخه ويريزي او د تقوى خاوند وي. الله ﷻ فرمايلي دي:

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ [الحجرات: ۱۳]

ژباړه: بېشکه د الله ﷻ په وړاندې په تاسو کې هغه څوک ډېر غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر ويريزي.

له تقوى څخه پرته په مال، نسب، حسب او د پلرونو او نیکونو په مېړانو وياړ کول هېڅ ارزښت نه لري.

۳- عصبيت ته بلنه حرام عمل دی

اسلام عصبيت ته بلنه په بشپړه توگه حرامه کړې ده، که هغه بلنه قبيلوي رنگ ولري، که اقليمي، سمي او يا ژبنۍ بڼه ولري، ځکه چې عصبيت ته بلنه د نژادونو، قومونو او پرگنو ترمنځ کرکه او نفرت پيدا کوي، اسلامي ورورگلوې له منځه وړي، او انساني ټولنه چې بنياد يې په يووالي ولاړ دی بربادوي، خلک د ځان غوښتنې په بد مرض اخته کوي.

د عصبيت د ريښو په ويستلو سره له ټولنې څخه ظلم او د نورو په حقوقو تجاوز کمېږي او د انسانانو ترمنځ د مرستې مينې اړيکې لا پياوړې کېږي. الله ﷻ د جاهليت د زمانې د ناخوالو او بې اتفاقي لارې کولو په هکله فرمايي:

﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ [آل عمران: ۱۰۳].

ژباړه: اود الله ﷻ هغه نعمت ياد کړئ کله چې تاسې په خپلو کې دښمنان وئ، بيا يې ستاسو د زړونو ترمنځ مينه واچوله، نودده د نعمت په برکت سره وروپه شؤ.

۴- د عصبيت لپاره جگړه

پيغمبر ﷺ جاهليت له بيخه ويستلې، د هغه زهرجنه ماده يې له منځه وړې، لکه: څرنگه چې عصبيت ته د بلنې ټول ډولونه يې حرام کړي، همدا راز د عصبيت په بناء جگړه کول يې هم حرام کړي دي.

پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «ومن قُتِلَ تحت راية عمية، يغضب للعصية، ويقاثل للعصية فليس من أمتي»^(۱)

ژباړه: څوک چې د عصبيت د بيرغ لاندې مړ شي، څوک چې د عصبيت په خاطر په غوسه کېږي او څوک چې د عصبيت په لاره کې جنگېږي زما له امت څخه نه دی.

۵- د جاهليت مرگ

څوک چې په پټو سترگو د عصبيت په خاطر په ژبه، لاس او نورو وسيلو سره مبارزه او جگړه کوي، په دې لاره کې مړ شو، نو د ده مرگ د جاهليت د زمانې د مړو په څېر ناوړه مرگ دی.

۶- د جاهليت له عصبيتونو سره مبارزه.

د دې لوست د حديث شريف او د قرآن کریم او د پيغمبر اکرم ﷺ د سنتونو د نورو نصوصو په بنسټ، له هر ډول عصبيتونو سره (که هغه قومي، سيمه ييز، ژبني، نژادي او داسې نور وي) جهاد او مبارزه کول د هر مسلمان دنده او شرعي رسالت دی، ځکه عصبيت ډېره خطرناکه او وژونکې ناروغي ده چې په ټولنه کې د امنيت ټينگښت او اسلامي وروگلوې کمزورې کوي او د خلکو تر منځ د دښمنۍ او کړکېچ پيدا کېدلو لامل گرځي.

فعالیت

د ښوونکي په مرسته دې زده کوونکي د جاهلیت د زمانې د شخړو او جنگونو په هکله معلومات سره شریک کړي.

۱. د حدیث راوي څوک دی معرفي یې کړئ.
۲. لاندې کلمې معنا کړئ:
ا_ لَيْسَ مِنَّا:
ب_ مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ:
ج_ مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ:
د_ مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ:
۳. قوم پرستي د اسلام له نظره څه حکم لري؟
۴. که څوک د عصیت په خاطر جنگېږي او په دې لاره کې مړ شي، د ده مرگ د اسلامي شریعت له مخې څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ.
(په اسلام کې د برترۍ معیار) تر عنوان لاندې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د مؤمن شان (حالت)

عن صهيب بن سنان - رضي الله عنه -، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - «عَجَبًا لَأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ: إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ». [رواه مسلم]

د راوي پيژندنه

نوم يې صهيب الرومي د پلار نوم يې سنان بن مالك دی، لاکوچنی و چې روميانو د موصل په ځينو برخو حمله وکړه او دی يې له ځانه سره په اسارت بوت، د روميانو په منځ کې رالوی شو، له دې کبله په رومي مشهور و. له لومړنيو مؤمنانو څخه و. په ټولو غزاگانو کې يې له رسول الله ﷺ سره ونډه اخيستې وه. د هجرت په اته دېرشم (۳۸) کال په مدينه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوې

۱. عَجَبًا: تعجب دی (يعني زه تعجب کوم)
۲. لَأَمْرِ الْمُؤْمِنِ: د مؤمن حالت (ژوند) ته.
۳. إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ: دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی.
۴. إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ: که ورته خوشحالي ورسېږي.
۵. إِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ: که ورته زیان او تکلیف ورسېږي،
۶. فَكَانَ خَيْرًا لَهُ: نودده لپاره خیر دی.

د حديث شريف ژباړه

له صهيب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: د مؤمن حالت د تعجب وړ دی! دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی چې دا خیر د هېچا لپاره نشته خو يوازې د مؤمن لپاره دی. که خوشحالي ورته ورسېږي شکر باسي، نو دا ورته خیر دی او که ضرر او يا کوم تکلیف ورته ورسېږي، نو صبر پرې کوي چې دې کې هم د ده لپاره خیر دی.

د حديث شريف حکمت

هر انسان په ورځني ژوند کې له مختلفو حالاتو سره مخ کېږي، کله خوښي او سوکالي، کله پرېشاني او تکليفونه چې دا دواړه حالتونه اکثره د انسان په عادي ژوند مستقيماً منفي اغېز لري او په ډېرو وختونو کې د باطني ناروغيو لامل گرځي، لکه ځان لوی گڼل، غرور او داسې نور همدا راز ځينې وخت ناهيلي، اندېښنې، د زړه نا آرامي او داسې نور حالات ورته پېښېږي.

پیغمبر ﷺ په دې حدیث کې د دغو دواړو ډولو ناروغیو د درملنې لپاره دوه مهم بنسټونه ښودلي دي: یو دا چې د خوښۍ او نعمت پر مهال د الله ﷻ شکر پرځای کول او دویم د ستونزو او پرېشانی پر مهال له صبر او زغم څخه کار اخیستل دي. که چېرې انسان دغه دوه لوی خوښونه په خپل ژوند کې پلي کړي، نو نه یوازې دا چې د ژوند هره شېبه به یې په راحت او ډاډ تېرېږي، بلکې د ژوندانه په هر ډگر کې به تل بریالی وي.

د حدیث شریف گټې

۱- انسان ازمویل کېږي

انسان د ژوند په هره شېبه کې تر آزمینېت لاندې وي، کله د خیر او راحت په آزموینه کې وي، لکه: ښه روغتیا، مال، اولاد... او نور، او کله د کړاوونو، لکه مرگ، مرض، بېوزلي او داسې نورو ستونزو سره مخ وي. الله ﷻ فرمایي: ﴿وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ [الأنبياء: ۳۵]

ژباړه: او موږ په بدو، او ښو (حالاتو کې) ستاسې آزمینېت کوو نوڅوک چې په الله ﷻ ایمان نه لري اړو مرو په دغه آزموینه کې له ناکامۍ او بد مرغۍ سره مخ کېږي، یوازې مؤمن دی چې په الله ﷻ د کلک ایمان له برکته په دغه آزمینېت کې بریالي کېږي، دا ځکه چې مؤمن په دې کلک باور لري چې خیر او شر یوازې د الله ﷻ له لوري دي، په هر حالت کې خپل کارونه الله ﷻ ته سپاري او له هغه څخه مرسته غواړي.

۲- د نعمت او خوښۍ حالت

ښه ژوند د الله ﷻ هغه ستر نعمت دی چې له کبله یې د بنده زړه خوشحالېږي. خوشحاله ژوند یوازې په شتمني او مالدارۍ پورې تړلی نه دی، بلکې د الله ﷻ نور معنوي نعمتونه هم شته چې انسان ورته اړتیا لري، لکه امنیت، روغتیا، وخت او داسې نور. بنده ته ښایي چې ورباندې خوښي ښکاره کړي او د الله ﷻ شکر پرځای کړي.

۱- مال او دولت

د الله ﷻ له نعمتونو څخه یو نعمت سرمایه او شتمني ده، لکه: نقدې پیسې، د کر او کښت ځمکه، سوداګري، صنعت او داسې نور.

د مال او دولت له لارې انسان خپل دیني او دنيوي هدفونه ترلاسه کوي او هم د دنیا ښکلا او ښایست دی. الله ﷻ فرمایي: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [الکھف: ۴۶]

ژباړه: مال او اولاد د دنيایي ژوند ښکلا ده.

ب - روغتيا

روغتيا هم د نورو نعمتونو په څېر ارزښتناك نعمت دی، روغ بنده په ډېره آسانی سره خپل دنيوي او اخروي کارونه سرته رسوي، خورا زيات فضيلتونه يې په برخه کېږي، د نورو نعمتونو ښه احساس کوي او ورڅخه خوند اخلي بالعکس ناروغ انسان د هر ډول نعمت له احساس څخه محروم وي. پيغمبر ﷺ يوه سړي ته داسې نصيحت وکړ: «اغْنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ، شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ. . . .»^(۱)

ژباړه: پنځه شيان د پنځو نورو د راتلو څخه مخکې غنيمت وگڼه: خپله ځواني د خپل زړښت له راتلو څخه مخکې غنيمت وگڼه، خپله روغتيا له ناروغۍ څخه مخکې غنيمت وگڼه. . . . او داسې نور.

ج - امنيت

امن او امنيت د الله ﷻ له ارزښتناکو نعمتونو څخه داسې نعمت دی چې د انسان ژوند، کورنۍ، مال او عزت مادي او معنوي مصالح په کې له گواښونو څخه خوندي وي. نور نعمتونه د دې نعمت تر سيوري لاندې پايښت لري، که چېرې امنيت نه وي، نو انسان له هېڅ ډول نعمت څخه گټه نه شي اخيستلای. الله ﷻ د مکې پر خلکو د خپلو پېرزوينو په لړ کې يوه پېرزوينه د امنيت مسأله هم شمېرلې ده او فرمايلي يې دي: ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ [قریش: ۳، ۴]

ژباړه: نو په کار ده (قریشو ته) چې د دې کور د پروردگار عبادت وکړي د هغه ذات چې دوی ته يې خوراک ورکړ پس له لوړي څخه، او امنيت يې ور په برخه کړ پس له وېرې څخه. يعنې پر دوی لازم وو چې د امنيت د نعمت شکر يې ادا کړی وای او يوازې د يوه الله ﷻ عبادت يې کولای.

د - فارغ وخت

فارغ وخت هم د نورو نعمتونو په څېر خورا ستر نعمت دی، خو خلک ورڅخه غافل دي، په عبث تېرېدو يې هېڅ پروا نه کوي، حال دا چې د انسان او وخت ترمنځ يوه چوپه مسابقه

روا نه ده. تاواني او بدمرغه انسان هغه دی چې د ځان او نورو لپاره له وخت څخه گټه پورته نه کړي.

۳- پر نعمتونو شکر ویستل

شکر د عربي ژبې لفظ دی، د نعمت تصور او د هغه څرگندونې ته وايي. ضد يې کفران دی چې له نعمت څخه سترگو پټولو او هېرولو ته ويل کېږي.

کله چې بنده ته کومه خوشحالي او خير ورسېږي او په زړه کې په دې کلکه عقیده ولري چې دا هر څه د الله ﷻ له خوا دي، بل څوک د خير او شر مالک نه دی او دغه حقيقت په ژبه او عمل کې څرگند کړي همدا شکر بلل کېږي، خو دا د شکر ټيټه مرتبه ده او لوړه مرتبه يې کومه ټاکلې اندازه نه لري. د الله ﷻ پر نعمتونو شکر ویستل واجب دي.

۴- د شکر ډولونه

سره له دې چې د شکر ادا کول کومه ټاکلې اندازه نه لري، خو بيا هم ځينې ډولونه يې په لاندې ډول بيانېږي.

آ- په زړه کې د شکر ادا کول

په زړه کې د نعمت تصور او يادونه داده چې د نعمت لوړوونکي ذات سره د هغه د رالېږلي کتاب او پيغمبر ﷺ سره د زړه له کومي مينه ولري او دغه مينه په عمل کې ثابته کړي، نو همدې ته په زړه کې د شکر ادا کول ويل کېږي.

ب - په ژبه شکر ادا کول

د نعمتونو په مقابل کې د الله ﷻ ثنا او صفت بيانول د ژبې شکر بلل کېږي، په ژبه د شکر ادا کول د زړه هغه احساسات بيانوي چې د بنده په زړه کې پراته دي. په ژبه د الله ﷻ د احسانونو شکر ادا کول، ځکه اړين دي چې له يوې خوا د احسانونو د حقيقي مالک حق پرځای کول دي او له بلې خوا نورو ته د خپل بڼه حالت ښکاره کول دي دا په دې معنا چې د ټولو احسانونو او نعمتونو ښوونکی او مالک يوازې يو الله ﷻ دی، له الله ﷻ پرته بل هېڅوک د خير يا شر واک نه لري، همدا راز د نعمتونو په لاس ته راوړلو کې بنده هېڅ واک نه لري، دا يوازې د الله ﷻ پېرزوينه ده او بس داسې نه، لکه: چې قارون ويلي وو:

﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ [القصص: ۷۸]

ژباړه: قارون وويل: دا خو ماته د هغې پوهې له کبله راکړل شوي چې زه يې لرم.

ج - په اندامونو د شکر ادا کول

په اندامونو، شکر ادا کول د الله ﷻ د نعمتونو قدرداني کول دي. د نورو شکرونو په پرتله دا ډول شکر ډېر ارزښتناک دی، ځکه د بدن په اندامونو شکر ویستل د شکر عملي بڼه ده او په شریعت کې زیات احکام داسې دي چې که عملي بڼه ونه لري، نو کوم اهمیت نه لري لکه: لمونځ چې د اندامونو صدقه او شکر تمثیلوي، که عملاً ادا نه شي، په زړه کې یې د کولو اراده هېڅ ارزښت نه لري.

۵- د شکر گټې

شکر د الله ﷻ پر احسانونو له اعتراف څخه عبارت دی چې بنده یې له پوره ادا کولو څخه ناتوانه دی. شکر ویستل د شکر کوونکي لپاره ډېرې گټې او ښې پایلې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

۱- شکر د قیامت په ورځ د الله ﷻ د دیدار سبب دی

له هر څه لومړی شاکر بنده ته د قیامت پر ورځ د الله ﷻ دیدار په برخه کېږي. دا هغه لاسته راوړنه ده چې مسلمان یې تل هیله لري.

ب - الله ﷻ ته د نزدېوالي احساس

شاکر انسان د دې خبرې احساس کوي چې الله ﷻ د خپلو بندگانو څخه په ده احسان او مهرباني کړې ده، نو همدا شان هیله ده چې ده ته به دده د گناهونو بشپړه هم وکړي او توبه او عبادات به یې قبول کړي.

ج - شکر مسلمان ته ډاډ اوروحي راحت وربښي

د الله ﷻ پر نعمت شکر ویستل مسلمان ته تل پاتې ډاډ وربښي. کله چې بنده په دې خبره عقیده ولري چې د هر ډول خیر او نعمت حقيقي مالک یوازې یو الله ﷻ دی، انسان یې یوازې د دې لپاره د دغه نعمت مجازي مالک گرځولی چې د الله ﷻ له نعمت څخه په هغه شان گټه واخلي، څرنگه چې الله ﷻ یې غوښتنه کړې.

۱- د حدیث راوي څوک دی؟ معرفي یې کړئ.

۲- شکر څه ته وايي، او په څو ډوله دی؟

۳- شکر ویستل څه گټې لري؟

کورنۍ دنده

د لوست په هکله په خپلو کتابچو کې یوه لس کرښیزه مقاله ولیکئ.

پر تکلیفونو صبر

(د تیر لوست دوام)

«..... وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبِرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ»

دا یو څرگند حقیقت دی چې انسان په ژوند کې له ستونزو سره مخ کېږي، مالي او بدني زیانونه ورته اوږي، خو مسلمان دا ټول د الله ﷻ له لوري آزموینه بولي او په صبر او زغم سره یې مقابله کوي، د نن ورځې لوست مو د صبر په هکله دی.

د صبر حقیقت

که چېرې مؤمن ته کوم ضرر، تکلیف او غم ورسېږي، نو پرې صبر کوي، ژدا، چيغې او شکایت نه کوي، بلکې د مصیبت او غم اجر له الله ﷻ څخه غواړي، تل د ځان لپاره په مصیبت کې د استقامت دعا کوي چې په پایله کې الله ﷻ ورته اجر ورکوي.

د صبر اهمیت

په قرآن کریم او احادیثو کې مسلمان صبر او زغم ته هڅول شوی دی، لکه: چې الله ﷻ فرمایي: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ [البقرة: ۴۵] ژباړه: او مرسته وغواړئ له (الله ﷻ څخه) په صبر او لمانځه سره.

په بل ځای کې فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ۱۵۳] ژباړه: بې شکه الله ﷻ (په مرسته کې) له صابرينو سره ملګری دی. په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ۱۵۵] ژباړه: او زېږی ورکړه صبرکوونکو ته. صبر د انسان له دوامداره مبارزې څخه عبارت دی، انسان تل د ډول ډول دښمنانو سره په مبارزه کې ښکېل وي. په دغه مبارزه کې د انسان بريالیتوب په صبر پورې تړلې دی، یوازې صبر دی چې انسان پرې خپل هدف ته رسېږي، صبر او زغم د دښمن په مقابل کې د قوي ډال حیثیت لري، نو مؤمنانو ته ښايې چې د کړاوونو پر وخت صبر وکړي، او له بې صبرۍ څخه ځان وژغوري، ځکه چې الله ﷻ مسلمانان په صبرازمایي. الله ﷻ او پیغمبر ﷺ مؤمنانو ته په صبر امر کړی او صبرکوونکي یې ستایلي دي:

﴿وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ﴾ [البقرة: ۱۷۷]

ژباړه: او مؤمنان هغه کسان دي چې په کړاوونو، رنځونو او د جگړې پر مهال صبر کوونکي وي.

۷- د صبر ډولونه

صبر په درې ډوله دی.

۱- صبر د الله ﷻ په طاعت.

۲- صبر په مصیبت.

۳- صبر له معصیت څخه.

۱- صبر په طاعت

د الله ﷻ د اوامرو په پرځای کولو او له نواهیو څخه یې په ځان ژغورلو کې تکلیف او په بشري نفس باندې یو ډول سختي راوستل دي. له دغې سختۍ سره باید داسې مقابله وشي، څو انسان پر خپل لوی دښمن برلاسی شي چې هغه نفس او شیطان دي. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ [یوسف: ۵۳] ژباړه: بیشکه نفس حتماً (انسان ته) په بدۍ امرکوي. همدا راز فرمایي: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [ص: ۲۶] ژباړه: او په هوس پسې مه څه چې بیا به دې د الله له لارې څخه واړوي.

د شیطان په اړه فرمایي: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ [فاطر: ۶] ژباړه: بې شکه شیطان ستاسې دښمن دی، نو په دښمنۍ یې ونیسئ.

دا درې واړه انسان ته گمراهي او نفسي غوښتنې ښایسته کوي او د الله ﷻ له اطاعت څخه یې لرې کوي نو مسلمان ته لازم دي چې د مبارزې لپاره یې خپله ملا کلکه وتړي، ترڅو ورباندې غالب شي، نفس دې ته وادار کړي چې د الله ﷻ اوامرو ته غاړه کېږدي او هم خپل خواهشات د شریعت تابع کړي. په دې کار کې صبر، زغم او د سختیو گاللو ته اړتیا ده، نو څوک چې خپل نفس د الله ﷻ د حکمونو تابع کړي او له گناهونو څخه یې وژغوري، نو په حقیقت کې په خپل پټ دښمن برلاسی شو.

۲- په مصیبتونو صبر کول

په مصیبتونو صبر د الله ﷻ پر بکړو او فیصلو ته غاړه له ایښودلو او د مصیبت په هکله مخلوق ته د شکایت نه کولو څخه عبارت دی. کوم مصیبتونه چې انسان ته رسېږي ډېر زیات دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي.

د خپلوانو او دوستانو پر مړینې صبر

تر ټولو ډېر سخت غم او مصیبت د اولاد، مور، پلار او دوستانو مړینه ده، د دې خلکو د مرگ پر وخت صبر او زغم، ځکه ضروري دی چې په دې کې له خپل رب سره د انسان د اړیکو قوت او نژدیه والی څرگندېږي.

د خلکو په اذیتونو صبر

دا شونې ده چې که چېرې انسان د داسې خلکو له ضرر سره مخ شي چې د شریعت او اخلاقو له حدودو څخه د باندې وي، په دې صورت او تر هغه ځایه چې له شرعي اصولو څخه مخالفت نه وي شوی هغه چا ته چې زیان او ضرر ورته رسېدلی وي باید صبر وکړي او د هر راز ضرر په وړاندې د انتقام غوښتنه ونه کړي، خو دا باید په یاد ولرو چې دلته صبر د تل لپاره د ظلم او ضرر منلو په معنا نه ده، بلکې له صبر څخه مراد د حلم او برده باری له دایرې څخه نه وتل دي.

د ناروغۍ په صورت کې صبر

ناروغي داسې مصیبت دی چې هر انسان ورسره مخ کېږي، صبر کول پرې د مؤمن د گناهونو د رزیدو لامل ګرځي. پیغمبر ﷺ چې د ام العلاء پوښتنې ته ورغی او ورته یې وویل: «أُبْشِرِي يَا أُمَ الْعَلَاءِ، فَإِنْ مَرَضَ الْمُسْلِمُ يُذْهِبُ اللَّهُ بِهِ خَطَايَاهُ، كَمَا تُذْهِبُ النَّارُ خَبَثَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ»^(۱)

ژباړه: خوشحاله شه ای ام العلاء! کله چې مسلمان ناروغ شي الله ﷻ د ده گناهونه داسې پاکوي، لکه: اور چې د سرو او سپینو زرو خیرۍ پاکوي.

۳- صبر له معصیت څخه

له الله ﷻ څخه د وېرې او د هغه د لویۍ په خاطر، د هغه پاک ذات څخه د حیا په نیت له گناهونو څخه د ځان ژغورل، د هر ډول ناروا او سرکشی څخه ځان ساتل له معصیت څخه صبر بلل کېږي.

له معصيت څخه صبر ځكه ضروري دى چې له گناهونو څخه ځان ساتل په هر مسلمان فرض دي، نو په دې ډول په صبر سره مؤمن د خپل ايمان قوت ساتي، ځكه په گناهونو او نا فرمانيو سره د مؤمن ايمان كمزورى كېږي.

مسلمان بايد د حرامو، شهوتونو او گناهونو په وړاندې مقاومت وكړي او د نفس او شيطان غوښتنو ته تسليم نه شي، همدغه مقاومت د گناهونو په وړاندې له صبر او زغم څخه پرته بل څه نه دي.

- ۱- صبر تعريف كړئ.
- ۲- د صبر اهميت ووايست.
- ۳- په ناروغتيا كې صبر او زغم كول څه گټه لري؟
- ۴- له گناهونو څخه د صبر كولو څو مثالونه ووايست.

د لوست مهم موضوعات په خپلو كتابچو كې وليكئ.

د مسلمان حقونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ ». قِيلَ: مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ ». [رَوَاهُ مُسْلِمٌ]

د ځينو عبارتونو معناوې:

۱. لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ: چې ورسره مخامخ شوې، نو سلام پرې واچوه.
۲. دَعَاكَ فَأَجِبْهُ: چې يې د مېلمستيا بلنه درکړه، نو قبوله يې کړه.
۳. اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ: چې درڅخه د نصيحت غوښتنه وکړي، نصيحت ورته وکړه.
۴. عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ: چې وپرنجېده او (الحمد لله) يې وويل.
۵. فَشَمِّتْهُ: نوورته په (يرحمك الله) دعا وکړه.
۶. مَرِضَ فَعُدَّهُ: چې ناروغ شو، نو پوښتنه يې وکړه.
۷. مَاتَ فَاتَّبِعْهُ: چې مړ شو، نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث ژباړه

له حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: د يوه مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقونه دي. پوښتنه وشوه چې اې د الله رسوله! هغه کوم حقونه دي؟ پيغمبر ﷺ وفرمايل: کله چې ورسره مخامخ شوې، نو سلام پرې واچوه، کله چې د مېلمستيا بلنه درکړي، نو هغه قبوله کړه، کله چې درڅخه د نصيحت غوښتنه وکړي، نو نصيحت ورته ورکړه او چې کله وپرنجيري او الحمد لله ووايي، نو ورته په (يرحمك الله) دعا وکړه چې کله ناروغه شي پوښتنې ته يې ورشه او چې کله مړ شو، نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث حکمت

دغه حديث شريف د مسلمانانو يو پر بل باندې ځينې حقونه بيانوي چې د دې حقونو مراعاتول د ټولنې د وگړو تر منځ د ورورگلوۍ او مينې د اړيکو په ټينگښت کولو کې اساسي رول لوبوي، په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د نورو خلکو حقونه وپېژني او په مراعاتولو سره يې په ټولنه کې د يووالي او وحدت د ټينگښت لامل و گرځي.

د حديث گټې او حکمونه

۱- د مسلمان د حق پېژندنه

له حق څخه مراد او مقصد هغه څه دي چې سرته رسول يې فرض، واجب، سنت او يا مستحب وي. دلته ورڅخه مطلب د مسلمانانو تر منځ د خواخوږۍ هغه اخلاقي نظام دی چې يو مسلمان د بل مسلمان د متقابل درناوي په بنا پرې مکلف دی.

۲- د سلام اچولو حق

له بنو اخلاقو څخه يوه سلام اچول دي، کله چې يو مسلمان د بل مسلمان سره مخ شي بايد په سلام ويلو سره خپله ليدنه پيل کړي.

غوره مسلمان هغه دی چې د سلام په اچولو کې لومړی شي. سلام اچول د اسلام خصوصيت، د پيغمبر ﷺ سنت او ځواب ورکول يې واجب دي.

۳- هغه ځايونه چې سلام پکې نه اچول کېږي

په سلام اچولو کې سنت طريقه دا ده چې وړوکی به پر لوی سلام اچوي، پر لاره تېرېدونکی به پر ناست سلام اچوي، لږ خلک به په ډېرو سلام اچوي، خو ځينې داسې حالات شته چې سلام اچول پکې غوره نه دي لکه:

- پر لمونځ کوونکي.
- د قرآنکريم پر لوستونکي.
- د علم د زده کړې پر حلقه.
- پر واعظ او خطيب باندې.
- پر مؤذن چې په آذان مصروف وي.
- پر هغه چا چې په قضاء حاجت ناست وي، يا په حمام کې وي.
- د ډوډۍ خوړلو يا اوبو څښلو پر وخت، که چېرې سلام اچوونکی په خوراک کې ورسره گډون نه غواړي.
- هغه څوک چې په گناه يا په بې گټې کارونو کې بوخت وي.

۴- د بلنې (مېلمستيا) منل

که يو مسلمان بل مسلمان ته د کوم مناسبت په بنا لکه: واده، عقيقه او يا بې له کوم مناسبتته د مېلمستيا بلنه ورکړي، نو پر بلل شوي لازم دي چې دعوت يې ومني، ځکه پيغمبر ﷺ فرمايې:

”مَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِبُوهُ“ ژباړه: که څوک مو مېلمستيا ته دعوت کړي بلنه يې ومني.

دا ځکه چې د دعوت په منلو سره د مناسبت خوشحالي زياتېږي، که مناسبت نه وي، نو د بلنې شکريه ترسره کېږي، که بلنې ته ځواب ور نه کړای شي د زړه د بدوالي لامل

گرځي او نېکو اړیکو ته زیان رسېږي، خو که چېرې په مېلمستیا کې ناروا عمل ترسره کېده، نو مسلمان باید له داسې دعوت څخه ډډه وکړي او له گناه څخه ځان وساتي.

۵_ نېکه مشوره ورکول

که څوک له چا څخه په کارونو کې مشوره وغواړي، نو لازم دي چې ورته نېکه مشوره ورکړي. که چېرې په کولو کې یې گټه وه باید ورته وهڅول شي او که پکې د ضرر ویره وه باید ورڅخه وژغورل شي. د مشورې ورکولو پر مهال باید داسې مشوره ورکړي چې د هغه دنيوي او اخروي سرلوري پکې نغښتې وي. په کار ده چې په مشورې ورکولو کې د هر ډول غولونې، دوکه او غوړه مالۍ څخه ډډه وشي، ځکه چې دا په مشوره ورکولو کې خیانت دی.

۶_ عطسې (پرنجې) ته ځواب ورکول

د پرنجې په ذریعه الله ﷻ د انسان له مغزو څخه زیان رسوونکي مواد بهر ته راوباسي چې دا په بنده باندې د الله ﷻ لوی احسان دی، بنده ته ښایي چې د الله ﷻ د دغه نعمت شکر ادا کړي او پر ژبه (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ووايي. بل مسلمان ورور باید له اوریدلو سره سم ورته دعا وکړي، او ووايي: (بِرَحْمَتِكَ اللَّهُ) الله ﷻ دې پرتا ورحمیري. له دې څخه وروسته پر پرنجې کوونکي لازم دي چې د خپل مسلمان ورور ځواب په (يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بِالْكُم) سره ورکړي، نوڅوک چې د پرنجې پر وخت د الله ﷻ ستاینه ونه کړي، نو د دعا مستحق هم نه دی، ځکه چې ده له دوو نعمتونو څخه ځان بې برخې کړ، یو د الله ﷻ د ستاینې (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ویلو څخه او بل د مسلمان ورور له دعا (بِرَحْمَتِكَ اللَّهُ) څخه.

۷_ د ناروغ پوښتنه

د مسلمان له حقونو څخه یو هم د ناروغۍ په حالت کې د ناروغ انسان پوښتنه ده خصوصاً که ناروغ د خپلوانو یا دوستانو څخه وي چې د دوی د ناروغۍ پوښتنه د نورو په نسبت ډېره ضروري ده. د ناروغ لیدل او د هغه د حال پوښتنه ډېر لوی فضیلت لري. که څوک د ناروغ تر څنگ کیناست، پر ده د الله ﷻ خاص رحمت رانازلېږي او ملایکې ورته د مغفرت دعا کوي. که څوک د ناروغ پوښتنې ته ځي باید هغه ته تسلي او ډاډ ورکړي، هغه ته د روغتیا دعا وکړي او ورته پر مرض د صبر توصیه وکړي.

۸_ د مسلمان په جنازه کې برخه اخیستل

یو له هغو وجایو څخه چې مسلمان یې پر غاړه لري داده چې د بل مسلمان د نېکبختۍ په فکر کې اوسي. کله چې یو مسلمان مړ شي، نو د هغه د اعمالو دروازه وتړل شي او د نورو دعاوو ته ډېر اړ شي، نو له دې امله پر نورو مسلمانانو د ده حق دی چې په اړه یې الله ﷻ ته سوال او زاری وکړي چې د ده گناهونه ور وبښي او راتلونکي ژوند یې ښایسته کړي. د

مسلمان په جنازه کې په گډون کولو سره د مړي او د مړي د خپلوانو حقوق ادا کېږي او هم په جنازه کې گډون کوونکي ته لوی اجر په برخه کېږي. پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَقٌّ يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيَفْرَغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ»^(۱)

ژباړه: څوک چې د ایمان په بناء او د ثواب په نیت د مسلمان په جنازې پسې روان شي، تر هغې ورسره وي چې د جنازې لمونځ پرې وکړي او هم یې له دفن کولو څخه فارغ شي، نو یې شکه ده ته د سرو زرو د دوو دینارونو په اندازه ثواب په برخه شو چې د هر دینار وزن د احد د غره په اندازه دی او چاچې ورباندې د جنازې لمونځ وکړ، بیا ورڅخه له دفن کولو مخکې راستون شو، نو د یوه دینار په اندازه ثواب ورکول کېږي.

فعالیت

که یو مسلمان مړ شي، پس له مرگه د کومو کارونو ثواب ورته رسېږي؟ زده کوونکي دې په ډله ییزه توگه سوال ځواب کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

۱ _ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ:

ب _ فَشَمِتَهُ:

ج _ وَإِذَا مَرَضَ فَعُدُّهُ:

د _ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ:

۲- د سلام اچولو گټې ووايست.

۳- د ناروغ عیادت کوونکي باید کوم کارونه وکړي؟

۳- د جنازې لمونځ څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ او د لوست گټې په کتابچو کې ولیکئ.

دوه مخی

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي هَذَا الْأَمْرِ أَكْرَهُهُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ فِيهِ وَتَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَوْلَاءَ بِوَجْهِهِ وَهَوْلَاءَ بِوَجْهِهِ. [متفق عليه]

د ځينو کلمو معناوې

- ۱_ مَعَادِنَ: د معدن جمع ده، کانونه.
- ۲_ خِيَارَ: غوره کسان.
- ۳_ الْجَاهِلِيَّةَ: له اسلام څخه مخکې زمانه.
- ۴_ إِذَا فَقَّهُوا: چې پوهه او فقاها تر لاسه کړي.
- ۵_ أَكْرَهُهُمْ: تر ټولو بد گڼونکي.
- ۶_ شَرِّارَ: د شرير جمع ده، د خیار ضد دی، بد خلک.
- ۷_ ذَا الْوَجْهَيْنِ: دوه مخی.
- ۸_ هَوْلَاءَ: هغوی.

د حدیث ژباړه

له ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: تاسو به خلک د کانونو او معدنونو د زېرمو په څېر ومومئ، نو څوک چې له هغوی څخه له اسلام نه دمخه په جاهليت کې غوره وو هغوی به په اسلام کې هم غوره وي، په دې شرط چې پوهه او فقاها تر لاسه کړي. تاسو به د منصبونو او مسؤوليتونو په اړه غوره خلک هغه ومومئ چې ځان منصب او مقام ته رسول ډېر بد گڼي، خو دا چې منصب او مقام ورته وسپارل شي او ده نه وي غوښتی. تاسو به تر ټولو شرير او بد خلک دوه مخي ومومئ چې ځينو خلکو ته په يو مخ ورځي او ځينو نورو ته په بل مخ.

د حديث حكمت

په دې مبارک حديث کې رسول الله ﷺ لومړی هغه انساني لوړ ارزښتونه په گوته کړي چې په هر وخت کې د انسانيت په خير، د ټولنې په گټه او د ټولو په وړاندې غوره او مطلوب دي، بيا يې هغه ناوړه صفات ذکر کړي چې د انساني لوړو ارزښتونو پر خلاف د انسانيت په زيان او دټولنې په ضرر دي، هر څوک يې بد او ناوړه گڼي.

د حديث شريف گټې

۱_ انسانان داسې دي لکه طبيعي زېرمې

رسول الله ﷺ انساني پرگنې له طبيعي زېرمو او کانونو سره ورته بللې دي، فرمايې: «تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ» خلک به د طبيعي زېرمو په څير ومومئ چې ځينې يې اصيل او ځينې يې کم اصله وي، ځينې يې ډېر ارزښتناک او ډېر قيمتي وي، ځينې يې بيا ارزښت او قيمت نه لري، ځينې کانونه د سرو زرو وي، ځينې د سپينو زرو وي. انسانان که چېرې په سمه توگه وروزل شي او په گټورو لارو کې استخدام شي، نو په ټولنه کې به تر ټولو غوره اوبيا ارزښته بڼه پيدا کړي.

۲_ که څوک له اسلام څخه مخکې هم د نېکو اخلاقو او انساني فضايلو خاوند وي او له اسلام راوړلو څخه وروسته هم دغه غوره خويونه په هغه کې موجود وي، نو د دې حديث شريف له مخې دغه انسان له غوره خلکو څخه شمېرل کېږي، د اسلام سپېڅلی دين هغو انساني غوره او نېکو خويونو ته چې د بشري فطرت له مخې په انسان کې پيدا شوي وي وده او پراختيا ورکوي.

۳_ هغه څوک چې ديني پوهه ولري

د اسلام له نظره غوره والی هغه مهال بشپړ دی چې ديني پوهه ورسره ملگرې وي يعنې ديني پوهه د غوره والي اساسي برخه ده.

پيغمبر ﷺ فرمايلي: «مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»^(۱)

ژباړه: چاته چې الله ﷻ دخير اراده وکړي، نو فقاهاً او په دين کې پوهه ور په برخه کړي.

۴_د منصب په اړه غوره خلک

پیغمبر ﷺ فرمایي چې د منصبونو او مسئولیتونو په اړه غوره خلک هغه دي چې ځان منصب او مقام ته رسول تر ټولو بد گڼي، ځکه چې یوڅو په طبیعي توګه عهده او منصب تکلیف او کړاو لري. خو تر ټولو غوره خلک هغه دي چې عهده او منصب یو امانت او مسئولیت گڼي، د هغه د حق ادا کولو څخه په ویره کې وي او اندېښنه ورسره وي چې هسې نه دغه امانت ترې ضایع شي. خو که چاته له غوښتنې او تمې پرته منصب او مقام ور وسپارل شي، نو په دې صورت کې منصب په غاړه اخیستل د غوره والي خلاف نه دی، نه په کې کوم ډول کراهت شته، بلکې ملا به ورته کلکه تړي او له خلکو سره به مشوره او د الله تعالی په توکل به یې پر مخ بیایي، یقیناً چې الله تعالی به ورسره مرسته کوي رسول الله ﷺ فرمایي: «مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شَفْعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَكْرَهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ»^(۱)

ژباړه: چا چې قضا او منصب وغوښت، په واسطو او سپارښتونو یې ترلاسه کړ، نو خپل ځان ته به وسپارل شي، د الله ﷻ لخوا به مرسته ورسره نه کېږي، که څوک دمنصب منلو ته اړ کړای شو او د مسلمانانو لخوا ور وسپارل شو، نو الله ﷻ به یې مرستې ته پرېښتې راولېږي.

د اسلام له سیاسي او حکومتي اخلاقو څخه دادي چې باید د اهلیت او کفایت له مخې منصب او عهدې ته وړاندې کړای شي، نه دا چې خلک خپله ورته په دروغو او رښتیاوو کمپاین وچلوي. که چاته منصب او څوکۍ د مسلمانانو د اعتماد پر اساس ورکړل شوه، نو الله ﷻ به ورسره مرسته وکړي.

۵_دوه مخی انسان

ذوالوجهین هغه چاته وایي چې هرې ډلې ته د هغوی د خوښۍ او خوشحالی خبرې کوي، ځان داسې ورته څرګندوي چې دی ددوی خواخوږی او له مخالفینو سره یې وړان دی. چې دغه تعامل او چلند د منافقت، دروغو او غوړه مالی زیږنده ده. د انسان په زړه او سینه کې چې نېک نیتونه او پخې ارادې وي، نو چلند او سلوک یې په عمومي توګه له ټولو سره اصولي، متوازن او یو شان وي.

دوه مخي ډېر بد صفت دی، دوه مخی انسان سربېره پردې چې په ټولنه کې د نفاق، کرکې او دښمنۍ تخم کړي، په خپله د ځان لپاره هم ډېرې نورې ناخوالې رامنځته کوي، خپل عزت له لاسه ورکوي او د نورو په وړاندې بې عزته او بې آبرو کېږي. د اسلام مبارک دین دغه ناوړه صفت په کلکه غندلی او مسلمانان یې ترې په ټینګه منع کړي دي.

۶- د دوه مخي انسان سزا

امام بخاري (رح) له ابوهريره رضي الله عنه څخه د رسول الله ﷺ دغه حديث هم نقل کړی. **«لَا يَنْبَغِي لِدَيِّ الْوَجْهَيْنِ أَنْ يَكُونَ أَمِينًا»^(۱)**

ژباړه: دا شونې نه ده چې له دوه مخي څخه امين شخص جوړ شي. په همدې توګه د عمار بن ياسر څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې په دنيا کې دوه مخونه ولري د قيامت په ورځ به د اور دوه ژبې ولري.

فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او د دوه مخۍ د بدو پايلو په اړه دې سره خبرې وکړي.

۱. د حديث ژباړه وواياست.
۲. د منصب په اړه غوره خلک څوک دي؟
۳. ذوالوجهين څوک دی؟
۴. د ذوالوجهين سزا بيان کړئ.

کورنۍ دنده

د سیرت له معتبر کتاب څخه د عمر بن عبد العزيز (رح) د خلافت منلو کیسه ولولئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

د خوب آداب

عن البراء بن عازب رضي الله عنهما قال: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مُنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ فَإِنْ مِتُّ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پيژندنه

نوم يې براء، د پلار نوم يې عازب او د انصارو د اوس له قبيلې څخه و. پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو. د بدر د غزا پر مهال د عمر د کموالي له کبله ورته پيغمبر ﷺ په غزا کې د گډون اجازه ورنه کړه، خو د هجرت په دريم کال يې د اُحد په غزا کې برخه واخيسته، د دې غزا په شمول يې د پيغمبر ﷺ سره په څوارلسو غزاگانو کې برخه اخيستې وه. د هجرت په دوه اويايم (۷۲) کال د عبدالله ابن الزبير ؓ د خلافت پر وخت په کوفه کې وفات شو.

د ځينو کلمو معناوې

۱. مَضْجَعُكَ: ستا د خوب ځای.
۲. اضْطَجِعْ: ډډه ولگوه.
۳. عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ: په ښي اړخ باندې.
۴. أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ: سپارلی مې دی خپل ځان تاته.
۵. وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ: او پرېښی مې دی خپل کار تاته.
۶. وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ: او تکیه کړې مې ده خپله ملا تاته. (يعني پرتا مې خپل ځان سپارلی).
۷. رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ: ستا له وېرې او ستا په هیله تاته مخه کوم.
۸. لَا مَلْجَأَ: د تېښتې ځای نشته.
۹. وَلَا مُنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ: ستا له عذابې د پناه اخيستو ځای نشته، خو يوازې ته يې.
۱۰. الْفِطْرَةُ: د اسلام په دين.

د حديث ژباړه

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ راته وويل: کله چې دې د خوب ځای ته د تللو اراده وکړه، نو د لمانځه د اوداسه په څېر اودس وکړه، بيا په ښي اړخ ډډه ووهه او دا دعا ووايه: اې الله ﷻ خپل ځان مې تا ته تسليم کړی دی او خپل کار مې تا ته سپارلی دی (يعنې پر تا مې توکل کړی دی) او خپله ملا مې ستا ساتنې او حفاظت ته تکیه کړه په داسې حال کې چې ستا له عذابه وېرېم او ستا د رضامنډۍ اميد لرم. نشته ځای د تېښتې، نشته دی خلاصون ستا له عذابه، مگر يوازې ته يې. ايمان مې راوړی په هغه کتاب چې تا نازل کړی دی، ايمان مې راوړی په هغه پيغمبر چې تا رالېږلی دی، که چېرې (په همدې شپه کې) مړ شوې، نو خاتمه به دې د اسلام په دين وي.

د حديث حکمت

په دې حديث شريف کې نبي کریم ﷺ د خوب ځينې اداب بيان کړي دي، اسلام د ژوند کولو لپاره بشپړ او هر اړخيز نظام او قانون دی، د بشر لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ښکاره او ځانگړې لارښوونې لري، نو له دې امله دا د حيرانتيا خبره نه ده چې پيغمبر اکرم ﷺ مسلمانانو ته د خوب په اړه لارښوونې کړې دي.

د حديث شريف گټې او احکام

۱- خوب ته د بدن اړتيا

انسانان د ورځې له خوا کار کوي او د کار له امله يې بدن سترې او ستومانه کېږي، جسم يې آرامی ته اړتيا پيدا کوي، الله ﷻ د خپلو بندگانو د راحت لپاره شپه رالېږلې ده چې په کې ویده شي، ترڅو سترتيا يې ختمه او بدن يې د سبا د کار لپاره چمتو وي. الله ﷻ فرمايې: **﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ﴾** [يونس: ۶۷]

ژباړه: الله ﷻ هغه ذات دی چې پيدا کړې يې ده، شپه ستاسې لپاره چې آرام پکې وکړئ. خوب د الله ﷻ نعمت دی، پکار ده چې د دې نعمت شکر پرځای کړو د دې نعمت د شکر ادا کول، په دې کې دي چې مسلمان د خوب پر وخت د خوب آداب مراعات کړي.

۲- خوب هم عبادت کېدای شي

سره له دې چې خوب انساني مهمه اړتيا ده، خو که چېرې مسلمان په دې نيت ویده شي چې د الله ﷻ عبادت او بندگي لپاره يې بيا ذهن او جسم تازه والی پيدا کړي، ترڅو د

الله ﷻ عبادت په ښه شان ترسره کړي، په مسنونه طریقه ویده او بیا راپاڅیږي، نو په دې صورت کې خوب چې یو عادت دی، په عبادت بدلېږي.

۳- له ویده کېدو څخه مخکې اودس کول

خوب ډېر آداب لري چې ځینې یې په دې حدیث شریف کې ذکر شوي دي چې یو یې له خوب څخه مخکې اودس کول دي. مسلمان ته په کار ده چې په طهارت او اوداسه ویده شي، ترڅو په خوب کې د شیطان له شر او وسوسو څخه په امن کې وي.

۴- په ښي اړخ ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې باید بنده په ښي اړخ ویده شي او پر مخې ویده کېدل مکروه دي.

۵- د ویده کېدو پر وخت مسنون اذکار لوستل

کله چې مسلمان د ویده کېدو اراده وکړي، باید مسنون اذکار ولولي، لکه: د آية الكرسي لوستل، د اخلاص سورت او د معوذتینو لوستل او داسې نور صحیح اذکار چې د احادیثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، کله چې له خوبه را پاڅیږي، نو باید له خوب څخه د راپاڅېدو دعا ووايي، لکه: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّنَا عَلَي رُوحِي، وَعَافَانِي فِي جَسَدِي، وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ»^(۱)

. ژباړه: ثنا او ستاینه ده هغه ذات لره چې زما روح یې بیا ماته راوگرځاوه، زما بدن یې روغ وساته اوماته یې د خپل ذکر فرصت راپه برخه کړ دا ځکه چې خوب د مرگ په خبر دی، هر کله چې الله ﷻ له بنده څخه نیم روح واخلي، هغه ورته بیا وروبځي، بنده لره ښايي چې شکر پرې وباسي.

۶- پر وخت ویده کیدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې انسان باید پر وخت ویده شي او له بې خوبۍ څخه ځان وژغوري.

پیغمبر ﷺ د ماسخوتن له لمانځه څخه مخکې ویده کېدل او د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته مجلس کول بد گڼل. البته که چېرې ناسته او مجلس د علماوو، ښکېانو او ډېرو کسانو سره وي، یا د علمي مطالعې په خاطر وي، بیا کوم باک نه لري، په دې شرط چې د سهار لمانځه ته په پاڅېدو کې کوم خنډ رامنځ ته نه شي. پر وخت ویده کېدل ډېرې

گټې لري، يوه داچې په وخت ویده کېدلو کې د پیغمبر ﷺ پيروي عملي کېږي بل دا چې د شپې په خوب سره ذهن او د بدن غړي پوره راحت مومي چې د ورځې خوب دغه خاصیت نه لري. همدا راز که څوک پر وخت ویده شي سهار له خوبه د پاڅېدو پر مهال بنده تر او تازه وي او لمانځه ته په مینه او آسانی سره تللی شي.

۱- د حدیث راوي څوک دی معرفي یې کړئ.

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

— أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ:

— وَأَجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ:

— لَا مَلْجَأَ:

— وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ:

— الْفِطْرَةَ:

۳- پیغمبر ﷺ صحابي ته د خوب کوم آداب ور بنودلي وو ؟

۴- پر وخت ویده کېدل څه گټې لري؟

په خپلو کتابچو کې د خوب د آدابو په برخه کې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د فقهې
برخه

اسلام د ژوندانه نظام

هر مسلمان پر دې باور لري چې الله تعالى زموږ پيدا کوونکی او څښتن دی، د بشر د لارښوونې لپاره يې وخت پر وخت پيغمبران استولي چې جناب حضرت محمد ﷺ تر ټولو وروستی پيغمبر دی، د اسلام بشپړ دين يې راوړی، څو خلکو ته سمه عقیده، غوره اخلاق او د ژوندانه د هرې برخې لارې چارې وښيي او حلال او حرام ورته بيان کړي. اسلام د ژوندانه ټولو برخو ته ورشامل دی، لکه: څرنگه چې يې باورونه، خويونه او عبادات بيان کړي، همدا ډول د کورني ژوند، سياست، اقتصاد، امنيت، تعليم او د ژوند د ټولو برخو لپاره ځانگړی نظام لري. په هر مسلمان لازمه ده چې د اسلام ټولې برخې وپېژني، باور پرې ولري او عمل ورباندې وکړي.

فعاليت

- د قرآنکريم او ستونو لاندینی هر يو عبارت د وگړو د ژوندانه په کومې برخې پورې اړه لري؟ ويې لولئ او په نوبت پکې خبرې وکړئ.
- ۱ - الله تعالى فرمايي: **﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾** [النور: ۵۶] لمونځ پر پا کړئ او زکات ورکړئ.
 - ۲ - **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾** [النحل: ۹۰] بيشکه الله تعالى په عدل امر کوي.
 - ۳ - **﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾** [انفال: ۶۰] د دوی (سره د جنگ) لپاره هغه پياوړتيا چې په توان کې مو وي برابره کړئ.
 - ۴ - **﴿وَأْمُرْهُمْ شَوْرَىٰ بَيْنَهُمْ﴾** [الشورى: ۳۸] او د مسلمانانو چارې په خپل منځ کې په مشوره وي.
 - ۵ - رسول الله ﷺ فرمايي: **«الحكمة ضالة المؤمن أينما وجدها فهو أحق بها»** حکمت د مؤمن ورکه ده، هر چیرې يې چې پياوړي، دی تر نورو د هغې په لاس ته راوړلو ډېر حقداره دی.

گرانو زده کوونکو! موږ او تاسو د توحيد د کلمې په منلو له الله تعالى سره دا تړون کړی چې د بندگۍ او د ژوند نظام به يې ستا منو او د بل چا نظريات او طرحې به چې د دين پر خلاف وي نه منو.

په قرآن کریم کې راغلي: «أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى» [القيامة: ٣٦] آیا انسان گومان کوي چې سريله (بې واگو) دې خوشې کړای شي. نو انسان د علم د کم والي له امله د الله تعالی له لوري لارښوونو ته اړتیا لري. څرنگه چې الله تعالی په هر څه پوره علم لري او ټول انسانان د ده بندگان دي، نو هغه قوانین چې الله ﷻ موږ ته رالېږلي دي له نیمګړتیا او تېري څخه پاک دي او په هغو کې هېڅ ډول نیمګړتیا او تېری نشته.

۱. د اسلام دین درې سترې برخې لري: عقیده، اخلاق او احکام، یو یو مثال د هر یوه لپاره بیان کړئ.
۲. ((د اسلام دین د ژوند د هرې برخې لپاره احکام لري)) دا عبارت شرحه کړئ.
۳. له کلمې طیبې سره د لوست اړیکه بیان کړئ.
۴. آیا له تاریخي پېښو څخه د انسانانو یو پر بل د ظلمونو مثالونه بیانولی شئ؟

د اسلام اقتصادي نظام

د دې لپاره چې د اسلام اقتصادي نظام وپېژنو، نو بايد د هغه تعريف او بنسټيزې ځانگړتياوې بيان کړو.

تعريف:

د اسلام اقتصادي نظام د قرآنکريم او سنتونو له لارښوونو او د اسلام پوهانو له نظرياتو څخه عبارت دی چې د وگړو لپاره د مال د لاس ته راوړلو او مصرفولو لارې چارې بيانوي.

په قرآن کريم کې راغلي: **﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ﴾** [النساء: ۲۹] په خپل منځ کې يو د بل مال په ناروا مه خورئ.

له پورتنۍ آيت څخه جوتېږي چې وگړي مال درلودلی شي، په نورو لازمه ده، خو د هغه درناوی وکړي او په ناروا يې ورڅخه وانخلي.

همدا راز په قرآنکريم او سنتونو کې سود، قمار، رشوت او ټگي حرام ښودل شوي او د بيعې (پلورلو پېردولو) اجارې، شرکتونو او نورو معاملاتو لپاره احکام او شرطونه ټاکل شوي، د زکات، صدقاتو، بيت المال او ميراث په هکله په تفصيل سره احکام ښودل شوي، د امت علماوو د قرآنکريم او سنتونو دا لارښوونې شرحه کړي او د نورو مالي معاملاتو احکام يې هم د قرآنکريم او سنتونو په رڼا کې بيان کړي چې دا ټولې لارښوونې او احکام د اسلام اقتصادي نظام تشکيلوي.

په اوسنۍ نړۍ کې مطرح اقتصادي نظامونه:

په اوسنۍ نړۍ کې د اسلام پر اقتصادي نظام سربېره دوه نور اقتصادي نظامونه هم مطرح دي چې خلک يې پيروي کوي: کاپيتاليزم او سوسياليزم.

کاپيتاليزم

چې پانگوالي نظام او آزاد بازار هم ورته وايي د غربي کلتور اقتصادي اړخ دی چې وگړو ته په اقتصادي ډگر کې په زياته آزادۍ ورکولو ولاړ دی او په دې هکله د دولت

چارې محدودې گڼي، د دې نظام پر بنسټ سود او قمار جواز لري او خلک کولای شي چې له ډېرو لارو زیاته پانگه لاس ته راوړي.

سوسیالیزم (ټولنیز اقتصاد)

دا نظام له وگړو څخه د آزاد کاروبار کولو حق اخلي، د تولید وسایل یوازې دولتي گڼي، وگړو ته د خصوصي ملکیت درلودلو حق نه ورکوي، ټول خلک باید دولت ته کار وکړي او له دولت څخه د خپل زیار په اندازه مال تر لاسه کړي، د وگړو یو له بل سره مزدوري کولو ته اجازه نه ورکوي.

فعالیت

زده کوونکي دې د پورتنیو معلوماتو په رڼا کې په لاندې صورتونو کې د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر بیان کړي او څلور صورتونه دې نور هم په ټولگي کې مطرح کړي.

عمل	د اسلام له نظره	د کاپیټالیزم له نظره	د سوسیالیزم له نظره
۱ - سود خوړل			
۲ - له فرد سره ډیریوري کول			
۳ - دولتي ماموریت			
۴ - زکات ورکول			

۱. د اسلام اقتصادي نظام تعریف کړئ.

۲. د کاپیټالیزم او سوسیالیزم مهم عناصر راوپېژنئ.

د ښوونکي او د کلي د امام په مرسته د قرآن کریم درې اقتصادي توصیې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د اسلامي اقتصاد ځانگړتياوې

څرنګه چې په اوسنۍ نړۍ کې درې ډوله اقتصادي نظامونه مطرح دي، پانګوالي، سوسيالستي او د اسلام اقتصادي نظام، نو موږ بايد د دې نظامونو سترې ځانگړتياوې وپېژنو، ترڅو پي يو له بل څخه بېل کړای شو، دا ځانگړتياوې په لاندې توګه بيانېږي:

۱ - د اسلام اقتصادي نظام د اسلامي دين يوه برخه ده، خو سرمايه داري او سوسيالستي نظامونه د بشر له فکر څخه راوتلي، په هغو کې ديني لارښوونو ته ځانگړې پاملرنه نه ده شوې.

۲ - دوه ډوله ملکيت

په اسلامي اقتصاد کې ملکيت په دوه ډوله دی، خصوصي ملکيت او ټولنيز ملکيت، هر وګړی کولای شي په روا لارو چارو د مال خاوند شي، همدا راز دولت هم ملکيت لري چې د بيت المال په نامه يادېږي، په اسلام کې نه په فرد باندې پر روا اقتصادي کړو وړو څه بنديز شته او نه پر دولت، په دې توګه که د خلکو مصلحت غواړي چې دولت بايد په اقتصادي چارو کې شريک شي دا کار کولای شي، خو په سرمايه داري نظام کې اصل دا دی چې دولت بايد يوازې امنيت راوړي او اقتصادي کړنې ونه لري، سوداګري، توليد، ترانسپورت، آبادي، تعليم او کرنه بايد ټول خصوصي وي.

په سوسياليزم کې د دې پر خلاف پورتنۍ ټولې چارې بايد دولت سرته ورسوي او وګړي بايد يوازې له دولت سره په تعامل کې وي، هېڅوک بايد خصوصي ملکيت ونه لري.

فعاليت

د کتابونو او د مضمون د ښوونکي په مرسته د رسول الله ﷺ او راشدو خلفاوو د زمانې د بيت المال په هکله نور معلومات تر لاسه کړئ.

۳ - اقتصادي مقيده آزادي

د اسلام سپېڅلي دين کې هر وګړی اختيار لري، کوم کاروبار چې وغواړي، هغه سر ته ورسوي، په عامو حالاتو کې له دولت څخه اجازې اخيستلو ته اړ نه دی، نو په اقتصادي چارو کې آزادي لري.

خو دا آزادي مطلقه او بې واگو نه ده پرېښودل شوې، بلکې نورو ته د ضرر د نه رسولو او له نورو سره د مرستې لپاره څه بندیزونه او مکلفیتونه ورباندې لگېدلي، لکه: د سود، قمار او ټگۍ حراموالی او د زکات، عشر او مالیاتو لزوم خو په سرمایه داري نظام کې فرد ته په اقتصادي چارو کې مطلقه آزادي ورکړل شوې په سوسیالستي نظام کې له فرد څخه آزادي اخیستل شوې ده.

۴ - ټولنیز خوندي توب

په اسلام کې دولت د ټولنې په استازیتوب دنده لري چې د وگړو لپاره دومره کارونه پیدا کړي چې د هغوی د خوندي توب لپاره بسنه وکړي، که یو څوک د مرض، معیوبیت، ماشومتوب او یا د زړښت له کبله د کار کولو توان ونه لري، نو دولت باید د هغوی د خوندي توب لپاره دومره څه ورکړي چې لږ تر لږه یې ژوند ورباندې روان شي. که څه هم په سوسیالستي نظام کې د ټولنیز خونديتوب اصل شته، خو په کاپیتالستي نظام کې دا مسأله د یوه اصل په ډول شتون نه لري، ځکه په دې نظام کې هېڅوک له بل سره په مرسته کولو ملکف نه دي.

۱ - د اسلامي، سرمایه داري او سوسیالستي اقتصادي نظامونو اړیکې رابطه له دین سره بیان کړئ.

۲ - د غبرگوني (خصوصي او دولتي) ملکیت په هکله د درې ډوله مطرحو نظامونو نظر بیان کړئ.

۳ - اقتصادي مقیده آزادي څه ته وايي؟

۴ - ټولنیز خوندي توب تشریح او د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر د هغه په هکله بیان کړئ.

د اسلامي اقتصاد ښيگڼې

دا منل شوې خبره ده چې په اسلامي اقتصادي نظامونو کې هغه غوره دي چې وگړو ته زياته ښيرازي او پرمختگ ورپه برخه کړي، له کړاوونو، ناخوالو او ظلمونو څخه يې وژغوري، ولسونه په ښه توگه له خپلو وسايلو (ځمکې، معدنونو، اوبو) څخه گټه واخلي او خپل عايدات په عادلانه توگه په لومړيتوبونو کې ولگوي.

هغه اقتصادي نظام ناسم دی چې د پرمختگ مخه ونيسي او يا هم پانگي د محدودو خلکو په لاس کې وغورځوي چې عام ولسونه په خوښه او ناخوښه بيا د هغوی غلامان وگرځي، په پايله کې د وگړو تر منځ دښمنۍ راپاروي او د ټولنې د وگړو تر منځ د حسد او بېلتون لامل وگرځي.

که څه هم د کاپيتاليزم لومړنی شعار چې د فرد آزادي ده په ظاهره ښه بريښي، خو په عمل کې يې نتيجه دا شوه چې د وگړو تر منځ يې په پانگو کې واټن زيات کړ، ځينې خلک د سود، قمار او نورو ناروا معاملو له کبله شتمن شول او ځينې نور د ډېرې بې وزلۍ له امله د مجبورۍ په حالت کې د هغوی تر اغېز لاندې راغلل، څرنگه چې په دې نظام کې د زکات او صدقاتو قانون نشته، د دولت واک هم محدود دی او د مالدارو او شتمنو خلکو مالونو کې تصرف نشي کولی، نو د پانگه والو او بېوزلو خلکو تر منځ واټن پيدا کېږي او په پای کې نا امني او دښمني خپرېږي.

فعاليت

شتمني د لږو خلکو لاس ته په ورتلو سره، عام خلک د هغوی په وړاندې څنگه ځان مجبور گڼي؟ خبرې پرې وکړئ.

په سوسياليستي نظام کې څرنگه چې خصوصي ملکيت نشته او هر څوک دولت ته کار کوي، هېچا ته د هغه د عمل عوض نه ورکول کېږي، که لږ کار وکړي او که ډېر، که ښه کار وکړي، نوښت پکې راولي او که بې کاره، يوازې د کار په اندازه ورته امتياز ورکول کېږي، نو خلک کوښښ نه کوي او پرمختگ منځ ته نه راځي.

په اسلام کې د پورتنیو دواړو نظامونو عیبونه نشته، ناروا کارونه چې په لږ وخت کې د ډېرې سرمايې د لاسته راوړلو سبب گرځي لکه سود اخيستل او قمار گڼل شوي دي، نو که يو څوک ډېر مال په روا توگه تر لاسه کړي، د هغه په مرگ د ده مال د

میراث د قانون پر بنسټ ووېشل شي هر چا ته لږ لږ ورسېږي، نو که دا نظام په سمه توګه عملي شي د پانګه والو او بې وزلو تر منځ واټن کمېږي، د زکات او صدقاتو له امله د دوی تر منځ خواخوږي او همدردي پیدا کېږي او په ټولنه کې د دښمنۍ پر ځای مینه ټینګېږي.

فعالیت

په قرآن کریم کې راغلي **﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾** [الحشر: ۷] د دې لپاره چې (دا مال یوازې) ستاسو د غنیانو تر منځ لاس په لاس نه وي. د دې آیت په هکله په خپلو منځونو کې پرې خبرې وکړئ.

همدا راز په اسلام کې خصوصي ملکیت د پولو دننه شتون لري، خلک د خپل کار ګټې په خپله تر لاسه کوي، نو په کار کې کوښښ او ابتکار کوي په دې توګه ټولنه د پرمختګ په لوري روانیږي له همدې کبله په نړۍ کې د سوسیالستي اقتصاد سترې بېلګې په شوروي اتحاد کې دوه لسیزې وړاندې سقوط وکړ. له ۲۰۰۷ میلادي کال څخه را په دې خوا سرمایه داري اقتصاد هم له سختو ستونزو سره مخ دی. سره له دې چې دا دواړه نظامونه اوس له خپلو بنسټیزو ځانګړتیاوو څخه تېر شوي او د اسلامي اقتصاد لور ته د تجربو په کولو نژدې شوي، سوسیالیستانو خصوصي ملکیت ومانه، کاپیالیستانو دولتي ملکیت او په اقتصادي چارو کې یې د دولت فعال رول ومانه.

۱. د اقتصاد کوم ډول نظامونه بریالي او غوره دي او کوم ډول نظامونه ناکاره ګڼل کېږي؟
۲. په سرمایه داري نظام کې ستره ستونزه دا ده چې دولت په اقتصادي چارو کې له مداخلې څخه منع شوی، د دې اصل ناوړه پایلې څه دي او اسلام په دې هکله څه حکم کوي؟
۳. په اسلامي اقتصاد کې تر ډېرې اندازې پورې داسې تدابیر نیول شوي چې د وګړو تر منځ پانګه عادلانه توزیع شي، په دې تدابیرو کې د ځینو نومونه واخلي.

د میراث د علم اساسات

د میراث تعریف

د میراث علم هغه اصول او قواعد دي چې د هغو په وسیله د میت (مړي) له متروکې څخه د هر وارث حقونه پېژندل کېږي.

موضوع: د میراث د علم موضوع د میت متروکه ده.

غرض: د دې علم غرض په متروکه کې د مستحقینو د حقونو پېژندل دي، ترڅو د متروکې هر مستحق د مړي له متروکې څخه خپله برخه واخلي او یو پر بل باندې ظلم ونه کړي.

د میراث د علم غوره والی

د میراث علم ته نیم علم ویل شوی دی، رسول الله ﷺ فرمایي: «تَعَلَّمُوا الْقَرَائِصَ وَعَلِمُوهُ فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ...»^(۱)

ژباړه: د فرايضو علم (میراث) زده کړئ او هغه نورو ته ور زده کړئ، ځکه هغه نیم علم دی.

د میراث ارکان

میراث درې ارکان لري چې له مورث، وارث او موروټ څخه عبارت دي.

مورث: هغه مړي ته ویل کېږي چې مال یا حق پرېږدي.

وارث: هغه څوک دی چې د میراث مستحق وي.

موروټ: پاتې مال یا ترکې ته ویل کېږي.

د میراث شرطونه: میراث لاندې شرطونه لري.

۱ - د مورث مړینه.

۲ - د وارث ژوند وروسته د مورث له مړینې څخه.

^۱ - دغه حدیث حاکم په خپل مستدرک کې ذکر کړی دی.

په اسلام کې میراث

له اسلام څخه مخکې عربانو، میراث هغه چاته ورکاوه چې وسله یې پورته کولی شوی او په جگړو کې یې گډون کولای شوی، ښځو او ماشومانو ته میراث نه ورکول کېده، ښځې نه یوازې دا چې له میراث څخه یې برخې وې، بلکې دوی په خپله هم په میراث وړل کېدې او له خپلو ټولو حقونو څخه محرومې وې.

د اسلام د مبارک دین په راتلو سره، عدالت تامین شو، د ټولنې د خلکو تر منځ اړیکې د دوستۍ او ورورولۍ پر بنسټ بنا شوې.

په اسلام کې میراث خپلوانو ته د نژدیوالي او اړتیا له مخې ورکول کېږي، نو په هغه صورت کې چې نژدې خپل موجود وي، لېږې خپل له میراث څخه محرومېږي، لکه لمسی چې د زوی د شتون په صورت کې له میراث څخه یې برخې وي. د نارینه وو برخه، ځکه په میراث کې د ښځو له برخې څخه زیاته وي چې د نارینه وو اړتیا هم زیاته وي، هغوی د اولادونو او ښځونفقه په غاړه لري.

د متروکې متعلق حقوق

مخکې یاده شوه چې د میراث د علم موضوع د مړي متروکه ده، د مړي په متروکې پورې لاندې څلور حقونه تړلي دي:

۱- د مړي تکفین او تجهیز:

تکفین یوازې کفن ورکولو ته وايي او تجهیز عام دی، ځکه تجهیز هر هغه څه ته ویل کېږي چې د مړي په ښخولو پورې اړه لري لکه کفن ورکول، قبر کنډل، ښخول او داسې نور.

۲- د مړي پورونه:

که له تکفین او تجهیز څخه څه پاتې شي، د مړي پورونه به ورڅخه ادا کوي.

۳- د مړي وصیت:

که مړي وصیت کړی وي، نو د هغه وصیت به د قرض له ادا کولو څخه وروسته د پاتې متروکې په دریمې برخې کې جاري کېږي.

۴- د وارثانو حق:

له تکفین او تجهیز، دین او وصیت څخه وروسته پاتې مال پر وارثانوباندې وېشل کېږي او وارثان په لاندې ډلو وېشل شوي:

ذوي الفروض (د فرض خاوندان): ذوي الفروض هغه کسان دي چې په قرآن عظیم الشان کې ټاکلې برخې لري.

عصبه: عصبه هغه خپلوان دي چې مړي ته یې دپلار له لوري نسبت کېږي او له ذوی الفروضو څخه پاتې مال دوی ته ورکول کېږي.

ذوی الارحام: هغه خپلوان دي چې ذوی الفروض او عصبه نه وي، لکه: ماما.

دپورتنیو مستحقینو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال، ذوي الارحامو ته ورکول کېږي.

موصی له: چې په ټول مال ورته وصیت شوی وي او له پخوانیو وارثانو څخه یو هم موجود نه وي، نو ترکه ده ته ورکول کېږي.

بیت المال: د پورته ذکر شوو اشخاصو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال بیت المال ته ورکول کېږي.

- ۱- د میراث د علم تعریف، غرض او موضوع وویاست.
- ۲- د مړي متروکې پورې څو حقونه تړاو لري، بیان یې کړئ.
- ۳- له اسلام څخه پخوا په عربو کې د ښځو او ماشومانو د میراث حالت څه و؟
- ۴- که چیرې څوک د خپل ټول مال وصیت وکړي او مړ شي، په دې اړه څه ډول عمل ترسره کېږي؟
- ۵- د مړي وارثان په ترتیب سره بیان کړئ.

د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)

په قرآن کریم کې دېر احکام په اجمالي ډول ذکر شوي او ځينې په تفصيل سره راغلي، له هغې جملې څخه د ميراث احکام دي، الله ﷻ په خپل مبارک کتاب قرآن عظيم الشان کې د ميراث احکام په پوره تفصيل سره په دريو آيتونو کې بيان کړي چې موږ يې دلته په دريو لوستونو کې له ژباړي او تفصيل سره بيانوو.

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ خِطِّ الْأُنثِيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ [النساء: ١١]

ژباړه: ستاسې د اولادونو په باب الله تعالی تاسې ته لارښوونه کوي چې د يوه نارينه برخه د دوو ښځو په اندازه ده، که (د مړي وارثان) له دوو څخه زياتې لوني وي، نو هغوی ته دې د ترکې له دريو نه دوه برخې ورکړای شي او که يوازې يوه لور وارثه وي، نو نيمايي ترکه د هغې ده.

که د مړي اولادونه وي، نو د هغه مور او پلار هر يو ته دې د ترکې شپږمه برخه ورکړل شي او که يې اولاد نه وي، وارثان همدا مور او پلار وي، نو مور ته دې دريمه برخه ورکړل شي.

که د مړي وروڼه او خويندې وي، نو مور به د شپږمې برخې حقداره وي (دا ټولې برخې به) هغه وخت بېلېږي چې د مړي وصيت پلی او پور يې ادا شي. تاسې نه پوهېږئ چې ستاسې د مور او پلار او ستاسې له اولاد څخه کوم يو د گټې له پلوه درته ډېر نژدې دي، دا برخې الله ټاکلي دي، په يقيني توگه الله عالم او د حکمت څښتن دی.

فعاليت

د پورتنی آيت ژباړه په دقيق ډول وگورئ چې د چا ميراث پکې ټاکل شوي دي، د کومو شرطونو په اساس د خپلو ټاکلو برخو مستحق گرځي.

پورتنی آیت د لاندې کسانو برخې بیانوي:

۱_ د نارینه اولاد برخه د ښځینه اولاد په پرتله دوه برابره ده.

۲_ له زامنو څخه پرته ځانته د لوڼو برخه:

الف: نیمايي: که لور یوه وي.

ب: دوه دریمې: که لوڼه له یوې څخه ډېرې وي.

کتنه: که د لوڼو پر ځای ځانته خور یا خويندې وي، همدا برخې ورکول کېږي.

۳_ د مور او پلار لپاره ټاکلې برخه:

الف: شپږمه: مور او پلار هر یو ته دمړي د اولاد (که نارینه وي یا ښځینه) د شتون په صورت کې.

ب: د مړي د اولاد د نه لرلو په صورت کې مور ته درېمه برخه ورکول کېږي او پلار عصبه گرځي.

ج: د وروڼو د موجودیت په صورت کې مور شپږمه برخه اخلي که پلار وي او که نه وي.^(۱)

فعالیت

پورتنی لیکنې ته وگورئ او د هر یو صورت لپاره د آیت برخه ذکر کړئ.

۱- مور په کوم حالت کې درېمه برخه مال اخلي؟

۲- لور ته څه وخت نیمايي مال ورکول کېږي؟

۳- مور او پلار څه وخت د مال شپږمه برخه وړي؟

۴- پلار کوم وخت عصبه گرځي؟

پورتنی آیت حفظ کړئ.

۱ - که پلار وي وروڼه میراث نه وړي، خو د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکموي، که پلار نه وي او اولاد هم نه وي، نو وروڼه په خپله عصبه گرځي، په دې حالت کې هم د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکمېږي.

د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)

د نساء سورت په (۱۲) آيت کې الله ﷻ فرمايې:

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

ژباړه

ستاسې ښځو چې څه پرېښي دي، د هغه نيمايې برخه تاسې ته رسېږي که اولاد يې نه وي، که يې اولاد وي بيا د ترکې څلورمه برخه ستاسې ده، البته که وصيت يې کړی وي د وصيت د پوره کېدو او پور له ادا وروسته.

ښځې به ستاسې د ترکې نه د څلورمې برخې حقدارې وي، که تاسې بې اولاده وي، که ستاسي اولادونه وو بيا ستاسې د ترکې نه د هغوی اتمه برخه ده، وروسته له وصيت د پوره کولو نه چې تاسې وصيت کړی وي او وروسته د پور له ادا کولو نه.

او که هغه نارينه يا ښځينه (چې د هغه ميراث بايد وويشل شي) بې اولاده هم وي، مور او پلار يې هم ژوندي نه وي، خو د (مور له طرفه) يې يو ورور يا يوه خور موجوده وي، نو ورور او خور هر يوه ته به شپږمه برخه رسېږي او که دوی له يوه نه زيات وي، نو د ټولې ترکې په درېمه برخه کې برخه وال دي، کله چې سرته رسيدلی وصيت پوره شي او پور ادا شي، په دې شان چې زيان رسوونکی نه وي، دا د الله له لوري حکم دی او الله ﷻ پوه باخبره او زغمناک دی.

فعاليت

پورتنی آيت وگورئ او لاندې موضوعگانې ترې راوباسئ.

- ۱ - د ښځې ټاکل شوې برخه د شرطونو سره.
- ۲ - د خاوند ټاکل شوې برخه له شرطونو سره.
- ۳ - پرته له دې دواړو د بل چا د ميراث په هکله پکې څه ويل شوي؟ بيان يې کړئ.

پورتنی آیت کریمه کې د لاندې کسانو برخې ذکر شوي.

۱_ د ښځې لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوي.

الف: اتمه: د مړي د اولاد د شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د مړي د اولاد د نه موجودیت په صورت کې.

۲_ د مېړه لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوي.

الف: نیمايي: د ښځې د اولاد د نه شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د ښځې د اولاد د شتون په صورت کې.

۳_ د کلاله له میراث څخه د مورني وروڼو او خویندو برخې.

کلاله: هغه نارینه یا ښځینه شخص ته ویل کېږي چې ژوندی پلار او اولاد و نه لري، د میراث وېش یې په لاندې ډول دی.

الف: شپږمه: که مړی یو مورني ورور یا خور ولري.

ب: دریمه: که مورني وروڼه یا خویندې او یا دواړه ډلې له یوه څخه زیاتې وي.

کتنه: مورني وروڼه او خویندې د پورته ډول میراث مړي په مال کې برابرې برخه لري.

- ۱- ښځه له مېړه څخه څومره میراث وړي؟ په تفصیل سره یې بیان کړئ.
- ۲- مېړه د ښځې په مال کې څومره حقدار دی؟ روښانه یې کړئ.
- ۳- د میراث وېش به له وصیت او دین څخه وړاندې تر سره کېږي که څنګه؟
- ۴- مورني اولاد د ژوندي مثال په ورکولو سره روښانه کړئ.
- ۵- د مورني اولاد میراث د قرآني لارښوونو په رڼا کې بیان کړئ.
- ۶- مورني وروڼه څه وخت میراث وړي؟

پورتنی آیت حفظ کړئ.

د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)

د النساء سورت په (۱۷۶) آيت کې الله جل جلاله فرمايې:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ امْرُؤَهُ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

ژباړه

خلک له تا څخه (د کلاله په باب) فتوی غواړي ووايه: الله ﷻ تاسې ته د کلاله په هکله فتوی درکوي.

که څوک بې اولاده ومري (او پلار يې هم نه وي) او د هغه يوه خور وي، نو هغه به د مړي نيمایي ترکه واخلي، که خور بې اولاده ومري، نو ورور به د هغې وارث وي. که د مړي وارثان دوه خويندې وي، نو هغوی به د ترکې له دریو نه د دوو برخو حقدارې وي، که د ډېر وروڼه او خويندې وي، نو د هر نارینه به د هرې ښځې په تناسب دوه برابره برخه وي.

الله ﷻ تاسې ته حکمونه تشریح کوي چې تاسې لار ورکي نه شی او الله ﷻ په هر شي پوه دی.

فعالیت

د پورتنی آیت په رڼا کې لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

۱ - کلاله څه ته وايي؟

۲ - یوه خور چې ځانته وي څومره میراث وړي؟

۳ - که خويندې له یوې څخه زیاتې وي او ورور ونه لري، نو څومره میراث وړي؟

۴ - وروڼه او خويندې که سره یو ځای شي، ورور د خور په نسبت څومره برخه اخلي؟

د بې اولاده سړي يا ښځې چې مور او پلار يې هم مړه وي د ميراث وېش: داسې څوك كه مورنۍ ورور، وروڼه، خور او يا خويندې ولري، نو د ميراث برخې يې په لاندې ډول دي.

۱- د خويندو برخې: كه له پورته ډول ميراث څخه يوازې پلارنۍ خويندې پاتې وي، برخې يې په لاندې ډول دي:

الف: نيمايي: كه چېرې د مړي نه يوازې يوه پلارنۍ خور پاتې وي.

ب: دوه دريمې: كه د مړي خويندې له يوې څخه ډېرې وي.

۲- كه له دې ډول مړي څخه پلارني^(۱) وروڼه او خويندې دواړه پاتې وي، نو د ميراث په وېش كې نارينه ته دوه او ښځينه ته يوه برخه ورکول كېږي.

د ميراث مړي ميراث په هغه صورت كې چې وروڼه او خويندې ورڅخه په گډه پاتې وي ورور د خور دوه برابره برخه اخلي، يعنې يو ورور په درې افغانو كې دوه افغانۍ اخلي.

۳- كه خور اولاد ونه لري، ورور يې وارث دی.

۱- كلاله چا ته ويل كېږي؟

۲- د هغې دريمې برخې خاوندان څوك دي چې سړي او ښځې پكې د ميراث په وېش كې برابر دي؟

۳- ورور د خور په اندازه څومره برخه اخلي؟

۴- د شپږمې برخې خاوندان په گوته كړئ.

پورتنۍ آيت حفظ كړئ.

۱ له پلارني ورور يا خور څخه دوه ډوله وروڼه او خويندې مراد دي، سكنۍ او يوازې له پلار څخه.

درې دېرشم لوست

ذوي الفروض او د هغوی برخې

په قرآن کریم کې د ذوی الفروضو لپاره شپږ برخې بیان شوې دي:

$$\left(\frac{1}{2}\right)$$

۱- نصف (نیمه)

$$\left(\frac{1}{4}\right)$$

۲- ربع (خلورمه)

$$\left(\frac{1}{8}\right)$$

۳- ثمن (اتمه)

$$\left(\frac{2}{3}\right)$$

۴- ثلثان (دوه پردرې)

$$\left(\frac{1}{3}\right)$$

۵- ثلث (دریمه)

$$\left(\frac{1}{6}\right)$$

۶- سدس (شپږمه)

د میراث په علم کې نصف، ربع او ثمن په لومړي ډول، ثلث، ثلثان او سدس په دویم ډول یادېږي.

ددې معلومو برخو خاوندان او مستحقین دولس (۱۲) کسان دي چې خلور یې نارینه او اته یې ښځینه دي.

د میراث په مسایلو کې د هریوه لپاره مختلف حالات دي او په بېلا بېلو حالاتو کې هر یوه ته بېله برخه ټاکل شوې ده. نو اړینه ده چې د هر یوه حالت په لنډ ډول ذکر شي، تر څو گران زده کوونکي د میراث له مهمو او زیاتو پېښېدونکو مسایلو څخه خبر شي.

فعالیت

د ذوی الفروضو دا پورته څرگندې برخې له قرآن کریم څخه راوکاږئ

د نارینه وو احوال

هغه نارینه چې معلومې برخې لري څلور تنه دي.

۱- پلار.

پلار درې حالته لري.

الف: که له پلار سره د مړي زوی یا د مړي د زوی زوی که څه هم ترې رابښکته وي موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{1}{5}$) ورکول کېږي.

ب: که له پلار سره د مړي لور یا دمړي د زوی لور (که څه هم ترې رابښکته وي) موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{1}{5}$) او د عصوبت برخه دواړه ورکول کېږي.

ج: که د مړي اولاد (۱) نارینه وي او که ښځینه او یا له هغه نه کښته موجود نه وي، نو په داسې حالت کې پلار یوازې عصبه دی او معلومه برخه په دې حالت کې نه ورکول کېږي، بلکې ټول مال وړي.

۲- صحیح نیکه

نوموړی د پلار د نشتوالي په صورت کې د پلار په ډول دی، خو په څو صورتونو کې ورسره توپیر لري چې د میراث په کتابونو کې یې تفصیل موندل کېږي.

که چېرې د مړي پلار او نیکه دواړه پاتې شي. د نیکه حق ساقط او مال ټول د پلار دی.

۳- اخیافي (مورنی) ورور او خور: څرنگه چې اخیافي ورور او خور د میراث په وېش کې سره یو شان دي او کوم توپیر نه لري، نو د دواړو احوال یو ځای ذکر کېږي که څه هم په حقیقت کې هر یو یې جلا صنف گڼل کېږي او درې احواله لري:

الف: که یو اخیافي ورور یا یوه اخیافي خور وي برخه یې شپږمه ($\frac{1}{6}$) ده.

ب: که دوه یا زیات وي دریمه برخه ($\frac{1}{3}$) اخلي. نارینه او ښځې یې په استحقاق او تقسیم کې یو شان دي.

ج: که د مړي زوی یاله هغه نه ښکته پاتې شي اخیافي ورور او خور ساقطیږي.

۴- زوج (مېړه) دوه حالته لري.

۱ - د اولاد کلمه نارینه او ښځینه دواړو زیرندو ته شامله ده .

الف: که چېرې د هغه مړه شوې ښځه اولاد ولري، نو مېړه ته د ښځې د متروکې څلورمه ($\frac{1}{4}$) ورکول کېږي.

فعالیت

د میراث د آیتونو څخه هغه برخه ذکر کړئ چې د ښځې او خاوند میراث پکې له شرطونو سره ټاکل شوی.

ب: او که مړه شوې ښځه اولاد ونه لري، نومېړه ته یې نیمایي ($\frac{1}{2}$) متروکه ورکول کېږي.

فعالیت:

د نصف، ربع او ثلث خاوندان څوک دي؟

۱. د وارثانو لپاره ټاکل شوې برخې څو دي؟ بیان یې کړئ.
۲. پلار څو احواله لري؟ واضح یې کړئ.
۳. صحیح جد تعریف کړئ؟
۴. د اخیافي خویندو او وروڼو احوال ولیکئ.
۵. زوج څو احواله لري؟ بیان یې کړئ.

د ښځينه ذوي الفروضو احوال

هغه ښځې چې څرگندې برخې لري اته (۸) دي.

(۱) ښځه (ماندينه).

ښځه هم د مېړه په شان دوه حالته لري:

الف: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې نه وي. ښځې ته د مېړه له مال څخه څلورمه ($\frac{1}{4}$) برخه رسېږي.

ب: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې وي، ښځې ته د مېړه له مال څخه اته ($\frac{1}{8}$) برخه ور رسېږي. که له مېړي څخه له يوې نه زياتې ښځې پاتې شي، دوی ټولې په همغه ټاکلې برخه ($\frac{1}{4}$) یا ($\frac{1}{8}$) کې سره شریکې دي.

۲- لور

لور درې حالته لري

الف: که له مېړي څخه يوه لور پاتې شي د متروکې نيمايې ($\frac{1}{2}$) برخه په ميراث وړي.

ب: دوو يا زياتو لوڼو ته د متروکې دوه ثلثه ($\frac{2}{3}$) ورکول کېږي.

ج: که چېرې له مېړي څخه زامن او لوڼې دواړه پاتې شي، نو بيا لوڼې عصبه گرځي او يو ورور د دوو خویندو اندازه اخلي. دمثال په توگه: که يو هلک او يوه نجلی پاتې شي د متروکې ($\frac{2}{3}$) د هلک او ($\frac{1}{3}$) د نجلی حق کېږي.

فعاليت: پورتنی حالات عملاً په ټولگي کې تمثيل کړئ.

۳- د زوی لور

که له مېړي څخه زوی اويا دوه لوڼې پاتې وي، نو د زوی لور له ميراث څخه محرومېږي او په نورو مواردو کې مېراث ورکول کېږي چې تفصيل يې د ميراث په کتابونو کې ذکر دی.

۴- سکه خویندې (هغه چې د پلار او مور دواړو څخه وي)

سکه خویندې پنځه احواله لري

الف: یوې ته نیمايې ورکول کېږي.

ب: دوه یا زیاتو ته ثلثان ($\frac{2}{3}$) ورکول کېږي.

ج: که سکه ورور وړ سره وي عصبه کېږي او ورور د دوو خویندو برابره برخه اخلي.

د: که چېرې د مړي د زوی لور وړ سره پاتې وي، دوی عصبه گرځي.

ه: که چېرې د مړي پلار پاتې شوی وي د خور حق ساقطېږي.

۵- د پلار له خوا خویندې

علاتي خویندې د اعیاني وروڼو او خویندو د نه شتون په صورت کې د اعیاني خویندو په ډول دي، خو په ځینو مواردو کې فرق لري چې د میراث په کتابونو کې په تفصیل سره بیان شوي.

۶- مور

مور درې احواله لري

الف: مور هغه وخت سدس ($\frac{1}{5}$) اخلي چې د مړي زوی یا لمسی موجود وي که څه هم ترې

ښکته وي او یا دا چې دوې یازياتي خویندې یا وروڼه له هر حیثه چې وي موجود وي.

ب: د ټول مال ثلث ($\frac{1}{3}$) هغه وخت اخلي چې له پورته ذکر شوو اشخاصو څخه یو هم

موجود نه وي.

ج: د پاتې مال ثلث ($\frac{1}{3}$) هغه وخت اخلي چې یو له زوجینو څخه ورسره وي او دا یوازې

دا لاندې دوه صورتونه لري چې په دې ډول دي.

۱- مثال: چې ښځه مړه شي، مېړه، پلار او مور ورڅخه پاتې شي، د ټول مال نیمايې

دمېړه، د پاتې مال دریمه برخه دمور او دوه دریمې یې په عصوبت دپلار کېږي.

اصل مسأله له: ۲ ضرب ۳ = ۶ درې برخې (نیمې د هغو) د مېړه لپاره اوله نیم څخه پاتې

مور ته ثلث یعنې یوه برخه او د پلار لپاره دوه برخې دي.

ښځه ۳ ضرب ۲ = ۶

مړی

مېړه	مور	پلار
۳	۱	۲

۲- مثال: چې مېړه مړ شي، ښځه، پلار او مور ورڅخه پاتې شي، ښځې ته د ټول مال څلورمه، مور ته د پاتې مال دريمه او نور په عصوبت د پلار کيږي.

مېړه ۴

مړی

ښځه پلار مور

۱ ۲ ۱

په پورته دواړو مواردو کې مور یو د زوجینو له فرض څخه وروسته د پاتې مال دريمه برخه اخلي.

۷- جده (نیا): صحیح جده^(۱) $(\frac{1}{6})$ برخه میراث وړي. د مور په شتون ټولې جدې ساقطیږي او د پلار په شتون یوازې د پلار له خوا نیا له میراث څخه محروميږي. د جدو نور احوال د میراث په کتابونو کې موندل کېږي.

۸- اخیافي خور

د اخیافي خور حالات د اخیافي ورور په حالاتو کې ذکر شوي دي.

۱- د لور احوال بیان کړئ.

۲- زوجه څو حالته لري؟ واضح یې کړئ.

۳- اعیانی خویندې څو احواله لري؟ بیان یې کړئ.

۴- مور څو احواله لري؟ واضح یې کړئ.

۵- آیاجدات هر وخت د میراث حق لرونکې وي او که څنگه؟

۱ _ صحیح جده هغې انې ته ویل کېږي چې مړي ته په نسبت کې یې فاسد جد راغلی وي، لکه: د پلار مور، یا د پلار د پلار مور یا د مور د مور مور، او مور د پلار مور صحیح جده نه ده هغې ته رحمې یا فاسده جده ویل کېږي.

عصبات

د عصباتو د ميراث قاعده

له مړي څخه د عصباتو د ميراث استحقاق هغه ته د درجې د نژدېوالي او لېرې والي پر اساس ټاکل کېږي. هر څوک چې په درجه کې مړي ته نژدې وي لومړی حق د هغه دی او بيا ورپسې نژدې چې ترتيب يې په دې ډول دی.

۱- د مړي فرع يعنې زامن که څه هم ترې راښکته وي.

۲- د مړي اصل يعنې پلار که څه هم ترې پورته وي.

۳- د مړي د پلار جزء يعنې وروڼه که څه هم ترې کښته وي.

۴- دمړي د نيکه جزء يعنې کاکا او زامن يې که څه هم ترې کښته وي.

که له مړي څخه داسې عصبه پاتې شي چې په مرتبه او درجه کې سره برابر وي. بيا د قرابت (نژدې والي او خپلوی) قوت اعتبار لري. يعنې چې له دوو خواوو له مړي سره قرابت ولري، هغه مقدم دی، له هغه نه چې له يوه پلوه قرابت ولري، لکه: وروڼه چې مړي ته په درجه او مرتبه کې يو برابر دي، خو په قوت او قرابت کې سره توپير لري. مثلاً ځينې اعياني وي او ځينې علاتي وي.

علاتي وروڼه د اعياني وروڼو د موجوديت په صورت کې له ميراث څخه محروم دي، ځکه اعياني قرابت له علاتي نه قوي دی. حتی که اعياني خور د مړي د لور په سبب عصبه شوي وي، هم د علاتي وروڼو د ميراث مانع گرځي، ځکه چې قرابت يې له علاتي ورور څخه قوي دی.

فعاليت

د عصباتو ترتيب په ژوندي مثال سره روښانه کړئ.

حجب

حجب په لغت کې منع ته وايي او په اصطلاح کې حجب دې ته وايي چې يو ټاکلی شخص د بل ټاکلي شخص د موجوديت له کبله له ټول او يا يوې برخې ميراث څخه بې برخې شي.

حجب په دوه ډوله دی.

۱- دنقصان حجب.

۲- د حرمان حجب.

د نقصان حجب: دې ته وايي چې يو څوک د بل چا د موجوديت له کبله په جز يي توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان حجب: دې ته وايي چې يو انسان د بل انسان د موجوديت له کبله په بشپړه توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان د حجب په نسبت ورته دوې ډلې دي. يوه ډله يې هېڅ حجب حرمان نه قبلوي او دا ډله دغه شپږ کسان دي لکه:

۱- زوی

۲- پلار

۳- مېړه

۴- لور

۵- مور

۶- ښځه

له دې پرته نور وارثان په يوه حالت کې مستحق او په بل حالت کې محروم گڼل کېږي.

فعاليت

داسې درې ډلې وارثان ذکر کړئ چې ځينې وخت په کلي توگه له ميراث څخه محرومېږي

۱ د عصباتو ترمنځ د ميراث د استحقاق قانون روښانه کړئ.

۲- حجب تعريف او په څو ډوله دی ؟

۳- د حرمان حجب کوم حجب ته وايي ؟

۴- هغه کومه ډله خلک دي چې هېڅ وخت له ميراث څخه نه محرومېږي ؟

د برخو (سهمونو) مخرجونه

د برخو د خاوندانو په بحث کې یادونه و شوه چې ټولې ذکر شوې برخې د خدای ﷻ په کتاب کې شپږ دي چې بیا په دوو ډولونو ویشل شوي دي. لومړی ډول یې نصف، ربع او ثمن دی. او دویم ډول یې ثلثان، ثلث او سدس دی.

څرنگه چې ذکر شوې برخې ټولې یو کسري عدد جوړوي، که هره یوه ځانته موجوده شي، نو د برخو مخرجونه د هغه کسر مخرج دی. د نصف مخرج دوه، د ربع مخرج څلور، د ثمن مخرج اته، د ثلثان او ثلث مخرج درې او د سدس مخرج شپږ دی.

که په مسأله کې د یوې نوعې له برخو څخه دوې یا درې برخې موجودې شي، نو هر عدد چې د جزء لپاره مخرج وي هغه عدد د هغه جزء د ضعف (دوه برابره) او د کمزوري لپاره هم مخرج وي.

د مثال په ډول: په لومړي ډول کې چې نصف، ربع او ثمن دی. ثمن د ربعي جزء دی. کوم عدد چې د ثمن لپاره مخرج وي یعنې (۸) نو د اته عدد د ثمن د ضعف ($\frac{1}{4}$) او د ضعف ضعف ($\frac{1}{16}$) لپاره هم مخرج دی.

همدارنگه په دویم ډول کې د سدس مخرج (۶) دی، نو همدا عدد د ثلث او ثلثان لپاره هم مخرج دی. که د لومړۍ نوعې نصف د دویمې ټولې نوعې او یا یوې برخې سره په مسأله کې راشي، نو مخرج یې شپږ دی (مسأله له شپږو) نه کېږي. لکه: بنځه مړه شوه مېړه، مور او مورنۍ ورور ورڅخه پاتې شول.

۶		
مورنۍ ورور	مور	مېړه
شپږمه	دریمه	نیمایي

(۱) (۲) (۳)

د زوج لپاره نصف، د ام لپاره ثلث او د اخ لأم لپاره سدس دی چې اصل (مسأله له شپږو) نه کېږي.

که د لومړۍ نوعې څخه ربهه د ټولې دویمې او یا یې له ځینو برخو سره راشي د مسألې
مخرج (۱۲) کېږي، لکه: په دې مسأله کې: سړی مړ شو ښځه، پلارنۍ او سکنۍ خویندې
ورڅخه پاتې شوې. ۱۲

مړی

ښځه پلارنۍ خویندې سکنۍ خویندې

ربع سدس ثلثین

(۳) (۲) (۸)

که د اولې نوعې ثمن له ټولې دویمې نوعې او یا یې له ځینو برخو سره په مسأله کې
راشي د مسألې مخرج له (۲۴) څخه کېږي، لکه: په دې مسأله کې: شخص مړ شو ښځه،
مور، دوه لونې او تره ورڅخه پاتې شول.

۲۴

مړی

ښځه مور دوه لونې تره

ثمن سدس ثلثان عصبه

(۳) (۴) (۱۶) (۱)

له ذکر شوي بیان څخه څرگندېږي چې د میراث د مسألې مخرج به له لاندې مخرجونو
څخه بهرنه وي.

(۲-۳-۶-۴-۸-۱۲-۲۴) نو د میراث د مسألو لپاره مخرجونه (۷) اووه ټاکل شوي او
سهمونه شپږ دي.

۱- د ذوی الفروضو ټولې ټاکل شوې برخې څو دي؟

۲- نصف له لومړۍ نوعې څخه چې له ټولې دویمې نوعې یا ځینو برخو سره گډ شي
مسأله د څو نه کېږي؟

۳- ربع چې په مسأله کې له ثلث او سدس سره یو ځای شي مسأله د څو نه کېږي؟

۴- ثمن چې له دویمې نوعې سره یو ځای شي د مثال په راورلو سره مسأله توضیح کړی.

۵- د میراث د مسألو لپاره ټول مخرجونه څو دي؟

عول

عول په لغت کې میلان او ظلم ته وايي چې د غلبې په معنا هم استعمالیږي. د میراث په اصطلاح کې عول دې ته وايي چې د سهمونو اندازه د مخرج په پرتله زیاته شي یعنې کله چې د مسألې مخرج معلوم او د وارثانو سهمونه ټول سره جمع شي د سهمونو مجموعه د مسألې له مخرج څخه تېری وکړي، نو دې حالت ته په میراث کې عول وايي. د لومړي ځل لپاره حضرت عمر رضی الله عنه پر عول باندې حکم کړی دی، ځکه د ده په زمانه کې داسې مسأله پېښه شوې وه، لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او پلارنۍ خور ورڅخه پاتې شول.

اصل مسأله ۶ عول یی ۸ اته

مړی

مېړه	مور	پلارنۍ خور
نصف	ثلث	نصف
۳	۲	۳

په پورته مسأله کې نصف له لومړۍ نوعې څخه د دویمې نوعې له ثلث سره ګډ شوی، نو ځکه مسأله له شپږو څخه پیلېږي. د شپږو نصف چې (۳) دی د زوج لپاره دی او ثلث یې دوه دی چې د مور لپاره دی، نصف یې (۳) دی چې د اخت لاب لپاره دی او د ټولو مجموعه $۳+۲+۳=۸$ کېږي یعنې د سهمونو مجموعه اته او د مسألې مخرج شپږ دی نو ځکه مسأله عول کوي له شپږو نه اتو ته چې د مړي متروکه به اته برخې شي او په پورته ډول به سهام هر وارث ته ورکړی شي.

حضرت عمر رضی الله عنه له نورو صحابه وو کرامو سره چې حضرت عثمان رضی الله عنه، حضرت علي رضی الله عنه، حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه له هغې جملې څخه وو مشوره وکړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه عول ته اشاره وکړه او نور و ټولو یې تائید وکړ او هیچا مخالفت و نه کړ. هماغه و چې د مړي متروکه په اتو برخو په پورتنی ترتیب و ویشل شوه. نو ځکه یې مشروعیت ثابت دی او د هغه مطابق په عولیه مسألو کې اجراء کېږي.

فعالیت

بناغلی بنوونکی دې د زده کوونکو په مرسته دا لاندې مسألې وڅیړي چې عول کوي او که نه او هم دې مخرج ورته وټاکي.

۱ - سپری مړ شو یوه بنځه، څلور لونې، پلار او مور ورڅخه پاتې شول.

۲ - بنځه مړه شوه مېړه، دوه لونې، پلار او مور ترې پاتې شول.

۳ - بنځه مړه شوه یوه خور، مېړه، پلار او مور ترې پاتې شول.

۴ - سپری مړ شو، دوه بنځې، دوه لونې، مور او پلار ترې پاتې شول.

۱ - عول تعریف کړئ.

۲ - د لومړي ځل لپاره عول د چا په زمانه کې رامنځ ته شو؟

۳ - داسې یوه مسأله جوړه کړئ چې له دولسو څخه یې دیارلسو ته عول کړی وي.

د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق

او تباين پېژندل

په ځينو مسايلو کې داسې پېښېږي چې په يوې يا څو ډلو باندې برخې پوره نه تقسيمېږي بلکې کسري وي. د دې لپاره چې هر چا ته پوره پوره برخې ورسېږي او کسر پيدا نه شي، نو تصحيح ته اړتيا محسوسېږي او تصحيح د عددونو پر تماثل، تداخل، توافق او تباين باندې بناء کېږي، نوځکه له تصحيح څخه لومړی د دوی پېژندل ضرور دي.

تماثل: د هغو دوو يا زياتو عددونو ترمنځ نسبت ته ويل کېږي چې هغه عددونه سره مساوي وي، لکه: پنځه پنځه يا درې درې او داسې نور.

تداخل: د اعدادو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې يو په بل کې دننه وي، لکه: ۲ او ۴، ۳ او ۶ او داسې نور، داسې هم ويلای شو: هغه عددونه چې وړوکی يې په لوی پوره تقسيم شي، لکه: ۷ او ۲۱ او نور تداخل بلل کېږي.

توافق: د عددونو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې که يو عدد بل عدد ته متوجه کړی شي هغه نه محوه کوي، ليکن دريم عدد هغه دواړه محوه کوي، لکه: ۸ او ۲۰. اته چې شلو ته متوجه شي په دوه کرته ۱۶ جدا کېږي او څلور باقي پاتې کېږي، خو څلور چې شلو ته متوجه کړو په پنځه کرته او چې اتو ته يې متوجه کړو په دوه کرته يې تماموي، نو اته او شل په څلورو (بالربع) توافق لري، ځکه هغه عدد چې دا دواړه محوه کوي (۴) دی.

تباين: د دوو عددونو ترمنځ هغه نسبت ته وايي چې يو بل نه محوه کوي او دريم عدد يې هم نه شي محوه کولای، لکه: ۹ او ۲۰ چې د دوی ترمنځ تباين موجود دی.

فعاليت

د لاندې عددونو تر منځ نسبت ذکر کړئ.

[۷، ۷ / ۸، ۲۶ / ۱۱، ۹ / ۵، ۲۰]

د عددونو تر منځ د توافق او تباين د پېژندلو طريقه:

له لوی عدد څخه وړوکی تفریق کيږي، تر څو مفروق منه له مفروق عدد څخه پاتې شي، له هغه وروسته کم عدد له ډېر عدد څخه تفریق کيږي، همدا عملیه په همدې بڼه دوام پیدا کوي، تر څو دواړه عدده سره یو شي.

که د دوی اتفاق په یوه و، د دوی تر منځ تباين دی، که په دوو متفق شول، نو په نصف توافق دی، که په دریو متفق شول، نو توافق یې په ثلث دی او که په څلورو متفق شول، توافق یې په ربع دی، همداسې تر پایه پورې دوام پیدا کوي.

۱. تماثل تعریف او مثال یې بیان کړئ.
۲. د تداخل تعریف او له مثالو سره یې ولیکئ.
۳. توافق سره له مثالو واضح کړئ.
۴. د تباين تعریف او د یوه مثال په ترڅ کې یې ولیکئ.
۵. د اعدادو تر منځ د توافق او تباين د پېژندلو طريقه و وایاست.

تصحیح

تصحیح له صحت څخه اخیستل شوې چې صحت روغتیا ته وايي. ناروغۍ ضد ده او د میراث د علم په اصطلاح کې تصحیح عبارت ده له کوچني عدد نه د برخو اخیستل په داسې ډول سره چې د مستحقینو په برخو کې کسر واقع نه شي. د مسایلو تصحیح په اصل کې د ریاضي د علم برخه ده او د میراث په علم کې د اړتیا له کبله په تفصیل سره راغلې چې هغه په دې لنډ بحث کې نه ځایيږي، خو د بېلګې په ډول یې دوه مثاله راوړو:

لومړی مثال: که د هرې ډلې برخې د هغې ډلې پر وارثانو باندې پوره وېشل شي او هېڅ کسر پکې رانه شي، نو اصل مسأله په خپله تصحیح ده او کوم ضرب ته اړتیا نه لري، لکه: چې شخص وفات شي، پلار، مور او دوه لوڼه ورڅخه پاته شي، د مور یې شپږمه، د لوڼو یې دوه ثلثه او باقي یې په عصوبت د پلار کيږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴

دویم مثال: کله چې د برخو په وېش کې په یوې برخې باندې کسر واقع شي او دسهامو او د رؤوسو تر منځ یې توافق موجود وي، نو د رؤوسو وفق د مسألې په اصل کې ضربوو، د ضرب حاصل د مسألې تصحیح جوړيږي، او د هرچا برخه چې په مضروب کې ضرب شي حاصل یې د تصحیح څخه د هغوی برخه ده، لکه: شخص مړ شو پلار، مور او لس لوڼې ورڅخه پاتې شوې.

اصل مسأله ۶ ضرب ۵ = ۳۰ تصحیح ۳۰ ده

مړی

پلار	مور	لس لوڼې
۵ = ۵ ضرب	۱ = ۵ ضرب	۴ = ۲۰ ضرب

څلور په لسو پوره نه تقسېمېږي او نسبت د څلورو او لسو ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د لسو نيمايي چې پنځه دي بايد په اصل مسأله کې چې شپږ دي ضربوو، د ضرب حاصل يې (۳۰) کېږي چې همدغه د مسألې تصحيح ده.

فعاليت

- لاندې مسايل دې په داسې ډول حل شي چې د هېڅ وراث برخه کسر ونلري:
- ۱- سړی مړ شو دوه ښځې، شپږ لوڼې، درې زامن، پلار او يا مور ترې پاتې شول.
 - ۲- ښځه مړه شوه، مېړه، درې خويندې او يو لمسی يې وراثان دي.
 - ۳- ښځه مړه شوه دوه مورني وروڼه، پلار، مور او خاوند يې وراثان دي.

- ۱- د تصحيح لغوي او اصطلاحي معنا بيان کړئ.
- ۲- که د هرې طایفې برخې په وراثانو پوره ووپشل شي د تصحيح صورت څرنگه دی؟ واضح يې کړئ؟
- ۳- که د يوې ډلې وراثانو د برخو وپشل کسري شي، د برخو او وراثانو د شمېر ترمنځ موافقت وي، د مسألې تصحيح به په څه ډول وشي؟ د يوه مثال په ترڅ کې يې واضح کړئ.
- ۴- يوه داسې مسأله له خپل فکر څخه حل کړئ چې په هېڅ طايفه کسر نه وي راغلی.

د وارثانو تر منځ د متروکې د تقسیم طریقه

کله چې د مړي متروکه د مړي په وارثانو باندې وېشو، لومړی باید متروکه په نقدو (افغانیو) وایرول شي، له دې وروسته به د وارثانو لپاره د مسألې تصحیح وشي، بیا د مسألې د تصحیح او متروکې تر منځ په نسبت وکتل شي. که چېرې د متروکې او تصحیح ترمنځ نسبت تباین و، نو کومه برخه چې د هر وارث لپاره د تصحیح له مسألې نه رسیږي، هغه به په ټوله متروکه کې ضربوو او د ضرب حاصل به پر تصحیح د مسألې باندې تقسیموو. د مثال په توګه: که یو تن مړ شي، پلار، مور او دوه لوڼې ترې وارثان پاتې شي او ترکه (۷) دیناره وي، نو د تقسیم عملیه په لاندې توګه تر سره کېږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوې لوڼې
۱	۱	۴

دلته اصلي مسأله (۶) او متروکه (۷) دیناره ده چې پر (۶) پوره نه وېشل کېږي او نسبت د ۶ او ۷ ترمنځ تباین دی، نو د پلار لپاره له اصلي مسألې څخه یوه برخه ده. یو به په (۷) کې ضرب کړو او حاصل ضرب (۷) به د مسألې پر تصحیح (۶) ووېشو، حاصل تقسیم چې $(1\frac{1}{6})$ کېږي د پلار برخه شوه.

همدارنګه د مور حق $(1\frac{1}{6})$ دیناره کېږي.

د لور برخه د مسألې څخه دوه ده، کله چې په متروکه کې ضرب شي ۱۴ کېږي، که په شپږو ووېشل شي دوه صحیح یو پر درې دیناره هرې یوې لور ته رسیږي.

فورمول

ترکه \times سهم هر وارث

تصحیح مسأله

او که د مسألې د تصحيح او متروکې ترمنځ نسبت توافق وي، نو بايد د هر وارث برخه د متروکې په وفق کې ضرب او د تصحيح پر وفق باندې ووېشل شي، حاصل تقسيم د هر وارث برخه جوړوي.

فورمول: $\text{وفق ترکه} \times \text{سهم هر وارث}$

وفق تصحيح

مثلا: که په پخوانۍ مسأله کې متروکه (۸) دينار وه.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لونې
شپږمه	شپږمه	ثلثان
۱	۱	۴

دلته گورو چې د (۶) او (۸) ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د هر وارث برخه بايد د متروکې په نيمايې کې ضرب شي او بيا د ضرب حاصل د تصحيح په نيمايې ووېشل شي. د پلار لپاره له اصل مسئلې نه يو او نيمايې د متروکې (۴) دي. $4 \times 4 = 16$ کيږي، کله چې د مسئلې پر نيمايې (۳) ووېشل شي ۱۶،۳۳ کيږي. همدارنگه د مور برخه ۱۶،۳۳ دينار ده. د يوې لور برخه چې له مسئلې نه دوې برخې ده، هم د متروکې په نيمايې (۴) کې ضرب کيږي $4 \times 8 = 32$ کيږي چې کله د تصحيح پر نيمايې (۳) باندې ووېشل شي خارج قسمت ۲۶،۶۶ کيږي چې د هرې لور برخه جوړوي.

فعاليت

يو لک او شل زره افغانۍ پر لاندې وارثانو ووېشئ.
پر مېړه، درې زامنو، څلورو لونو، پلار او مور.

تخارج

تخارج له خروج څخه اخېستل شوی دی او د ميراث د علم په اصطلاح کې تخارج د وارثانو ترمنځ هغه سوله ده چې کوم وارث د وارثانو له ډلې څخه د يو ټاکلي شي په اخيستلو سره ځان له منځه وباسي او خپله برخه نورو وارثانوته پرېږدي، دا کار روا دی په دې شرط چې ټول وارثان ورباندې راضي شي، نو که کوم وارث په يوه شي له متروکې څخه له نورو وارثانو سره سوله وکړي د هغه وارث برخه به د تصحيح د مسألې څخه طرح او پاتې متروکه به په پاتې برخو ووېشل شي، لکه چې مېړه د متروکې له مال څخه په يوه شي سوله وکړي، لکه: په دې مسأله کې: ښځه مړه شوه مېړه، مور او تره ترې پاتې شول.

د مسألې اصل له مېړه سره ۶

مړی

مېړه	مور	تره
نصف	ثلث	عصبه
۳	۲	۱

کله چې زوج په يوه شي سره سوله وکړي، نو له متروکې څخه هغه شی غورځول کېږي او پاتې متروکه په پاتې برخو چې د مور برخه (۲) او د تره برخه (يوه) ټولې درې برخې وي وېشل کېږي، دوه برخې د مور او يوه برخه د تره کېږي او يا په دې مسأله کې:

مسأله ۸ ضرب $۴ = ۳۲$

مړی

ښځه	۴ زامن
ثمن (اتمه)	عصبه
۱ ضرب $۴ = ۴$	۷ ضرب $۴ = ۲۸$

که یو زوی پر یوه شي سوله وکړي او له منځه ووځي، نو د یوه زوی برخه (۷) ده او کله چې (۷) له (۳۲) څخه کم شي (۲۵) پاتې کېږي، نوڅلور برخې (۲۱) برخې درې زامنو ته چې د هر یوه زوی لپاره (۷) رسېږي ورکول کېږي.

۱. متروکه پر وارثانو باندې څرنگه وېشل کېږي؟ طریقه یې واضح کړئ.
۲. که یو سړی مړ شي او متروکه (۲۴) افغانی وي د هر وارث برخه څو کېږي؟
۳. تخارج تعریف کړئ.
۴. که یوه ښځه مړه شي او له دې څخه مېړه، موراو تره پاتې شي او مېړه سره په یوه شي جوړه راشي او له خپلې برخې څخه تېر شي، نوره متروکه څنگه ویشل کېږي؟

د

رد په لغت کې رجوع او بېرته گرځولو ته وايي او په اصطلاح کې د عصبه و، د نشتوالي په صورت کې ذوي الفروضو ته د متروکې پاتې برخه د هغوی د برخو په اندازه، ورکول دي.

د عول په عکس په رد سره د ذوی الفروضو برخې زیاتېږي او اصلي مسأله کمېږي، خو په عول کې اصلي مسأله زیاتېږي او د ذوی الفروضو برخې کمېږي.

رد زوج او زوجې ته نه ورگرځي لومړی مثال: یو څوک مړ شو او دوې لومې ورڅخه پاتې شوې. اصل مسأله له ۳ څخه ده خو ۲ ته ردېږي

مړی

دوه لومې

یعنې ټول مال به په دوو لومو وېشل کېږي. دویم مثال: ښځه مړه شوه مېړه او درې لومې ورڅخه پاتې شوې. مسأله د ۱۲ څخه ده، خو رد به یې ۴ ته کېږي

مړی

۳ درې لومې

مېړه

ثلثان

ربع

۸

۳

$۱۱ = ۸ + ۳$ یوه برخه زیاتېږي، هغه بېرته یوازې لومو ته ورکول کېږي چې د لومو برخه (۹) کېږي چې هرې لور (۳) برخې رسېږي، کله چې د اختصار عملیه تر سره شي، نو مسأله (۴) رد کېږي.

حمل

د مړي د نورو وارثانو په اړه د متروکې ټول مسایل پخوا ذکر شول، خو که چېرې د وارثانو په ډله کې د مور په گډه کې حمل هم شامل وي، نو د مړي متروکه به په وارثانو تقسیم او د حمل برخه به موقوفه پاتې شي.

د حمل لپاره د برخې په موقوف پرېښودو کې علماء ډېر اختلاف لري، خو په دې خبره فتوی ده چې په یوه زوی یا یوه لور کې چې د هر یوه برخه ډېره وي، هغه به موقوفه پاتې کېږي او کله چې ماشوم پیدا شي، که د ټول موقوفه مال مستحق وي هغه به ورکړي او که د ټول موقوفه مال مستحق نه وي خپله ټاکلې، حصه به ورکړل شي او چې د هر وارث د برخې څخه زیاته اندازه موقوفه پرېښودل شوې وي هغه به وارث ته ورکول کېږي.

۱- لاندې مسایل حل کړئ:

- له مړي څخه درې خويندې او مور پاتې دي.
- د سړي د مرگ څخه وروسته څلور لوڼې او ښځه پاتې دي.
- له مړي څخه یوه لور، مور او ښځه پاتې دي.
- ۲- د رد معنا څرگنده کړئ.
- ۳- رد کومو ذوی الفروضو ته نه ورکول کېږي؟
- ۴- که چېرې د مړي په وارثانو کې د مور په گډه ماشوم وي څه به ورسره کېږي؟
- ۵- حمل ته به څومره برخه پرېښودل کېږي؟
- ۶- کله چې ماشوم وزېږېده د ده له برخې سره به څه پرېکړه کېږي؟

جهاد

د اسلام ټول قوانین ددې لپاره دي چې انسان په مادي او معنوي اړخونو کې پرمختګ وکړي او کمال ته ورسېږي، نو که د وګړو او ټولنې ایمان، استقلال، ابرو او عزت د تېري او ګواښ لاندې راځي، په وړاندې یې ستونزې او موانع رامنځ ته کېږي، د اسلام مبارک دین ددې موانعو د لرې کولو لپاره د ځانګړو احکامو په پام کې نیولو سره جهاد لازم کړی چې د مضمون په دې برخه کې به د جهاد تعریف او احکام ولولو، او له حکمتونو سره به یې اشنا شو.

د جهاد تعریف

جهاد په لغت کې د جهد له کلمې څخه اخېستل شوی چې د خپل قدرت او توان څخه نهايي کار اخېستلو ته وايي. په اصطلاح کې: د خدای ﷻ په لار کې په ځان، مال، ژبه او داسې نورو باندې مبارزه او کوشن جهاد بلل کېږي.^(۱)

د جهاد حکم

جهاد فرض کفایي دی، نو هر کله چې د اړتیا په وخت کې د خلکو یوه ډله جهاد کوي، له نورو څخه فرضیت ساقطېږي، خو که چېرې دښمن تېری وکړ او له اسلامي ټاټوبي او مسلمانانو څخه د دفاع او کافرو ته د ماتې ورکولو په خاطر ټولو مسلمانانو ته اړتیا وه، بیا جهاد فرض عین ګرځي.

د جهاد د رواوالي دلیل

- ۱- قرآن کریم: الله ﷻ فرمایي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ [التوبة: ۲۹] ژباړه: جګړه وکړئ له هغو کسانو سره چې په الله تعالی او د اخرت په ورځ ایمان نه لري.
- ۲- سنت: رسول الله ﷺ فرمایي: «الجهاد ماض إلى يوم القيامة» جهاد د قیامت تر ورځې پورې دوام لري.
- ۳- اجماع: ټول امت له پخوا څخه تر دې دمه د جهاد په فرضیت باندې د شرایطو د پوره کېدو په صورت کې اتفاق کړی.

۱- بدائع الصنائع

د جهاد تاريخي پس منظر:

رسول الله (ﷺ) په مکي دوران کې په هېڅ ډول پر عملي مقابلې لاس پورې نکړ، بلکې ديارلس کاله يې په صبر او زغم دين ته خلک راوبلل، په ژبنۍ بلنې او تمثيل سره يې اسلام د خلکو په زړونو کې ورځای کړ، په دې دور کې رسول الله (ﷺ) بدي په نېکۍ او کنځلې په خدا ځوابولې، د کفارو د ضرر رسونې او ځورونې مقاومت يې په سوله ييزه توگه کاوه. دده د مبارکو سترگو لاندې به مسلمانان ځورېدل او وژل کېدل، خو رسول الله (ﷺ) به دوی ته داسې لارښوونه کوله: "له جنگ څخه لاس واخلئ او لمونځ ته مخه کړئ". په دې هم د کفارو زړه نه سپړېده، بغض او کينه کې يې لېوالتی نه راته، بالاخره مسلمانان مجبور شول چې خپل کور او ځای پرېږدي او هجرت وکړي، حتی داسې ورځ هم راغله چې مشرکانو د مسلمانانو مال، ملکيت، ځمکې او فصلونه يې په خپلو منځونو کې ووېشل، خو بيا هم رسول الله (ﷺ) د کوم شکايت غېر پورته نکړ، د مشرکانو هر ډول سپکاوی يې وزغمه، ترڅو چې الله تعالی د خپلې تشريع مطابق - چې په نړۍ کې به د ظالم لاس نيوی په زور سره کېږي - خپل پېغمبر ته د جهاد کولو فرمان صادر کړ.

د جگړې اجازه

وروسته له دې چې مسلمانان په مدينه منوره کې ځای پرځای شول، په دويم هجري کال کې ورته د دفاع اجازه ورکړل شوه، لومړنی آيت چې په دې هکله نازل شوی په ډېره خوږه لهجه د جهاد د روا والي علت او حکمتونه بيانوي، فرمايې:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ۝ أُوذِيَ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۝ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتَّتْ صَوَامِعُ وَيَعٍ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ۳۸ - ۴۱]

ژباړه: (بېشکه الله (ﷻ) له مؤمنانو څخه دفاع کوي. پاک پروردگار هېڅ خيانت کار کافر نه خوښوي، هغوی ته د جنگ کولو اجازه ورکړل شوه چې نور ورته د جنگ لپاره راغلل، ترڅو و جنگيږي، خدای (ﷻ) د دوی په مرسته قادر او بس دی، دوی د خپل ښار او هېواد څخه په ناحقه په داسې حال کې ایستل شوي چې هېڅ جرم يې پرته له دې

چې ویل یې زموږ پروردگار الله (ﷺ) دی نه درلود. که چېرې خدای (ﷻ) یو پر بل دفع نکرې، ضرور به د راهبانو عبادتخونې، د عیسویانو کلیساوې، د یهودو معبدونه او هغه جوماتونه چې د خدای (ﷻ) نوم پکې ډېر یادېږي وړان شي، بېشکه الله (ﷻ) د هغه چا سره چې دده (د دین) ملگری دی، ملگریټیا کوي، بېشکه خدای (ﷻ) د ډېر قدرت خاوند او غالب دی. هغه کسان چې په ځمکه کې مو ورته قدرت (واک) ورکړ، لمونځونه دروي، زکاتونه ورکوي، نېکی ته بلنه کوي، د بدۍ نه منع کوي او د ټولو چارو پای الله (ﷻ) لره دی.

فعالیت

ځینې وایې: که چېرې د اسلام دین د رحمت دین وي، ولې د جنگ دستور ورکوي؟ جنگ خو بد شی دی، د هغه څه په رڼا کې چې تاسې ولوستل ځواب ورکړئ.

- ۱- جهاد لغتاً او اصطلاحاً څه معنا لري؟
- ۲- د جهاد حکم بیان کړئ.
- ۳- د جهاد د روا کېدلو دلیل وواياست.
- ۴- د جهاد د تاریخي پس منظر په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

د جهاد د رواوالي د حکمت په هکله څو کرښې مقاله ولیکئ.

د جهاد لاسته راوړنې

د جهاد تعريف، حكمت او پس منظر مو چې د اسلام ستر لارښود حضرت محمد (ﷺ) ورباندې مامور شوى ولوستل، اوس ښايې چې د جهاد موخې او د اسلام په پيل كې د جنگ د څرنگوالي په هكله هم څه ناڅه معلومات ترلاسه كړو.

د مسلمانانو د جهاد پايلې:

الله تعالى د تيرو دوو ايتونو په دوام كې فرمايې: **﴿الَّذِينَ إِِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾** [الحج: ٤١] ژباړه: دا هغه كسان دي چې مور دوى ته په ځمكه كې قدرت وركړ، نو لمونځ به دروي، زكات به وركوي، په ښو چارو به امر كوي، له بديو به منع كوي او د ټولو چارو پاى د الله په لاس كې دى.

پورتنى ايت مور ته رابښي چې مسلمانان قدرت ته ورسېږي، نو لاندې كارونه به تر سره كوي.

الف: د الله ﷻ عبادت به كوي. ځكه لمونځ د دين ستنه ده او له الله ﷻ سره د وصل صحيح رمز دى.

ب: يو له بل سره به مرسته كوي، ځكه زكات د اسلام پل دى او انسانان يو له بل سره يو ځاى كوي.

ج: امر بالمعروف نهې عن المنكر كوي. يعنې ځان په دې باندې متعهد كوي چې نيكي به خپروي او له بديو سره به مبارزه كوي.

د پېغمبر اکرم (ﷺ) جهاد

په اسلام كې جنگ د مقدساتو د دفاع، د ظلم د رېښو وچولو او پرې كولو په خاطر كيږي، د جنگ ميدان، د وژلو ميدان دى، خو بيا هم د اسلام د ځانگړو لارښوونو په رڼا كې چې په دې هكله يې كړې، كېداى شي د مړينو مخنيوى وشي. په صدر اسلام كې جنگونه په داسې معقوله توگه منظم شوي وو چې ډېره كمه وينه پكې توى شوې او لږ ځاني تلفات يې لرل، نو د دواړو خواوو (كافرو او مسلمانانو) د مړو شمېر په ټولو غزواتو كې چې د دويم هجري كال څخه پيل او تر نهم كال پورې وغځېدې د ۱۰۱۸ تنو څخه

ډېر نشو چې ۲۵۹ تنه مسلمانان او ۷۵۹ تنه کافر وژل شوي. په داسې حال کې چې په لومړۍ نړيواله جگړه کې ۷ ميليونه وگړي وژل شوي او ۲۱ ميليونه ټپيان شوي. په دويمه نړيواله جگړه کې چې کله د دواړو لورو وحشيان يو تر بله غېږ په غېږ شول د ۴۰ ميليونو څخه زيات انسانان ووژل شول، همدارنگه په روسيه کې د باطل کمونيستي نظام واگو ته د رسېدو لپاره تر پنځوسو ميليونو پورې انسانان ووژل شول.

فعاليت

د صدر اسلام جنگونه د شلمې پېړۍ له جنگونو سره پرتله او د دواړو جنگونو اسباب له پايلو سره بيان کړئ.

د جهاد ځينې موخې او حکمتونه

الف - دفاع

له پورتنۍ آيت څخه څرگندېږي چې اسلام خپلو پيروانو ته ددې اجازه ورکړې چې د هغه مخالف قدرت مخه ونيسي او له ځان څخه دفاع وکړي کوم چې د دوی شتون گواښوي او له منځه يې وړي، ترڅو يو مسلمان وکولای شي چې هوسا ژوند وکړي، د اسلام مبارک دين د حکمت په څنگ کې د مسلمانانو د قدرت او واک په شتون هم ټينگار کوي چې د دعوت او بلنې ملگرتيا وکړي. الله (ﷻ) فرمايې:

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ [التوبة: ۳۹]

ژباړه: او هغو سره تر هغې وجنگېږئ چې هېڅ فتنه پاتې نشي او سوچه دين د خداى شي.

ب - د مستضعفينو ازادي

په اسلام کې د جهاد يوه موخه د مظلومانو او کمزورو خلکو سره مرسته د دوی له حقوقو څخه دفاع او د عدالت قايمېدل دي، څنگه چې په قرآن کریم کې فرمايې:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ﴾ [النساء: ۷۵]

ژباړه: ولې د خداى (ﷻ) په لار کې د هغو بې وزلو سړو، ښځو او ماشومانو لپاره چې د ظلم او تېري لاندې دي نه جنگېږئ؟

همدارنگه ربعي بن عامر، رستم ته چې د فارسي قواوو سرلښکر دی داسې وايي: «اللّٰهُ ابْتَعَثَنَا وَاللّٰهُ جَاءَ بَنَا لِنُخْرِجَ مِنْ شَاءَ مِنْ عِبَادَةِ الْعِبَادِ إِلَى عِبَادَةِ رَبِّ الْعِبَادِ، وَمِنْ ضَيْقِ الدُّنْيَا إِلَى سَعَةِ الْآخِرَةِ»

ومن جور الأديان على عدل الاسلام» ژباړه: الله (ﷺ) موږ را لېږلي یو څو هغه خلک چې الله غوښتي وي، د بنده گانو له بندگۍ څخه د یوه خدای (ﷻ) عبادت ته، د دنیا د تنگیو څخه یې د هغې فراخی او د اديانو له ظلم څخه اسلامي عدالت ته راوکارو.

ج- د دعوت آزادي

د اسلام د سپېڅلي دين رسالت يو نړيوال رسالت دی، مسلمانان دا دنده لري چې د حق دا غږ د ټولو نړيوالو غوږونو ته ورسوي او په لارښوونو يې وپوهوي، لکه: څنگه چې الله (ﷻ) فرمايي:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

[آل عمران: ۱۱۰]

ژباړه: تاسو (اې د رسول الله ﷺ امته) غوره امت یاست چې د انسانانو لپاره را لېږل شوي یاست (ترڅو) په نېکۍ امر وکړئ، له بدۍ نه منع وکړئ او په الله (ﷻ) باور لرئ. بناء مسلمانان ددې لپاره لېږل شوي چې بشر ته لارښوونه وکړي.

پس هرکله چې زموږ د حق او حقيقي بلنې په وړاندې خنډونه رامنځ ته کېږي اسلام ددې موخې د ساتنې او د دعوت د آزادۍ د تامین لپاره مونږ ته د جهاد اجازه راکړې. دې ټکي ته باید څیر شو چې د حق او رېښتیني دعوت د تحمیلولو په خاطر جنگ او جگړه نشته، بلکې هرکله چې د حق دعوت د خپرولو په لار کې خنډ پیداشو او دا آزادي یې له منځه وړله، بیا د جگړې اعلان کېږي، تر څو هغه موانع چې بندگانو ته د الله تعالی د پیغام رسولو په لار کې موجودې دي له منځه یوسي.

- ۱- په صدر اسلام کې د جنگونو تلفات څومره و؟
- ۲- د کمونیستي نظام قدرت ته د رسېدو لپاره څومره کسان وژل شوي او ددې نظام پای څه شو؟
- ۳- د جهاد ځینې حکمتونه بیان کړئ.

د جهاد د موخو په هکله لس کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

څوک په جهاد مکلف دي؟

که چېرته جهاد فرض کفایي وي، هغه کسان چې د جنگ کولو توان ولري، کولای شي چې د مسلمانانو د امیر په اجازه په جگړه کې ګډون وکړي، خو کله چې جهاد فرض عین وګرځي، نو هغه څوک چې د جهاد کولو توان ولري په هغه جهاد فرض ګرځي. مسلحانه جهاد په کوچنیانو او معیوینو فرض نه دی.

له جگړې څخه وړاندې بلنه

سلیمان بن بریده رضی الله عنه له خپل پلار څخه روایت کوي: "رسول الله ﷺ به چې کله څوک د سرلښکر په توګه ټاکه، د تقوی او پرهیزګارۍ توصیه به یې ورته کوله او بیا به یې ورته وفرمایل: هرکله چې له خپل مشرک دښمن سره مخامخ شوې، هغه ته د درېو څیزونو بلنه ورکوه.

۱- که چېرې یې د هو ځواب درکړ، لاس ترې واخله.

۲- او که یې انکار وکړ، جزیه ترې وغواړه، که یې قبوله کړه، ته یې هم قبوله کړه او لاس ورڅخه ونیسه.

۳- او که جزیه یې هم ونه منله بیا له پاک پروردګار څخه مرسته وغواړه او ورسره جگړه پیل کړه. . .

فعالیت

آیا په اسلام کې جگړه د عقیدې د تحمیل په خاطر ترسره کېږي؟ د اسلام پیغمبر او د صحابه کرامو د سیرت په رڼا کې دا مسأله وڅېړئ او د (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) له حکم سره یې پرتله کړئ.

د جگړې په حالت کې د دښمن کوم کسان وژل کېږي؟ او کوم نه وژل کېږي: په جگړه کې د هغو کسانو وژل روا دي چې عملاً، فکرأ او یا مشورتأ په جگړه کې دخیل وي، خو د هغو کسانو وژل جواز نه لري چې په جگړه کې ګډون نه لري، لکه: بنځه، ماشوم، سپین ږيري، ناروغان، فلج، معلول، ګوډ، ږوند، هغه راهب چې په کلیسا کې عبادت کوي، هغه کسان چې کور یا معبد ته پناه یوسي، هغه کسان چې د جگړې وس نلري او هغه چې په خپلو پټیو کې په کرکيله بوخت وي، خو که چېرته عملاً په جگړې کې ګډون کوي یا په خبرو، فکر او مالي مرسته له کفارو سره همکار وي بیا یې وژل روا دي. په دې اړوند انس رضی الله عنه له رسول الله ﷺ څخه دا ډول توصیه روایت کوي،

فرمایي: "د خدای په نامه، د الله ﷻ او د رسول الله ﷺ د دین لپاره ولاړ شی، زاړه، ماشومان، ښځې او په عبادتخونو کې ناست کسان مه وژئ!"
له پورتنی حدیث څخه څرگندیږي چې د مسلمانانو د جگړې او مبارزې معیار د خدای ﷻ حکم او اسلامي ضوابط دي، نو که دې اصولو ته پاملرنه وشي هېڅ ظلم او جنایت نه رامنځ ته کېږي، یو بې گناه انسان، ښځه او ماشوم به نه وژل کېږي.

څه ډول جگړه روا ده؟

﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ [النساء: ۷۶]

ژباړه: چاچې ایمان راوړی د خدای ﷻ لپاره جهاد کوي، څوک چې کافر شوي دي د طاغوت په لاره کې جنگیږي.

په اسلام کې جگړه یوازې د الله ﷻ په لار کې ده، د هوی هوس، واک ته د رسېدو، په نورو باندې واکداري او د خاورې لاندې کولو لپاره جگړه کول جهاد ندی، په دې اړه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وشوه، که یو څوک د خپلې زړورتیا ښودلو لپاره جنگیږي، یا د ریا (ځان ښودنې) لپاره جنگیږي. کوم یو د خدای ﷻ لپاره دی؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْغَلِيَّةَ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ژباړه: څوک چې د خدای ﷻ د کلمې د پورته کولو لپاره جنگیږي، هغه د خدای ﷻ لپاره جنگ (جهاد) دی.

د قومیت او نژاد لپاره جنگ کول جایز نه دي

په نننۍ نړۍ کې ډېر جگړې د رنګ او نژاد پرستۍ په خاطر پېښیږي. خپل قوم په نورو قومونو غوره گڼي، عامه وژنه کوي، حال دا چې اسلام دا عمل محکوموي. رسول الله ﷺ فرمایي: «لَيْسَ مِنْنَا مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنْنَا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنْنَا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ» ژباړه: څوک چې خلک قومي تعصب ته رابلي هغه زموږ له ډلې څخه نه دی، څوک چې د قومي تعصب (نژاد پرستۍ) په خاطر جنگیږي هغه زموږ له ډلې څخه نه دی او څوک چې په دې تعصب کې مړ شو، زموږ څخه نه دی.

۱- څوک په جهاد مکلف دي؟

۲- رسول الله ﷺ د جگړې څخه نه وړاندې اسلامي لښکر ته څه لارښوونه کړې وه؟

۳- د جگړې په حالت کې د کومو کسانو وژل روا دي؟

۴- کوم ډول جنگونه حرام دي؟ روښانه یې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لوست یو ځل خپلو دوستانو او د کورنۍ غړو ته ولولي او لنډیز دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

د اسلام له نظره د جهاد ډولونه

جهاد د پياوړي او ځواکمن کونښن په معنا د اسلام له نظره په څو ډولونو وېشل کېدای شي چې له هغې جملې څخه ځينې يې عبارت دي له.

۱- مالي جهاد

مالي جهاد، د جهاد د نورو ډولونو د ملا تير جوړوي، ځکه هر ډول جهاد مالي امکاناتو ته اړتيا لري او که مسلمانان مالي جهاد ونه کړي، نور هر ډول جهاد ناشونی کېږي. له همدې کبله الله تعالی په قرآن کریم کې د ځان او مال قربانول، يو بل ته څېرمه ذکر کړي، د بېلگې په توگه په دې آيت کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ هُمْ الْجَنَّةَ﴾ [التوبة: ۱۱۱] ژباړه: يقيناً الله تعالی له مؤمنانو څخه د هغوی ځانونه او مالونه د جنت په مقابل کې اخيستي دي.

۲- د دعوت جهاد

دا جهاد په ژبه سره خلکو ته په پخو دلايلو د دين رسولو او په عملي بڼه د دين په ريښتينې توگه تمثيلولو سره سر ته رسېږي، مسلمانان بايد د كفارو، منافقينو، مشرکينو، ملحدينو او بې باکه او نا ملتزمو مسلمانانو په مقابل کې د اسلام حقانيت بيان کړي او لازمه ده چې داعي په خپلو کړو وړو هم د نورو لپاره بېلگه واوسي، خو د هغوی لپاره مقتدا جوړ شي نو په دې توگه به د حق دين خپور شي، او همدا لار د دين د خپرولو لپاره تر ټولو اغېزمنه لاره ده چې ټولو انبياوو کارولې او په هر مسلمان باندې لازمه ده په هر ډول ټولنه کې چې اوسېږي د رسول الله ﷺ په طريقه خلک بنو کارونو ته راوبولي او له بديو څخه يې منعه کړي.

الله تعالی فرمايلي: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ [آل عمران: ۱۱۰] ژباړه: تاسو تر ټولو غوره امت ياست د خلکو د گټې لپاره وېستل شوي ياست، په نېکۍ امر کوئ او له بدۍ څخه منعه کوئ او په الله ايمان لرئ.

البتة د دعوت په جهاد کې په داعي لازمه ده، خو له حکمت څخه کار واخلي، د دعوت په امورو کې ډېر مهم مخکې کړي، د خلکو په ځورونو او تکليف صبر وکړي او له هغې ټولنې او محيط څخه چې د دعوت پکې کوي با خبره واوسي.

۳- د علم او زده کړې جهاد

دا جهاد د مسلمانانو د علم په گانه باندې په پوښلو سره تر سره کېږي، خو ټول زيار وباسي ديني او نور گټور علوم چې هغو ته اړتيا لري زده کړي او په علمي فکري او کلتوري برخو کې د يو، کامل او هر اړخيز اسلامي تصور او ذهنيت خاوندان واوسي. په رواياتو کې له رسول الله ﷺ څخه را نقل شوي چې فرمايلي يې دي: د علم او پوهې په هکله يو بل ته لارښوونه کوئ، په علم کې خيانت د مال له خيانت څخه ډېر بد دی او هرو مرو به الله تعالى له تاسو څخه په دې هکله پوښتنه وکړي.

او الله تعالى فرمايلي: **﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾** [التوبة: ۱۲۲].

ژباړه: د مؤمنانو لپاره مناسب نه دي چې ټول دې ووځي، ولې له هرې سترې ډلې څخه يو څو کسان (د علم په زده کړه پسې) ونه وتل څو په دين کې پوهه تر لاسه کړي او خپل قوم ووپروي کله چې بېرته وروگرځي، څو (له ناوړه کارونو) ځان وساتي.

فعاليت

د دعوت او ښوونې په جهاد کې ځينې ارزښتناک ټکي شته چې بايد عملي شي، ښوونکي دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي او له زده کوونکو څخه دې وغواړي چې د پورتنی موضوع پايلې دې ټکي په ټکي وليکي او له دوی څخه دې وغواړي چې دغه موضوع په خپلو منځونو کې وڅېړي.

۴- سياسي جهاد

له دې جهاد څخه موخه د اسلام د عدل په اصولو د دولت جوړولو لپاره کوښښ کول دي، داسې دولت چې هلته حاکميت يوازې د الله تعالى وي، کله چې په اسلامي سيمو کې د دين احکام ترک شي او د مسلمانانو يو والی هېر کړای شي، نو په مسلمانانو لازمه

ده، خو کوبښن وکړي د اسلام د قوانینو تر سیوري لاندې د مسلمانانو د یووالي سره سره اسلامي حاکمیت په پښو ودروي.

۵- مسلحانه جهاد

د تورې په مټ د طاغوت او د هغه د پلویانو پر خلاف مبارزه کول دي، هغه طاغوتیان چې د الله تعالی د دین په وړاندې یې بیرغ اوچت کړی وي او د الله ﷻ بندگان په خپله بندګۍ نيسي، ظلم او فساد یې په مخ کې اچولی وي، کښتونه او نسلونه هلاکوي، د الله تعالی د دین له اقامې څخه مخنیوی کوي او د حق د بلنې په وړاندې خنډونه جوړوي. الله تعالی په دې هکله فرمایي: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ [البقرة: ۱۹۳] ژباړه: او له هغوی سره جګړه وکړئ تر هغه پورې چې فتنه پاتې نه شي او د ژوند نظام ټول د الله تعالی (د خوښې) شي.

او همدا رنگه فرمایي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ [التوبة: ۲۹] ژباړه: له هغو خلکو سره جګړه وکړئ چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان نه لري او د الله تعالی او رسول حرام کړی شوي خیزونه حرام نه ګڼي او د حق په دین رفتار نه کوي له هغو خلکو څخه چې کتاب ورکړی شوی تر هغه پورې (جګړه ورسره وکړئ) چې مغلوب شي او د عاجزي په حالت کې جزیه ورکړي.

هر کله چې جهاد مطلق ذکر شي، همدا وروستی معنا ورڅخه مراد کېږي، ځکه د جهاد کلمه په همدې معنا کې اصطلاحی شهرت لري، خو په هغه صورت کې چې له دې معنا څخه اړوونکې قرینه (نښه) شتون ولري، بیا بیا د قرینې د غوښتنې مطابق معنا ورڅخه اخیستل کېږي.

فعالیت

له نفس، شیطان او باندیني دښمن سره جهاد کول یو له بل سره څه تړاو لري؟

د مجاهدینو په بریالیتوب کې د ځان جوړوونې رول

په مورچلو کې د مجاهدینو د بریالیتوب بنسټیز ټکی له نفس او نفساني غوښتنو سره جهاد دی، هغه داسې چې څوک د خدای ﷻ په لار کې جنگیږي او خلک د خدای ﷻ دین ته رابولي، څه چې وایې هغه به په عمل کې پلي کوي، د هر څه نه وړاندې به د خپل نفس

د جوړولو کوښښ کوي، وروسته بیا له نورو سره مرستې ته لاس غځوي. په همدې خاطر رسول الله ﷺ فرمایي: «الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» ژباړه: مجاهد هغه څوک دی چې د خدای ﷻ په لار کې له خپل نفس سره جهاد وکړي. انسان د ټولنې یو جز دی، ټولنه له وگړو څخه جوړه شوې، نو هر څوک چې د جهاد د فریضې په ترسره کولو کې د هر څه نه لومړی د خپل ځان څخه پیل وکړي، ځان جوړ او اصلاح کړي، پرته له شکه دا ټولنه به له داسې پاکو وگړو څخه جوړه شي چې هېڅوک به یې د مقابلې ځواک ونه لري. نو په لنډ ډول ویلای شو، هر هغه څوک چې په جهاد اکبر کې بریالی شو، دا تن به ضرور په جهاد اصغر کې بریالی کیږي. که څوک په جهاد اصغر کې پاتې راغی جهاد اکبر کې یې بریالیتوب ناشونی دی، خو په ډېرو لږو حالاتو کې به څه مخ په وړاندې لاړ شي، خو پایلې ته رسېدل محال دي.

- ۱- د خدای ﷻ په لار کې جهاد په څو جبهو کې ترسره کیږي؟ نومونه یې واخلئ.
- ۲- د دعوت او جهاد لپاره له قرآن کریم څخه یو دلیل ذکر کړئ.
- ۳- د ښوونې د جهاد لپاره له قرآن کریم او حدیثونو څخه یو یو دلیل ذکر کړئ.
- ۴- مسلحانه جهاد شرح کړئ.
- ۵- سیاسي جهاد څه مفهوم لري؟
- ۶- د خپل ځان جوړول د مجاهدینو په بریالیتوب کې څه رول لري؟

د خپل ځان جوړولو او د خپل نفس د روزنې د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

سوله او احكام يې

دا مو ولوستل چې په اسلام کې جگړې د ډېر لوړ هدف په خاطر چې هغه د فکر او عقيدې ازادي ده ترسره کېږي، ترڅو انسانيت ته د کمال لارې پرانيستل شي. ددې لپاره نه کېږي چې ځمکې لاندې، انسانان غلامان او د ځمکې لاندې او باندې زېرمې ترلاسه کړي. هرکله چې سولې ته د تگ اړتيا محسوس شي، نو هغه بې پامه نه غورځول کېږي، ځکه سوله اساس او بنسټ دی، جگړه استثنايي حالت دی، قرآن کریم په دې هکله فرمايې: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [الانفال: ۶۱].

ژباړه: که چېرته هغوی سولې ته مایل شول، ته هم خپل میلان ښکاره کړه، په الله ﷻ توکل وکړه، بېشکه خدای ﷻ اورېدونکی او پوه دی.

د مسلمانانو ترمنځ سوله

ځينې وخت د مسلمانانو ترمنځ هم جگړه پېښېږي چې په دې حالت کې بايد سوله وشي، قرآن کریم په دې هکله فرمايې: ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ۱۰].

ژباړه: هرکله چې د مسلمانانو دوه ډلې سره په جگړه شي، د دوی ترمنځ سوله وکړئ، که يوه پر بله ظلم او تېری کوي (او سوله نه مني)، هغه ډله چې ظلم او تېری کوي، په مقابل کې يې ترهغه وخته وجنگېږئ چې سوله ومني او د خدای ﷻ حکم ته غاړه کېږدي، بيا د دوی ترمنځ عادلانه سوله وکړئ (له شرايطو سره سم)، له عدالت څخه کار واخلي، ځکه چې الله ﷻ عادلان خوښوي. نو کله چې دوه ډلې په خپل منځ کې په جگړه شوې، وطن او ملت له داخلي اختلافاتو، خطر او تجزيې سره مخامخ کړي، بايد چې د اسلامي او ملي يووالي لپاره حساب ته کش شي او په هر قيمت چې وي پر وطن او ملت کې بايد يووالی ټينگ شي. دا هغه لارښوونې دي چې قرآن کریم يې مونږ ته را زده کوي.

فعالیت

قرآن کریم فرمایي: "و الصلح خير" د سولې په گټو وغږیږئ.

- ۱- قرآن کریم د سولې په هکله څه فرمایلي دي؟
- ۲- که د مسلمانانو یو ټولۍ په بل ټولي حمله وکړي او سوله هم ونه شي، نو څه معامله باید ورسره وشي؟ خبرې پرې وکړئ.

په ټولنه کې د سولې د ارزښت، پرمختګ او د هغې د رول په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

د ذمې عقد (تړون)

د عزتمن او سوکاله ژوندانه لپاره ارزښتناکه لاره چې د متقابل احترام او حقوقو رعايت په کې وشي د ذمې عقد دی، په دې لوست کې به ورسره اشنا شئ.

ذمه په لغت کې عهد او تړون ته وايي. اهل ذمه هغه کسان دي چې اسلامي حکومت ته د جزیې (مالیې) په نامه دیوې اندازې مال په ورکولو سره د دوی ځان، مال او حقونه خوندي کېږي.

د اهل ذمه حقونه

ټول ذمیان هغه حقونه لري کوم چې مسلمانان یې لري. حضرت علي کرم الله وجهه په دې هکله داسې فرمایي: "دوی (ذمیانو) ددې لپاره جزیه منلې چې د دوی مالونه او وینې داسې شي، لکه زمونږ مالونه او وینې"

اسلامي دولت مکلف دی چې له دوی څخه هر ډول ظلم دفع کړي، د دوی ځان او مال وساتي، د دوی عقیدې او عبادت ځایونو پورې غرض ونکړي، د کسب او کار زمینه ورته برابره کړي.

د ذمې حقونه له منځه وړل حرام دي

ذمي ته د ضرر رسولو په هکله رسول الله ﷺ په سختو ټکو داسې بیان کړی، فرمایي: «أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بَغَيْرِ طَيْبِ نَفْسٍ فَأَنَا حَاجِبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» تاسې خبر شئ هر هغه څوک چې په ذمي ظلم وکړي، یا په ناحقه دده حق وخوري، یا یې په داسې کار وگوماري چې هغه دده د طاقت څخه پورته وي، یا دده د خوښې پرته ورڅخه شی واخلي، د قیامت په ورځ زه خپله د دوی مدعي یم)

جزیه څه شی ده؟

جزیه له هغه مال څخه عبارت ده چې ذمیان یې اسلامي دولت ته ورکوي، ددې په مقابل کې اسلامي حکومت دوی ته امکانات او سهولتونه برابروي، د دوی ساتنه کوي، د جنگ نه معاف دي، دا هم باید له یاده ونه ایستل شي چې په ماشومانو، ښځو، لیونو، عمر خورلو او ړندو باندې جزیه نشته.

۱- ذمه څه شی ده او اهل ذمه کوم کسان دي؟

۲- د اهل ذمه حقونه بیان کړئ.

۳- آیا جزیه باج اخېستنه ده که په مقابل کې یې ذمیان عوض تر لاسه کوي؟ روښانه یې کړئ.